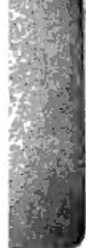

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 08693299 7

MYTHOLOGIA FENNICA,

ELLER

FÖRKLARING

ÖFVER

DE NOMINA PROPRIA DEASTRORUM, IDOLORUM, LOCORUM, VIRORUM &c.

ELLER

AFGUDAR och AFGUDINNOR, FORNTIDENS MÄRKELIGE PERSONER, OFFER och OFFER-STÄLLEN, GAMLA SEDVÄNJOR, JÄTTAR, TROLL, SKOGS- SJÖ- och BERGS-RÅN m. m.

Som

Förekomma i de *äldre Finſka Troll-Runor*, *Synnyt*, *Sanat*, *Sadut*, *Arwotuxet* &c. ſamt än brukas och nämnas i dagligt tal;

Til deras tjenſt,

Som vela i grund förſtå det Finſka Språket, och hafva ſmak för Finſka Hiſtorien och Poëſin,

Af Gamla Runor ſamlad och uttydd

Af

CHRISTFRID GANANDER, Thomaſſon

Philoſ. Mag. & Sacell.

ÅBO, Tryckt i FRENCKELLSKA Boktryckeriet 1789.

På egen Bekoſtnad.

Nec longus *patrios* labor eſt Tibi noſſe *Penates.*

OVID. *Metamorph. Lib. I: v.* 773.

traction (g) få til *Språkets*, fom fordna *lefnadens* öfverensftämmelfe, (hälft fom det är bevift, at *Lapparne* bodt förut i landet och *Finnarne* med dem äro befryndade) har jag velat förena bågges Mythologie; famt här och där i detta arbete jämföra dem med hvarandra; och hvareft fke kunnat, äfven vifa då och då til den *äldre Svenfka Mythologien*, hvareft äfven förekomma, om icke famma och lika lydande Mythologifka namn, dock dylika ideer, fom hos de bågge andra; hvartil äröfringar, commerce och folkflyttningar måtte bidragit.

Af alla deffa 3, nu under Sveriges Krono lydande folkflags Mythologie, kan aftagas och lätteligen flutas til deras likhet i tänkefätt om Religion; at de trodt fjälens odödlighet och et annat lif efter detta; fom kan fes då man efterflår *Tuoni*, *Jabmiaimo*, *Manala*, *Kipumäki*, *Kivutar* o. f. v.

Man fkulle förmoda, at af denna *Finfka Mythologien* vinna tillika någon uplysning i *Finfka folkets hiftorie* och *geographie;* då här och där anföras fordna *Sedvänjor*, af hvilka många än äro bibehållna, och någre *orter blifva updagade*, fom förut varit föga kände.

At denna Mythologie må vinna det påfyftade ändamålet, at uplyfa, famt defs mera trovärdighet och pålitelighet hos Finfka vitterhets älfkare, bör jag til flut upgifva de källor, ur hvilka jag hämtat deffa närvarande Mythologifka uplyfningar, näml.

Af Ol. v. Dalins och Af Botins *Sv. R. hiftorie.* Af Björners *Brew om Finnars, Lappars* och *Samojeders urfprung.*

)( )(Arch-

(g) *De convenientia Linguæ Hungaricæ cum Lapponica, Præfide* Ihre, *Upfaliæ* 1772. cfr. *De origine lingvarum P. II. Præf.* Ihre, *Upfaliæ* 1761.

ARCHTOPOLITANI *Disp. de Religione & origine Fennorum, Upsaliæ 1728.* Magist. Christ. Er. LENCQUISTS *Disp. de Superstitione Veterum Fennorum -- Aboæ, Præs. Prof. Eloqv. Hinr. Gabr.* PORTHAN, *edit. 1782.*

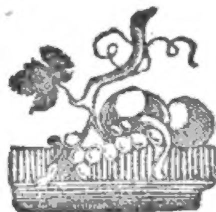
Biskop AGRICOLA, har, som bekant år, i sina kända rim, nämnt Finska Gudars och Gudinnors namn, dem jag ock, ehuru råbråkade, här uptagit.

Finska så kallade *troll-Runor*, hafva præsterat mig de flåste Mythologiske personers och orters namn, som förklarat sig sjelfve, genom det sammanhang som i dem tråffats.

Hvad jag sjelf sett och hört, har jag med all trygghet kunnat anföra.

Denne Finske Mythologie tryckes i qvart-format, för at kunna framdeles bilåggas det under arbete varande nya Finska Lexicon.

Om mine vårde Landsmån och ålskare af Finsk Vitterhet, kunna hafva häraf någon nytta, skall det vara mig en ogemen fågnad.

MYTHOLOGIA
FENNICA.

Kongl. Maj:ts

Tro-Tjenare och Profeſſor

i

Våltaligheten och Skaldekonſten,

vid

Kongl. Åbo Academie,

Högädle och Vidtberömde,

Herr Mag. HENRIC GABRIEL PORTHAN,

Höggunſtige Gynnare!

Med hvad berömvård nit, beledſagad af de vidſtråktaſte inſigter, Herr Profeſſoren *ſökt uplyſa vår* Finſka hiſtorie, *updaga landets* ålderdoms minnings-mårken, *granſka, upodla, tilöka och fullkomna* Finſka Språket, *ſamt ſtadga deſs* poëſie, *dårom vitna Herr* Profeſſorens *utkomna arbeten, ſom icke allenaſt åro kända och högaktada innom eget land, utan ock med båſta loford emottagne och granſkade af de lårde i* Göttingen, London *och* Pettersburg, *ſamt flereſtådes; hvarigenom* Hr. Profeſſoren *altſå*

hed-

hedrat sig sjelf; sin fosterbygd och sina landsmän, samt förskaffat vårt Finska Språk *all aktning.*

Utom dess har Hr. Professoren *fått sine Landsmän i en berömlig medtäflan, at upodla och lära bättre känna sit* Landsspråk, *som härtils blifvit föga agtadt.*

Herr Professorens *outtröttteliga Bref-växlingar och täta resor, hafva alla syftat därhän, at befrämja et så lofligt ändamål.*

Jag, för min del, har förmon, at härmedelst offenteligen tacka Herr Professoren *för, nu snart i 21 års tid, gunstigt, så munteligen som skrifteligen meddelte underrättelser och upmuntringar, at fortfara til* Finska Litteraturens *förmon.*

Denna Finska Mythologie, *som til större delen är samlad af Hr.* Professorens *egna skrifter, både* trykta *och i* handskrift *varande, mig gunstigt meddelte,* gamla Finska Runor, *tilägnas vördsammast hel och hållen Hr.* Professoren, *såsom et vedermåle, huru jag användt* Finska Vitterheten *til fördel, de undervisningar jag haft åran, at handfå af Hr.* Professoren.

Tillika utbeder mig ödmjukast, at detta må få blifva til evärdelig åminnelse *af* den agtning, *hvarmed har förmon at framhärda*

Högädle och Vidtberömde Herr Professorens

alleröd mjukaste tjenare

Frantzila i Sijkajoki Socken och Uhleåborgs Län d. 28 Apr. 1785.

CHRISTFRID GANANDER.

FÖRETAL.

Finska *Mythologien* är, så väl som alla andra folkslags, inveklad i många mörka sagor och berättelser om Landets fordna Gudar och Gudinnor, med tillämpningar eller allusioner til naturliga händelser och borgerliga förrättningar, som behöfva sin utläggning och förklaring, hvilken bäst vinnes af *Finska*, så kallade, gamla *troll-Runor;* då de jämföras med hvarandra, och til hjelp tages andra Nationers Mythologie (a).

Våra Finska Runor likna mycket i det Mythologiska eller Fabelagtiga Ovidii Metamorphoses; som ses i synnerhet under namnen *Luonnottaret*, *Louheatar*, *Joukawainen* o. s. v.

Våre Finnar voro dock ej ensamma de, som nyttjat detta inbundna sätt, at föreställa höga sanningar, om Gud, verlden,

)o(

(a) *Profess.* HENR. G. PORTHANS *Disp. de poësi Fennica* P. V:ta p. 94. — Adde, quod in plurimis (sc. *Runis Magicis*) *Mythica* illa rerum incunabula, quæ narrant, studio plerumque indicantur obscurius; ac *Mythologiæ* præterea *priscæ Fennicæ* ratio hodie fere ignoratur, unde munia & attributa *Idolorum Veterum*, quorum sæpe mentio injicitur, ægerrime explicantur; ut *allusiones* taceam ad *instituta* & *mores Majorum* jam antiquatos.

den, dess skapelse, naturens åndringar och verkningar, tingens uphof, själens odödlighet, et tilstånd efter döden i et glådje- eller plågo-rum m. m. under förtåkta ord och i liknelse-tal, som, för deras sinlighet, båttre kunde fattas och, i brist af skrifkonst, i vål sammanhångande Runor, i minnet bibehållas, alt ifrån hedentimma til nårvarande tid; utan nåstan alla Slågter på jorden hafva ålskat dessa sinnebilder och mythiska sagor. --- Alla hedningar hade en otalig mångd af Gudomligheter.

Nåstan alla ting i naturen, dalar, berg, trån, vatn, luft hade sin egen vålne, eller, om man skall så såga, Gud.

De *Ægyptier*, den åldste och lårdaste nation, tilbådo *Osiris*, *Isis*, och en outsågelig hop af apor och andra djur.

Phœnicierne, de störste handlande i gamla verlden, årade *Baal*, *Baalsemen*;

Chaldaerne, *Bel*, *Mylitta*;

Perserne, *Mithra*, Solen och de 4 Elementerna, såsom Gudomligheter:

Så trodde ock de *Araber* och *Indianer*; och et tallöst antal af Gudar, af större och mindre rang, hade de *visaste folkslag* i ålderdomen, de *Græker* och *Romare*.

Dock tillade de sine Gudar och Gudinnor de största och gemenaste laster; såsom, ägtenskaps-brott, afvund, hämd, ondska och grussamhet, som voro deras vanliga dater, hvilket *Homer*, *Aristophanes* och *Æschines* ådagalägga. Til exempel kan *Jupiters* och *Junos* åfventyr vara nog tilråckeligt bevis.

Ehuru de åldste Scribenter, *Herodotus*, *Plato* och *Aristoteles*, antaga den åldre tidens beråttelser för helt sanfårdiga och i egentelig mening, och hafva så trodt dem, som de berät-

råttas; få hafva dock fednare tiderne anfedt dem för *kloka fabler* af *Allegorifk betydelfe*, och de vife hafva gjort dem til *Phyfifka* eller *Moralifka vehiclar*, och formerat deraf *Philofophifka fanningar*, *klådde* i *finnebilder* och *Mythologifka Sannfagor*. *Zeno*, den Stoifka Sectens ftiftare, var, fom det fynes, den förfte, fom utveklade fanningen ifrån defs lindor. Cicer. *N. D. I: 14. II: 24.* --- Nårmaft bidrogo dårtil de *Platoniker*, efter *Chrifti börd* i det 3:dje och 4:de århundrade, hvilka, til at afhjelpa den infmygande hedendomen, förvandlade deffe fabler i Allegorifka hölfor, fom gömde de högfta fanningar (b).

Jag kan icke undgå, at hår anföra något af det Hr. *Abboten och vice Prefid.* m. m. *J. Fr. v.* Jerusalem i fina *Betraktelfer öfver Religionens Förnåmfta Sanningar*, angående denna fak, fkrifver: 2. Del. fid. 15. "Hvarföre fkulle Stjernorna allena vara upfylde af Gudomlighet? Någre menni-fkjor hafva framför andre få utmårkt höga egenfkaper, at de omöjeligen kunna hårftamma af naturliga månnifkjor; deras ande måfte vara af högre art, och de fåledes vara en högre Guda afföda. Efter döden återtaga de fit rum ibland Gudarne; dock behålla de altid utmårkt böjelfe för deras förra fådernesland och äro defs Skyds-Gudar t. ex. S. Niclas i Ryfsland, Wåinåmöinen, Ilmarinen i Finland.

Luft, haf, floder och vådret äro i den grofva mennifkans ögon, fom icke kånner naturens lagar och deffas gemenfamma ändamål, få många fårfkilde magter, fom til deras verkningar icke bero af hvarandra; hvarföre fkola ock

)(2 icke

(b) Se Prof. Meiners *hift. Doctr. de vero Deo. p.* 162. *fq.* Jämför *Gottfried* Less *Gefchichte von Religion, tr.* 1784 *i Göttingen i* 8:o. *I. Theil pag.* 90.

icke de vara fulle af en lika osynlig kraft? -- Åter igen nye Gudar -- Deras storhet är väl sins emellan åtskild, men de äro sjelfrådande i deras Herradömen, och måste altså blifva ombedne af Gudar och menniskor om deras välvilja. *Juno* nödgas gifva *Æolus* goda ord, när hon vil hafva storm på hafvet, och lofva honom til tacksamhet en af sina skönaste Nympher; *Neptunus* åter finner ganska illa, at Våder-Guden driftar befatta sig med hans element; och således blifver aldrig någon ånde på dikter om Gudar och Gudinnor.

Uti Naturen och i hennes eget lefverne, vederfares den enfaldiga menniskjan både ljuft och ledt, både goda och förskråckande händelser, hvilkas närmaste orsak hon icke inser; alt detta kan icke komma af annat, än af *sådane* osynlige och verksamme väsenden. Så mycket *flere blifva Gudarne;* altid nye *under-gudar*, goda och illa görande *spöken*, *vålnader* och *féer*. *Trettio tusend* voro de redan vid Hesiodi tid. Och alle desse Gudar, så månge de äro, större och mindre, blifva altid månniskorna like: kunna altså icke dyrkas utan på månniskjo sätt och bibehållas i deras goda vilja, eller förfonas; äro de icke för mågtige, kunna de ock för deras oginhet straffas, och förmås til mera tjenstfärdighet, medelst indragning af deras vanliga offer och lofsägningar. *Augustus*, at hämna sig på Neptun för en utstånden storm, vågade förbjuda, at uti en högtidlig procession båra hans bild med de öfrige Gudarnas.

Sådane äro Gudarne hos Homerus, sådane voro de hos de uplyste Romare, och sådane äro de i denna dag hos Samojederne och Villarne i Canada.

Sid. 17. Det enda man af dem begärte, var endast tilfredsställandet af närvarande behof och begärelser, samt

ſamt at få veta ſit tilkommande öde - - Dygdig kunde man ſjelf vara.

> Satis eſt orare Jovem, qui donat & aufert,
> Det vitam, det opes: æquum mi animum ipſe parabo.

Sid. 39. Genom många *Symboliſka föreſtållningar*, ſom til äfventyrs ſkulle betekna viſſa *Nationale håndelſer* och naturs verkningar, dem hvarken de eller deras *måſtare* ſjelfve mera förſtodo, ſå vål ſom genom de mångfaldiga diktade ſmå *Guddomar* och *Andar*, hade den gamle Religionens ſanningar förlorat deras förſta enfald." Se vidare ſid. 27, 40 och *Apolog. Conf. Aug. p. m.* 229.

Sammalunda utmårka våre *Finnar* i ſin Mythologie ofta naturliga verkningar och orſaker, under flera Guda-namn, ſåſom til exempel, åſkan med *Ukko* och *Ilmarinen*, Jårnets uphof med *Luonnotar* --- ſamt ådagalågga en mycken naturlig inſigt i naturens kånnedom, deſs kraft och verkningar.

Sjelfve *Götherne* i ſin åldſta Mythologie komma öfverens i ſamma ideer om troll i Berg, Sjöar, Dalar, Skogar, Reſar och Jåttar --- ſom åro aldeles de ſamme med Romarenas, Grækernas och Finnarnes ſamt Lapparnes Mythiſke vareſſer.

Vi hafve inga andra ſpår qvar til *Finnarnes*, ſåſom oſtridigt de *åldſte* (c) *Nordens* inbyggares, *hårkomſt*, *regering* och *lefnadsſått*, ån dem man ſpridda och ſtrödda kan komma öfver och blifva varſe i *Finſka Mythologien*, i Finſka Språket och i landets uråldriga hemſeder (d).

Så

(c) Af BOTINS *Sv. hiſt.* p. 10

(d) Se Prof. GADDS *Företal til Kyrkoh. och Probſt. D. Nils* IDMANS *afhandl. om Finſka och Grækiſka Språkens gemenſkap.*

FÖRETAL.

Så väl *Finska ordspråk*, som *Runor* eller *Poëtiska Sånger*, aldeles olika andra nationers, 8 stafvige Rythmer utan rim, gifva anledning at sluta om Språkets fordna håfd --- i de *förra*, år folkets gamla *Sedo*- och *Vishets*-lära förvarad; de *sednare* eller Runorne angå deras *Hedniska Gudalära*, *Metamorphoser*, *Theogonie*, slögder, näringar, *vidskeppelser* m. m. -- Därigenom at desse blott i allmogens minne många secler igenom varit bibehällne och först i nyliga tider, utur dagligt tal samt mundteliga sånger, blifvit fattade i Skrift, har händt, at de i et och annat tyckas vara förfåmrade; *men i dem är ock mycket qvar, som en kännare af Språket vålbefogad sätter i jämförelse med det man i upodlade tungomål anser starkt och vackert* (e). I gamla *Finska Runor* finner man ock, *under regelbunden* och *Sinrik ordaställning*, et med *Allegorier*, *Metaphorer* och flera sådana prydligheter lifligt lekande snille (f).

Til at kunna därföre begagna sig af den äldre Finska Poësin, och med nytta, nöje och smak läsa våra *Finska Runor*, och *igenfinna det höga*, *det vackra*, *det intagande i de samma*, är en *Mythologisk kundskap oundvikeligen nödig*. Finska Mythologien är en clavis poëseos Fennicæ. Lika så litet som *Ovidius*, *Wirgilius* och *Homerus* skulle förstås, och deras

---

(e) "Den äldsta Verlds-Historien består af idel Original urkunder eller *Historiska Sånger*, såsom de enda minnesmedel hos alla gamla folkslag, och med hvilka de första menniskjorna sökte, at hos sig bibehålla och til efterverlden öfverlämna de märkvärdigaste - - -" JERUSALEM loc. cit. pag. 185.

"Gamla *Kämpe-Visor* hafva länge uti Norden förlustat hopetals samlade åhörare, och samma bruk är ännu hos de vilda Americaner gångbart." *En gammal Mans Bref til en ung Prins* 2. *Del. sid.* 304. *ed.* 1785.

(f) D. N. IDMANS *Afhandl. l. c. pag.* 9. *not. e.*

ras råtta mening, hvartil de alludera, inhåmtas utom Mythologisk insigt, och kundskap om Romares och Grækers hemseder; lika så litet kommer man ock til råtta med Finnarnes Runor, utom *Mythologie.*

I den afsigt, at gifva ljus åt den åldre *Finska poësien*, har jag gjort den *Mythologiske Samling*, som jag nu ställer inför allmånhetens ögon, under det jag i flere år genomgått alla *tilgångelige*, och *möjligen i landet existerande Runor*, af hvilka jag tillika utplockat flere hundrade ord, til en vacker *tilökning* til et *nytt Finskt Lexicon*, med *phrases*, som nu äfven år under renskrifning.

Under en tid af några och 20 år, som jag samlat och granskat Finska ord, har jag vål blifvit varse, at flere ord til ljud och betydelse åro lika med Grækiska, men huruvida Probsten D. *Nils* IDMAN (l. c. p. 39.) råtteligen slutar, at *Finnarnes Hedniska Gudalåra varit til största delen Grekisk;* hvilket dåraf skulle bestyrkas, at de *fläste Gudars namn åro i Finska Språket främmande och komma intet af Finska ord;* det år något som jag, för min ringa del, anser vara betydande tvifvelsmål underkastadt; emedan de med samma skål, i min tanka, kunde hånledas ifrån Hebraiskan, eller flere Europåiska ån lefvande Språk. Så vål Stam-orden i Finskan och åndelserne, hvilka åro Finske, som den Mythologiska Genealogien tyckes bevisa motsatsen; håtil kommer, at samma begrep, som Romare, Græker, Göther, med flere, sig gjort om sina större och mindre Gudamagter, hafva ock Finnarne. Dessutom åro någre Mythologiska namn verkeliga Stam-familiers, mårkelige i lifstiden och efter döden ihågkomne personers samt ån varande orters namn.

Med

Med den *Finska Mythologien* har jag ock velat förena den *Lappska*.

Hvad jag af *Lappska Mythologien* anfört, har jag tagit af et Manuscript, författadt af *Danske Missionairen*, Lenart SIDENIUS, och öfversändt ifrån *Öfver-Sillstter* i *Astafjorden* d. 17 Oct 1726 til Kyrkoherden *Johan* TORNBERG i *Jukkasjärfvi* och af honom til *Probsten* Mag. *Hinr.* FORBUS d. 1. Jan. 1728. Det är öfverensstämmande med en annan Dansk Missionarii Jöns *Kijhldals* berättelser.

Lapparne hafva classificerat och rangerat sine Gudar i följande ordning:

1:o Til de *Gudar*, som äro *allerhögst* uppe i Stjernhimmelen, eller *Öfver-Gudar*, räknas *Jubmel*, *Rariet*, *Radier* och *Rana-neida*.

2:o Til *Gudar, som äro lägre ned i luften*, höra, *Beiwe*, *Torden*, *Bjegs-olmai*, *Gissen-olmai*, *Akklikkes-olmai*.

3:o *Gudar*, som äro *på jorden*, räknas *Stor-* och *Lill-Junkker*, *Leib-olmai*, *Kiase-olmai*, *Mader-akka* och dess 3 döttrar: *Sarakka*, *Ux-akka*, och *Jux-akka*, *Saiwa-olmai*, *Saiwo-neides*, *Saiwo-serva*, *Saiwo-lodde*, *Saiwo-gwelle*.

4:o *Underjordiska Gudamagter* och *Orter* äro *Jabmiaimo*, *Jabmi-akka*, *Nemagwelle*, *Rota*, *Rotaimo*, *Rota-landa*, *Jamikiatser;* hvilka alla i *detta Mythologiska Lexicon*, under sina alphabeter, komma' at utredas och beskrifvas, efter Danska Missionairen *Sidenii* upgifter i nämnde Mscr.

För den likhet, som fins i *Lapparnes* och *Finnarnes Mythologie*, såsom *folks*, hvilka synas vara af en Stam och extra-

A a

AARNI, en vålne, ſom tros ligga öfver gömda ſkatter i jorden; kallas *Aarnion haltia*, *Aarni haudan iſäntä*, joka makaa Aarteen päällä. Då ſkatten nedlades, gjordes flere löften, ſåſom: at en röd tupp, eller 3 fårhufvuden, m. m. ſkulle offras åt *Aarni haudan haltia*, eller draken, af den ſom ville uptaga de gömda penningarna &c. Se *Kratti*. — Skattgräfvare hafva ſå väl här, ſom i Tyſkland, hvarjehanda vidſkeppeliga uptåg, då de leta efter ſkatter. Se FRESENII *Paſt. Saml. om Skattgräfvande*: de mumla, läſa troll-ord, kaſta tärningar af bly, offra, bruka ſlagruta; och finna ſig dock ofta bedragne ſåſom Alchemiſterne.

Aarni ſes om Solſkensdagar, och nattetid vid eld, i ſkogar och på backar uptorka och ſkura ſina möglade ſkatter; ofta höres han ſkallra ſina Riksdalrar, då han är gunſtig åt någon melancholiſk penningekär.

Dock, oaktadt all vidſkeplighet, finnas än ofta här i Finland penninge-gömmor, ſom blifvit af invånarena nedgräfde dels i förra ſeculo, då *Wenäjän Räikkä, pelko wuoſi* var, eller Ryſſens fiendtliga infall befarades, 1656. (Se Finſka *Ajan-Tieto*), dels i ſednare krigstider omkring 1713 til 21; kanſke ockſå af någon gammal Penninge-Gud, ſom af afvund och illvilja frivilligt nedgräfvit ſina pengar och redbarheter, på det hvarken barn eller ſlägt måtte efter döden få någon del af deras ſvett och möda. — Ännu händer någon gång, at med notdrägter utur inſjöar fås hela penninge-kiſtor, hvilket händt för någre år ſedan i Pijppola här i Sijkajoki

Socken. I Kemi och annorstädes har funnits, efter stora Ryska fegden och än i våre tider, i gropar nedgömd Spanmål i skogarne. Se *Haltia.*

Af *Aarni*, såsom rikedomars och skatters gömmare, synes *Arils*-tider fått sit namn; såsom de äldste i verlden och de sällaste fordom varit i *Jotbanbem* (Jothers, de Finnars land) långt förr, än *Krake* sådde guld och et så dyrbart mjöl dambade af *Frodes* qvarnar, mjölk lopp i floderne och ekarne svettades honing.

AATES eller *Audes*; en Finsk Drott, om hvilken v. DALIN säger, at dess dotter var gift med *Wisbur*, son af *Wanlander* och *Drifva*, „en dotter af Finska Höfdingen *Snö* eller *Nieu*; och vidare: *Wis*-„*bur* emottog efter Fadren *Wanlander* Upsala öde, och förlikt „med Finska huset gifte sig med Finska Drotten *Atbes* eller *Aude* „den rikes dotter, som födde honom Sönerne *Gisl* och *Audr* (i „Finska Krönikan kallade *Gris* och *Amund*), men snart förskjuten „måste med dem resa hem; hvarpå *Wisbur* med en annan qvinna „aflade sonen *Domalder*: den Finska *Hulda* gaf då åter förbannel-„ser, med hvilka Gisl och Audr sändes til honom, at utkräfva åt-„minstone Modrens morgongåfva, som var tre stora byar och en „guldkädja. Resan var dock fåfäng, oaktadt Gudarnas försäkran: „at *Ynglingarne från den stunden skulle sins imellan strida* och „*guldkädjan en gång blifva en bane för den ypperste man i de*-„*ras ätt.* Modren *Hulda* ville med vidskeppelser fördärfva *Wis*-„*bur*; men sönerne gjorde det med vapen: de sköflade i Sverige „och anstälte upror, hvarvid Fadren en natt blef innebränd vid „år 340.

„Men *Domalder*, *Wisburs* Son af andra giftet, ärfde dock sin „Faders rike tillika med kriget, hvarigenom han intog många län-„der och kallades *Jota-Dolge* eller *Finnars förföljare.* Finland „kallades ock fordom *Jätteland.*

„*Domalder* blef offrad åt afgudarne för missväxt vid år 365. „Denne hungers nöd orsakade en stor folkflyttning ur *Skandina*-„*vien. Wiliner*, *Wendler* eller *Bergfinnar* drogo ned åt landet „in i *Skåne*, sedan anförde af *Ajo* til *Småland*, och vid år 370 „til Gottland, samt sedan til Tyskland." *Finnmarkken* i Småland, och

och *Gottländska* Språkets sträfhet, äro bevis til *Finnarnes* därvaro. Se *Vinder*, *Joter*, *Jättikäiset*, *Drifva*.

AATINS barn, Nordens äldste invånare, se *Jätit*.

AHTI, En Sjö-rå, som gaf fisk och anropades af vidskeppelige Fiskare. Kanske Lapparnes *Akte* eller *Ahti*, den Lapske Afguden *Stor-Junckarens* Hustru, (se *Veden-emå*) Finnarnes *Akka*. De Grækers *Actæon*, *Pan*, piscatoribus & venatoribus favens, synes vara den samma.

AHIKAINEN, Se *Ritikainen*, den samma som *Ahtolainen*.

AHTOLAINEN, En stygg ond vålne; et troll, som bandt ormar om sina gärdsgårds-störar, i stället för vidjor. Ödlan kallas därföre i Runorne: Ahtolaisen ajdan wittas.

AJATTARA, — *Ajattarot* in pl. Skogs-Spöken — Priapus. En ond förskräckelig valne af könet i skogar: förvillade Skogsmän och jägare: nämnes i Finska Bibel-version i plurali 3 Mos. B. 17. v. 7. Ej pidä Ajattareille uhrattaman — i Svenska öfverlättningen: åt djeflomen — Se *Hattara*.

AKKA, *Ukkos* Hustru: en mägtig Gudinna, jämföres med J. *Maria*, och tyckes vara den samma i medeltiden. I *Runor* heter det om *Mehiläinen*,

Pistä siipesi simaan, Akan wanhan wakkaseen;
Toinen siipesi meteen, Tuo sitten simoa tuolta ‥
och straxt därpå anropas *Mariatar*. Se *Ukko*.

AKKA, äfven en Sjö-Råderska, Hafs-Fru: bodde vid et sund; hon kammade eller borstade sig, och då därvid hände at en tinne eller borst flög i sjön; blef däraf genom böljornes skummande en tomt-orm och metmaskar. Se *Ahti*.

Akka sahmen Korvallinen
Oli päätään sukiwa,
Hapsiaan harjaawa,
Pii harjasta pirahti
Lawialle lainehelle,
Selwälle meren selälle ‥ etc.
Se *Syöjätär*.

AKKA *wanha Kaiwo-Ketrå*, en flitig käring i spånad och väfnad; planterade furun och tallar. Se *Såmså* och *Wennon-bårkå*.

Aklikkes-*Olmai*, trenne Gudamagter hos *Lapparne*, lägre ned i luften, til hvilkas ära lördagen och Söndagen hölts helig. De fleste Lappar hafva helgat Fredagen *Sarakka*, Lördagen *Rariet* och Söndagen de 3:ne *Aklikes-olmai* til ära. Därföre när Lapparne hafva försedt sig med Fredags- Lördags- och Söndags-arbete, hafva de gifvit offer i förlikning. Sidenius.

Alaman-Järwi, samma som *Aloen-Järwi*, Fennorum Lerna malorum sive Styx; en eldputt, där elden fants sedan flere varp dragits: skall finnas ytterst i Lappmarken, äfven af samma namn i Pudasjärvi, Pedersöre, och Ilmoila Soknar i Österbotn &c.

Uti en gammal Runa, där det berättas om eldens upkomst, genom det at *Ilmarinen* flintade eld af en orm, säges, at gnistan flög keskelle Alaman-järwen:

Iski tulta Ilmarinen,
Wälkytti Wäinämöinen,
Ylhännä Taiwoisesa,
Eläwällä ennuxella,
Kirjawalla kärmehellä,
Kirpaisi kipuna yxi,
Läpi Taiwoisen yhdexän,
Taiwas puolen kymmenettä,
Meni ajna mennesään,
Wjeri ajna wjertesään
Keskellen Alaman-järwen,
Njeli tuon tuli soroisen . . .

Aloen-järwi, Finnarnes Styx, i högsta Lappmarken. En eldpuss; där elden fanns i en sarf. Då *Ilmarinen* och *Wäinämöinen* slogo up eld, for en eldgnista i *Alue-träsk*, som deraf 3 gångor i sommarn uptorkades, så at Stengruset på botnet syntes. Där drogs sedan not, at upsöka elden; först med en not af *bast*, och man fångade väl fisk, men ej den hvari elden var; sedan gjordes en annan not af lin och hampa: J. *Maria* rodde och *Wäinämöinen* satt i styret; noten drogs mot och med strömmen; och då fångades en *krampfisk;* men hvarken *Wäinämöinen* eller *Maria* tordes gripa den. En svårt karl 3 tum hög steg då up från hafvet, som hade stenskor, en hjelm af flinthårda hällen, långt hår til hälarne och skägg alt til midjan: han fläkte med bara händer *Krampfisken*, fann i den en *lax*, i laxen en *gädda*, i gäddan en *sik*, i siken en *sarf*, i sarfven et rödt *nystan*, i nystanet *eldstrimman* och elden, hvars sveda och värk sedan manas och hänvises til *Kipumäki*.

Alwa-järvi, En insjö vid Kammola hemman i *Wijtasaari* Socken, där rudera funnits vid en källa af fordna tiders åbyggnader djupt in i jorden, vid hvilkas gräfvande flere blifvit illa betagne, samt sårade med blemmor och utslag på kroppen.

Denna *Alwa-järwi* insjö såsom ock *Pudasjärwi* Sjö äro först besökte af Tavastlänningar för fiskeri: — Krono-skyttar hafva först nedsatt sig här på orten. Af de 3 första som här stadnat at bo har en hett H. *Leppanen*, den andra uptagit *Urpela* hemman vid *Kiwijärvi* Sjön, den 3:dje med tilnamnet *Hassinen* stadnat vid *Alwajärvi* forsten, och förmenas, at alla desse varit Savolax-boer, hvilka uppå någon viss årlig ränta bekommit Kongl. tilstånd, at uptaga denna ort.

I en gammal *Runa* om eldens upkomst heter det: Tuosta tuo tuli soreinen, pahan tehtyä pirahti, Alwejärwen ala päähän ..

Aluen-järvi eller *Ljemon-wesi*, en så eldhet Sjö, at ock Sjöfoglarne där ömkeligen qvidde:

Koskelot kiwutteleren, Tuon tuiman tulen käsissä,
Keskellä Aluenjärwen Waiwatessa walkiaisen.

Amund den 6:te. Sextus Rex Finlandiæ, vestes pelliceas, quæ tum in usu erant, auro argentoque distingvi curavit, vestes autem corpori proximæ a capite ad calcem cohærebant. Messenius in *Chronic. Finland.* Mscr. Limnels Disp. de *Tavastia* p. 17. Præs. Hinr. Hassel, Aboæ.

Anterettoin, *Löylyn-baldia*: en bad-patronessa, som förvarar sår, at ej värman i dem ingår. Se *Auterinen.*

Arngrim, *Audins* Präst i Finland. Se *Aate.*

Asar, Se *Esiwalda.*

Aude, Se *Aate.*

Auterinen, Bad-qualme. Finnarne äro mycket rädda, at badångan skall gå i et öppet sår, hvarföre de hafva *Löylyn Sanat* eller *Synty*, som äro Signelser til bad:

Löylyn poika Auterinen,
Auterettären tekemä,
Hiki wanhan Wäinämöisen,
Herran hengestä hawastä. : :

AUTERETAR & *Auterinen:* så kallas badet i Runor, och anses för botande och sundgörande Gudomligheter; ty Finnarne vilte ej af bättre medicament än badstugugång.

ÅHKY, en sjukdom med bukref, troddes vara *Åimeröises* Son.

ÅJÅTÄR, en af Juuttaas döttrar; däggade ormar.

ÅIMÅTÅR, en stolt mö, blef hafvande af vårvädret; födde vargar.

ÅIMERÖINEN, ordsak til ref, *Åhkys* fader.

ÅMMÅN-Koski, Se *Qwena-ström* och *Cajana.*

ÅRJÅMÖINEN, en kall huse, med rimfrost, stel och skyf; härmed förstås en sträng allvarsam vinter. Se *Puhuri* och *Hyytämöinen.*

BEIWE, Solen: Lapparne räkna Solen ibland sine Gudar, som äro längre ned i luften. — De offrade åt Solen, på det hon skulle skina väl och befordra gräsväxt och hvita Kreatur, samt åto gröt om midsommars qvällen Solen til heder; de offra ock åt Solen för åtskilliga sjukdomar, besynnerligen för mangel på förstånd. LENARDT SIDENIUS.

BERG-Finnar. Se *Aate*, *Winder*, *Jåtit*, *Joter.*

BJARMER, Se *Jumala.*

CAJANA — De Gamlas *Qwenland*, eller *Amazoners* land, fingeras hafva fått namn af *Janus*, en afgudabild, som nedflutit utför *Åmmånkoski*, då Finnarne ropat: *Ca — Janus!* Se Janus! jämför *Qwenland*, *Qvenaström.*

Cajana Slott är funderadt i K. CARL IX tid 1606 af CLEMENS ERIKSSON, mot Ryssarnes anfall, 15 mil ifrån Ryska gränsen. 1716 in Jan. intogs det af 4000 man Ryssar. Se OL. v. LALINS *Sv. R. hist.* 3. *D. p.* 562.

DOMALDER, Se *Aate*, *Joter*, *Jåtit.* *Domalder* hämnades grymmeligen *Finnarnes* trolöshet emot sin Fader, däraf blef han kallad *Jota Dolgi* eller Finnarnes fiende. DRIF-

Drifwa, Finska Höfdingen *Snö* eller *Nieus* dotter af Fornjoterska stammen, *Wanlands*, den 6:te Upsala Konungens af Ynglinga stammen, gemål; *Wisburs* moder, som hon födde i Finland; hon förgjorde sin man. Se *Aate*.

Dumbr, Konung i Öster- och Wästerbotn. Se Verelii *not. ad Herv. S. p.* 27. Han regerade vid pass A. C. 867. Messenii *Scond. Illustr. T. X. p.* 4. Iet. Nic. Mathesii *Disp. de Ostrobotnia* p. 3 & Stecksenii *de Westrobotnia p.* 15.

Egres, skötte ärter och bönor, rofvor, kåhl, lin- och hamp-växten.

Enara träsk, en af Sveriges urgamla gränsor, längst up i Lappmarken.

Erä-pyhå, offer-hälla i Osthwesi, af samma sorte som Lapparnes *parse-ware*, Se Uhri-paikka.

Esiwalda, kallas all öfverhet af Finnarne. Grefve *Bonde*, i sit tal om Finnarnes härkomst uti *Kongl. Vitterhets Academien*, skrifver *Aesiwalda*, som han deriverar af *Asar*, eller de seduare Nordens inbyggare, som kommo från Asien under *Oden* den yngres anförande.

Etelåtår, Sjelfva Sunnan-vädret, anses per allegoriam, som en ljuflig och vän Mö, och kallas *Etelåtår neiti nuori*. Hon anropades af Hofslagare eller hälgällare, at svalka lutten ifrån Östan och Wästan. Bön til henne lyder sålunda:

Etelätär Neiti nuori,
Ijätäk ijäsiä pitäri,
Nosta lonkka lu tehesta,
Syrjin yhtehen tysca,
Lomaturen loukautak,
Sada mettä Taiwoisesta,
Sima pilwistä pirota,
Teorillen tehtäwillen,
Panorillen pantawillen . .

Se *Rana-neida*.

Finnar. Se *Winder*, *Wiliner*, *Aate*, *Joter* —

Fornioti eller *Ferníoti*, är sammansatt af *Jotun* eller de *Joter*, som fordom var Finska folkets namn; härmed öfverensstämmer, hvad

hvad *Suidas* nämner om et folk, som kallades Ἰουθούγγοι, hvilket synes hafva bodt i negden af floden *Ister*, som nu kallas *Donau*. Fornioter var Konung i *Jättaland*, som kallades *Finland*, i Qvenland eller Terra Amazonum beläget *öster* om hafsbotn. (*Peringskjölds* ättartal, Genealog VIII p. 86. Se *Kare*.

I *Swewernes* ställe nalkades Nya *Scbyter* från *Mitbridati*ska bulleren til *Scandia*.

En vördig Husfader *Fornioter*, förmodeligen af *Jumalers* ätt, nedsatte sig i en del af *Jotnahem*, som då kallades *Kuenland*, nu västra Ryssland, *Finland*, *Österbotn*. Se *Athe*.

Frosti, en Finsk Kung. I K. *Frostes* tid gjorde Svenska Konungen *Agne* anfall på Finnarne. Sic enim *Sturlesonius* in vita *Agni*: Expeditionem bellicam suscipiebat in *Finlandiam*, ubi prœlium committebat cum *Froste* Rege Finnorum, quem superabat acie. *Scheffer*us in Lapponia C. 6: p. 49, 50.

Gylpho, Svensk Konung, men til sin härkomst en *Finne*, ty han var Finska Konungen *Ferniottis* Sonason. Loccenii hist. Sv. Lib. I. p. 2.

Haarni, et Åhkys tilnamn. it. samma som *Aarni* -- menes Haarni hautoja sywid. R.

Haga gods, *Ugglarne* tilhörigt, i Janakkala Socken i Tavastland; var först ämnadt til Slott. Et högt berg.

Hakoisten *linna*, vid Haga gård; en djup graf som där finnes, är märke därtil. På 2:ne ställen i Hattula, i Säxmäki och ¼ mil ifrån Tavastehus emot Norden vid en liten sjö, ses ännu rudera af en mur, uprest af ofanteligen stora stenar, i nog-lång sträcka; ehuru nu mera något lägre än tilförene.

Hallgrim, en Reese, dräpt af *Domar*, i dess egen kula. Se *Mjeben-Syöpä* och *Kuippana*.

Haltia, en Rådare; ande, som troddes finnas särskild för hvar menniskja, hvar tomt, hus, skogslund, sjö, penninge-gömma och berg.

Den-

Denna tanka, om en rådande och en menniſkja medföljande ande, har blifvit bibehållen ifrån äldre tider — Se om Petri ande *Act. 12: v. 15.* och i våra Symboliſka Böcker är det uptagit i morgon och afton-bönerne.

Item: *Haltia*, är en menniſkjas kynne och naturell ſamt hardieſſe; t. ex. ſäges: **Sillä on kowa eller hywä haltia, karhia luonto**, han är modig, orädd.

Aarnen-*baudan baltia*, Draken eller Penninge-ſkratten, ſom låg öfver nedgräfna ſkatter. Denne *Aarneu-baudan baltia* kan förliknas med *Thrain* i Svenſka Mythologien. Et *troll*, ſom uti ſin graf förvarade ſin Rikedom eller en ſtor ſkatt, ſom därföre var ſvar at röra.

Denne var ockſå efter ſin död förſkräckelig för den eld och rök, ſom han puſtade ur ſin graf; hvilket kan ſyfta på de lysgubbar (Errones, ignes lambentes), ſom ſynas på ſådana ſtällen.

Huoneen-*baltia*, ſamma ſom *Tonttu*. Se *Tonttu*, cuſtos, præſes Domus.

Weden-*baltia*, en ande i inſjöar, ſom ſkulle blidkas af fiſkare. Hans elaka anſlag förhindrades genom ſjälſpeck, tran. Se *Weden ukko* eller *Emä*.

Wuoren-*baltia*, Bergs-rå. Se *Wuoren-wäki*.

Wuoren-baltia bupia, en *Hijen beimolainen*, *Hiiſi*s frände, och *Wäinämöiſes*, Eldgudens, compagnon vid järnſmide.

Hattara, *paba battara*; en troll-kåna i gamla ſagor; näſtan ſamma ſom *Ajattarot* och *Lemmas*, v. infra. Kallas i Finſka käringaſagor *paba battara*, för deſs okynne. Item *Hattarat*, bångſtyrige Jättar och Himmels-beſtormare. **Hattaroita hallitzeepi**, håller ſtyr på bångſtyrige Rimthuſſar. *Prov.* **Ei Tiedä Jumalakaan, kuinga kurjaa pitää, hattaraa hallitzee.**

Härkä eller *Mulli*, En rätt märkelig Mythologiſk *Oxe*, mycket lik de Separatiſters och Chiliaſters, hvaraf de tänka hålla et fett gäſtabud på jorden, utan tvifvel i ſällſkap med Troglodyterne, ſedan de få et jordiſkt herravälde. B Fin-

Finſka Runorne beſkrifva denna Oxe ofanteligen ſtor, ſå at deſs hufvud rördes i Tavaſtland och ſvans ſläcktade i Tårneå. Dermed förſtås altſå förmodeligen Karlvagnen. Svalan flög en hel dag ifrån manken til ſvansändan, och Ickorn ſprang en månads tid imellan hornen, utan at hinna ſitt mål.

En liten ſvart karl ſlagtade honom, hvaraf fecks 100 ſåar kött, 7 båtar fulla med blod och 6 tunnor talg eller fett, hvaraf ſmörjor gjordes, därmed man läkte bränſår, m. m. Runan berättar:

Härkä kaſwo kaunihiſti (aliis,
kainuhuſſa),
Lihoi mulli liiotengin,
Pää häly Hämeen maaſſa,
Händä torkku Tornioſſa:
Päiwä kauden pääſk lenſi
Häpeheldä hännän päähän;
Kuukauden orawa juoxi,
Härjän sarwein wälia,
Eipä wielä päähän pääſnyt,
Enſingänä ennättänyt;
Haiettiin Tappajata ‥
Mies muſta mereſtä nouſi ‥

Enſin wiänſi pelwillenſa,
Sitten kaänſi kyljellenſä,
Siitä ſiirſi ſeljällenſä.
Saatiin ſiitä ſaalihixi,
Sata ſaaria lihoa;
Werta ſeitſemän wenettä,
Kuuta kuuſi tynnyriä;
Täſt on woiteet otetut,
Täſtä kahteet katotut,
Jolla wihat wiſkotahan,
Tulen polter poltetahan,
Tulen woima woitetahan,
Tulen pahat paratahan. ‥

Hårjån-pyry. En ſtröm, *Hämeen Linnan takana*, på andra ſidan om Tavaſtehus: förekommer i Runor.

Heimdaller, viſhetens Präſt på Saaris i Finland.

Helåa, den årstid, då Pingſt-högtiden infaller i Maji eller Junii månad, hvaraf Chriſti himmelsfärd kallas *Hela-Tuorſtai* och Pingſt *Heluntai*. Finſka folket, i ſynnerhet i Tavaſtland och Åbo annalla då lekar, *Hiiſpa* kallade, enke-lekar, m. fl. danſa kring eldar i åkrar och gröna parker o. ſ. v. Tyckes träffa in med Grækernes ἀνθεστηριων och ἁλῶα, arealia — hvarom Suidas. De Luſt-eldar, ſom på flere ſtällen i åkrar och på öpna fält göras, kallas på Finſka *Hela walkia*, vid hvilka braſor de ſig roa, i ſynnerhet i Tavaſtland uti Hattula Socken, med godt öl under muſik och hoppande. Elden flintas ej altid up; utan tages med gnidning af

af trän, ſåſom villarna göra i Norra *America*. Detta ſker hälſt då man underhåller rök på åkern vid koernes fällande. En ſådan eld anſes för helig, och kallas på Finſka *Kitkan-walkia*.

HELKA, utan tviſvel *Helga*, el. *Olga*, aliis, den heliga *Helena*. Finnarne beſkrifva henne, ſåſom hywä, priſki, warſin walittu waimo. d. ä. hon anſes för en gardſa god utvald Qvinna och vis Gumma, at, jämte *Maria*, dämma blodſår efter järnſkador; Se *Luonottaret*, hennes döttrar. Hon anropades, at tilbinda blodſår, på följande vis:

Tule tänne tarwitaan	Kom hit, här behöfves
Helka waimo hempiä'r,	Du väna qvinna *Helka*,
Tukis multa turppailla,	Stoppa til med muld torf,
Maan sarailla sammaltelek	Myssja med tåteltafs
Reikeä rewennyttä,	I et uprifna hålet,
Peitä pienillä kiwillä,	Täck med ſmå ſtenar,
Ettei maito maahan pääſe,	At mjölken ej må nedrinna,
Puna pelton putoa.	Den röda bloden drypa i åkern.

HELWETTI, Plågo-rummet för de oſälla efter döden; dit, och til *Kipumäki*, hänviſa ock troll ofta plågorne. Deriveras af Svenſka ordet *Heel*, ſom emottog dem, ſom ej voro märkte i tiden med Sverds (*Geirs-uddi*), och fägnade de döda, ſom lefvat väl.

HERHILÄINEN, (En Bålgetinge) i Runor; upkom då *Karilainen* ſtötte med ſin häl i jorden. Se *Karilainen*.

HIIDEN eller *Hijjen Emäntä*; *Hijſis* ſtygga husfru; af deſs ſträfva hår togs ſträngar til Wäinämönes nya och märkeliga harpa.

Kuſt' on kielet kanteleßa?	Hiuſiſta Hijjen emännän,
Jouhiſta hywän orihin,	Weden waheiſta walitut.

Se *Hijſi*.

HIIDEN eller *Hijjen* HEIMOLAINEN, Hijſis Slägtinge och anförvandt. *Wuorten-baltia Hupia*, rectius, *Upia*, en ſom förvarar och gömmer malmſtreken i berg — Bergs-rå.

HIJJEN-HEVONEN, en helfvetes Fri-traſvare, hvarpå *troll* och

ſjelf-

sjelfva *Pesten* skjutsades til afgrundens klippor. Pesten (*Rutto*) får denna skjutshäst på följande sätt:

Lähe kumma kulkemaan,
Maan paha pakenemaan,
Ihosta alastemasta;
Kyllä mä sullen annan kyyin
Ja annan ajo hewosen,
Jonk ej kynnet jäällä nuljak,
Jalak räiskyk kalliolla,
Aja tuonne kunna käsken,
Otas Hijjestä hewonen,
Warsa wuoresta walihtek,
Kotiis männäxest;
Kuin sinä liet kyytiä kysywä,
Anewa ajo hewosta:
Tunnema sinua manoan,
Ajoaxes hywästi,
Tuonne Turjan kallioon,
Wuoreen teräxiseen;
Aja sitten kalliot kowastik,
Pejät Hijjen pelmuutak,

Kotiisi männeksisi,
Hijjen hirmu kankahia,
Ikuiseen helwettijn,
Jost et kuulu kuuna päänä
Ilman sinä ikänä:
Mäne sinne kunne käsken
Lapin synmän synkiään,
Pohjan pellon penkereen,
Mäne tuonne kuune käsken
Pimiäseen pohjolaan.

Far tilvägs du underliga,
Fly du landsplåga
Ifrån det nakna hullet;
Nog skall jag ge dig skjuts,
En häst at köra med,
Hvars hofvar ej flinta på isen,
Hvars fötter ej snafva på hällan,
Kör dit jag ber dig,
Tag häst ifrån blåkullan,
Välj dig en fola ifrån berget,
Til din hemresa,
Om du frågar efter skjuts,
Och begärar en trafvare:
Jag manar dig dit,
Så at du må köra friskt,
Dit til fjälls i Norrige,
I ståhlhårda berget;
Kör sedan hårdt på hällarne,
Häf Blåkulls ugnarne huller om buller,

Då du far hem,
Efter blåkulls hiskliga sandmoer,
Til den eviga afgrunden,
Hvadan du ej hörs någonsin,
Ej heller syns i evärdeliga tider:
Far dit jag visar dig,
In i Lappmarkens tjockaste skog,
I nordens åkerbrink,
Far dit jag ber
I den mörka Norden.

HIJJEN-HIRWI, de Göthers *Alpandir*, et ohyggeligt djur, på hvilket Sigurd ridit. PERINGSKÖLD gör det til en Elephant. I Finska Runor är det en elg; *Hijsis* tamde dragoxe. Af des tagel togs

togs äfven harpsträngar til Wäinämölsses välklingande harpa. *Hiwuxista Hijjen hirwen, karwoista merikateen.*

Hijjen-Immi, en Hijsis hus-jungfru, en dugtig möja; också af dess sträfva tagellika hår tog *Väinämöinen* strängar til sin harpa.

> Teki harpun hauwwin luusta,
> Kandelen kalan ewästä,
> Pani kielet kandelesen
> Hiuxista Hijjen-immin,
> Jouhista uwet orihin.

Hijden-Kiukaat, eller *luolat*, i Björneborgs Lähn, stora stenrösar eller Jättegrafvar, dylike, som ock finnas i *Österbotn*; förmenas vara af *Hijsis* slägt och afföda upstaplade, dels nedfallne boningsrum, dels Grift-ställen ifrån *Branne*-åldren; hvartil märken funnits i de qvarlefvor af karl- och häst-rustningar, som ibland aska och bengrus träffats under desse stenhögar, hvilka finnas på ansenliga högder i skogarne — Se *Jätit* och *Åbo Tidn. 10:de årgången för år 1783, p. 186 - - och 9:de årgång. för år 1782, sid. 221 och följ.*

Hijjen-Kissa, Se *Kipinätår*.

Hijden-Linna, et upstapladt berg, af *Hijsi* utsedt til Slott i Paldamo — Se *Kalewan pojat*.

Hijjen-lintu, i. e. *Ampiainen*, så kallades Getingen, och ansågs för en blåkulles fogel.

Hijjen-pesåt, Bergstrolls boningsrum, Se *Hijjen-Kiukaat* och *Hijjen bevonen*.

Hijjen-Rakki, En helfvetes hund, cerber, furie - -

Hijjen-Ruuna, en underjordisk häst. Se *Hijsi*.

Hijjen-wäki, alt Hijsis husfolk, en gruflig skara af plågo-andar, som uphetsas af troll på dem de vilja illa. *Voi Hijjen väki* är en af små-svordomarne.

Hijsi hade et väl försedt hushåll: hus och hem, hustru och barn, hästar, hundar och kattor, som alle voro af et argt kynne och likadana med sin husbonde.

Hippa var en af *Hijsis* döttrar, som i lag med *Kalma* gaf brådtom åt tjusvar, at åternämna det bortstulna. Se *Kipinätår;* och alle föregående artiklar under *Hijjen* och *Hijsi.*

HIJLITÅR, En af skogs-dejorha i Nordanskog, som skulle förtaga svedan af brännsår. Hon anropades vid dylika eldskador således:

Palon Tytti pehjan neiti,	Ottipa sijtten hyytä,
Hijlitår Tapion waimo,	Otti jäätä jähdyttöä,
Tuo polwin pereßa pyöri,	Suusta Pohjolan orihin,
Kypenesä kynnnarwarjin.	Tuolla hyyllä hyydytteli,
Oris juori Pehjolasta,	Tuolla jäällä jähytteli,
Jonk on lampi lautaisella,	Paikkoja palaneita,
Wesi selwä selkä luulla:	Ihan tuiki tullehita.

HIJSI, En mägtig Gud eller Gudinna, som fredade för skogsdjur, men var i sig sjelf förfärlig; dyrkades på flera ställen i Finland, hvarom än vissa orter nämnde efter honom, til åminnelse af dess dyrkan: t. ex. *Hijden-wuori*, *Hijden-linna* &c. *Hijsi* är til namnet mycket lik de Ægyptiers Gudinna *Isis*, Osiris syster och maka, bägge födde af Saturnus; bonarum artium, morum & agriculturæ promotores.

Se WENNERDAHLS *Mythol.* och SUIDAS.

Hijsi ansågs för en grufvelig stark Jätte, grym och förfärlig, hvilken dref björnar och Vargar som lamb. AGRICOLA säger: **Hijsi metzeleist soi woiton.** i. e. *Hiisi* de feris largitus fuit victoriam.

It. med *Hiisi* förstås så väl *Blåkullan*, som *Hin Onde*, då det säges: *mene hijteen*, far til faners; *mistä hijjestä se tuli*, af hvilket elakt rum kom han? *jo sen hijsi wei*: *woi hijsi toki*, det var Hin — vox indignantis & admirantis.

Hijsi är af flere slag: 1:o *Wesi hijsi*, 2:o *Mettän hijsi*, 3:o *Wuori hijsi* eller *Hijden wäki* — desse alla, näml. *vatn* — *skogs-bergsrån*, tro trollen sig kunna uphitsa och utcommendera, at qvälja och pläga i synnerhet tjusvar, at göra en döf, blind, darrande, och med flere sjukdomar behäftad; en sådan önskan är denna:

Ken katehen Kahtonowi,	Ho som afvundsamt ser,
Silmin kierin kexinöwi,	Koxar med sneda ögon,

Ken

Ken kujalla kuunnelwoo,	Den ſom lyſs på tåget,
Wälillä wäjyſtändö,	Lurar på vägen häremellan,
Hiijen hurſti hurmehinen,	Hin ondes blodiga duk,
Korwiin kohettuoon,	Må ſvepas om hans öron,
Korwin kuulemattomaki.	Så at han blifver döf.

Hijſi eller *Hijttis*, anſes för Hijſis fula och ſtygga boning. Et hiſkeligit ſtälle; helfvete. Run. *Hijden bijli huonet* - - Flere orter i Finland, hemman och ſjöar bära namn af Hijſi — i Pijkis och i Paldamo Hijſi och *Hijttis* i Åbo Stad en gård, *Hijdenala* i Pemar, *Hijttis* i Janakkala, Kimito och Lojo, *Hiiden kangar* i Nouſis, *Hijden weſi* och *Hijden wainio* i Wichtis &c. Se *Kalewa.*

HIJTEIN-KIRKKO, vid gamla Kunga-Sätet *Saaris* i Wirmo Socken, vid berget *Iſomäen wuori. Hijtein Kirkko*, i. e. Templum Deorum ſylveſtrium; där finnas ſtenar ſatte i den ordning, ſom Tempel brukade grundläggas och upmuras.

HIJTOLAINEN eller *Hittolainen*, et elakt bergstroll af Hijſis familie, hvars ſträfva hår förvandlades til ormar; hvarföre ormen titleras: Hijtolaiſen hiuskarwa, Pannahaiſen partakarwa.

HIPPA, (Ylimmäinen Metän Kuningas) Faunus el. Pan, den förnämſte Skogs-Gud, kanſke den ſamme, ſom til ras *Kuippana;* ſkulle drifva Skogsdjur i giller och ſnällor, hvarom han anropas ſaledes:

Kuippana Metän Kuningas,	Kuippana du Skogens Kung,
Metzä Hippa halliparta,	Du Skogens luſtige Gubbe med ſkiftande ſkägg,
Kulettele kultiaſi	Led dina guldvärda djur
Mieluuſa Mehtolaſa,	I den nöjſamma ſkogen,
Käyttele hopeitas,	För an dina ſilfverdyra Kreatur, (i ſynnerhet Räfvar),
Puhalla punanen lanka	Blås ut rakt dit röda garn
Poikki Pohjelan joeſta,	Tvärs öfver ifrån Nordens elf,
Sini lanka ſiuwwauta,	Svinga den blåa tråden (tvinna),
Tulla ſuurta, tulla pientä,	At både ſtora och ſmå djur må komma,
Wiljaa monen muoſta,	Villebråd af många ſlag,

Kynt-

Kynttä kaiken karwallista,
Lapin laajalta määltä;
Niin sås tu-u tuonnempata,
Laajasta Lapin perästä ꝛc.

Klodjur af alla färgor;
Ifrån Laplands vidsträkta högder;
Hämta dem längre ifrån,
Ifrån det vidlyftiga Lapplands yttersta vrå. —

Hiippa, en lek om våren. Se *Helaa.*

HILLERWO, en Utter-Gudinna, *Saukon oma Emuu.* Bodde vid forssar, bäckar och källor; skulle gifva uttrar; kallades ock *wejen ehtosa Emäntä*, en rik och gunstig vatu-fru; dess man var *Juoletar.*

St. HINRIK, En Lärare ifrån England; kom til Sverige med sin Landsman Cardinalen *Nicolaus Albanensis* 1153, och blef af honom förordnad til Biskop i Upsala. Han följde med ERIK den *Helige* til Finland, där han omvände och döpte många hedningar, och styrkte dem, som af *Eriks* vapen redan voro tvungne til dop och Christendom.

Men när *Hendrik* på Svenskt sätt ville gästa på et gods, som tilhörde *Lalli*, en förnäm Finne, och i ägarens frånvaro uttog det han behöfde, blef han af den förtörnade *Lalli* öfverfallen och ihjälslagen på isen i *Kjulo* träsk, först på året 1158. Lalli afhögg St. Hinriks tumm, hvarpå var en gullring, som flög på isen, men glittrade fram om våren, då den gjorde mirakel och en blind, som först blef den varse, feck sin syn igen. Samma tumm, är nu et insigne i Åbo Dom-Capitlets Sigill.

Detta dråp gjorde *Henrik* til en Martyr och uphögde honom til et Helgon. *Påfven Adrian IV* utgaf en Bulla, at St. *Henrik* skulle blifva Canonicerad, och d. 19 Januarii, kallad *Hindriks-messa*, skulle hans åminnelse heligt firas, och St. *Henrik* antagas til *Sveriges* och *Finlands Patron.* Hans graf i *Nousis* kyrka, tre mil ifrån Åbo, blef mycket besökt. Hans åkallan troddes bota sjukdomar och hela kropps bräkligheter. Dom-Kyrkan i Åbo blef invigd på *Unikangar* til hans ära, och hennes underlagde Bönder kallades St. *Henriks Landtboar.* St. *Henriks* bild i Lebens grösse fins af träd, med Biskops mitra, i Pedersöre kyrkas våkenhus. Se *Lalli* och *Rånddämäki.*

Hip-

Hippa, en Skogs-Gud. Se Hiippa — En annan vid namn *Hippa* anses för *Hijsis* dotter, som skulle plåga tjusvar, hvarom *Runan* säger: Hippa hijjen tyttäriä . . warkahani wartiari, omoani ottamahan. . . Se *Hijjen väki*, *Hijsi*, *Kipinäter*.

Hirmu, en förskräckelig Jätte; fördref colique. Hirmu keurilla kowilla, kaikkiwallan kahleilla.

Hittawanin eller *hittavainen*, dref, lik en Jagthund, de rädda hararne fram; anropades som en Gudamagt, för at gynna Jagt och djur-fånge i Careln.

Hitu, *Hijjen neitosia* eller *Hijten*. En orm-piga, en af Furierne. Ormen liknas vid henne: Hitu hijten neitosia, palmikko paulalle nojjan, hius rihma hijten nojjan — ormen trollens hårband, at fläta med.

Homma, *Kimmain Kuningas*, skulle stämma blod.

Homarin Koski, En strid ström med forss, som i *Runorne* dels nämnes vara i Sverige, dels tros vara *Turkin rajalla*, vid Turkiska gränsen.

Hongas, En Nordanskogens Fru, skulle hålla styr på björnen, at han ej skadade boskapen:

Hongas Pohjalan Emäntä
Pane panta pihlajainen
Menän ympäri nykerän,
Kuin ej pihlaja pitäne,
Niin sä rautanen rakenna . .

Hongatar eller *Hongotar*. n. pr. fœm. En Skogs-nymph, Furuträns beskydderska; Björnens mor och amma; *Hongonen* dess man, Björns fader. Beskrifves såsom trumpen och tvär, *waljo-waimo*, bor i *Romentola* — Se *Tapiola*. Den grymma Björnens amma kan ej heller hafva mildt utseende. Om Björnen heter det i *Runorne*; Hongikosta sinun sukusi, Hongotar sinun sukusi. . . .

Horogallen, en gammal *Lappsk*, af dem så kallad, under-himmelsk Gud. Kan äga likhet med ὄργια, Bacchi högtider, som höllos

på sky-höga berg, hvars Präster nämndes ὀργεῶνες, de där höllo sammankomster hjeltar och Gudar til heder. SUIDAS.

HÖLMÅ, En underjordisk Järn-Gud. R.

Hölmä Tuonelta tulewi, Terås heinån hetteestå,
Mäan alta Manalan poika, Weipå Ilmarin pajaan —
Löyti suesta rueste heinän, Itte seppå Ilmarinen ...

i sjelfva verket ej annat, än tack- och myrjärnets uphof. v. *Ilmarinen.*

HULDA, en Finsk trollkäring, hvilken berättas hafva förgjort Svenska Konungen *Wanlander* — förhända Taciti *Welleda*, en jungfru, som kunde spå, och Dalins *weli öda*, en af honom föregifven Spådoms-Gudinna. Se *Athe.*

HURUS och *hurus-wäinen*, en välgörande Nymph, *Wäinämöises* dotter, hämmade blodflöder.

HYRYITÅR eller *Hyryttår*, n. pr. fœm. af *Panittares* afföda, skötte elden i koppar-kettlar.

HYSE, en skogs-ande, rådande öfver vargar och björnar, samma som *Hijsi.* Hysi dref skogs-djuren i vall.

Hysis häst eller *Hijjen Ruuna* var en underjordisk häst, hvarpå reds til blåkulla efter smörjor, då man blifvit sårad af järn: R. hiskoowako Hijjen Ruuna, kastuuko Manalan karwas ...

HYSISBORG eller Hijsi Slott i Österbotn, emellan Sotkamo och Paldamo. Et berg med trappsteg. Se *Hijsi, Soini.*

HYYTTÖ, den Rimmiga köldens iskalla moder. Se *Kijron-koski. Pakkanen.*

HYYTÄMÖINEN eller *Hyyhäröinen*, den af is och snö rimmige och stele *Pakkases* Farfader. Vintern kallas *Talwi poika Hyytämöisen.* Hotades, at ej förr kyla tår och fingrar, än han islagt *Wuoxen*-forss, så at ingen droppa skulle dypa; äfven en qvinnas händer i deg-tråget och skalan i stod-qveden: kolden skulle höra til dessa orden:

Pak-

Pakkanen Puhurin poika,
Talwi poika Hyytämöisen,
Ellös kylmäk kynsiäni,
Warpahiani palelek!
Askensä minua palelek,

Kuinbas kuiwat Wuoren kosken
Weden wuotamattomari,
Akan käoet taikinahan,
Wahtahan hewosen warsan.

IHARI, en forss uti *Kangasala* vid Pälkänä i Tavastland, som kom up 1604 vid *Ihari* by, då *Sarsan* koski flod torkades, hvaraf är detta ordstäf derpå orten: Ilkiä Iharin koski saatti Sarsan waiwaiseri, d. ä.

Immitis Torrens *Ihari* dum nascitur extra
Pauperiem peperit, qua pungitur incola *Sarsæ.*

Vid. Christ. Limnel Disp. de Tavastia P. II. p. 24 & *Åbo Tidn.* för år 1784. Se *Inari.*

ILKKA eller *Ilkainen*, Jacob, en bonde från Ilmola Socken i Österbotn, anförare för Bönderne i Klubbe-kriget 1596 mot Claes Flemming. Se *Nujja eller Klupu-sota. Ilkka*, är et Bonde-hemman vid Ilmola Moderkyrka, straxt bredevid landsvägen.

ILMARINEN, *Wäinämöises* yngre bror; Luft-Guden, öfver väder; samme med Æolus, rådde äfven öfver eld och vatn. Iski tulta Ilmarinen, wälähytti Wäinämöinen, pimiäsä Pohjolasa. Han gjorde krigståg och färder lycklige. Ilmarinen rauhan ja ilman tei, ja matkamiehet edes wei. Denne Wäinämöises Bror och Compagnon, var ock en god järnsmed och masugns mästare vid tack- och myrjärnets kokning - - - hvarom sjunges i *Raudan Synty:*

Itte Seppä Ilmarinen	Sjelfver Smeden *Ilmarinen*
Pani orjat liehtomaan,	Satte trälarne at draga bälgen,
Painamaan palkkalaiset,	De legda, at krysta på (pusta),
Orjat liehto löyhytteli:	Drengarne drogo bälgen, at de flåsade:
Jo päiwänä Kolmantena	Redan den 3:dje dagen
Kahto ahjosan alustan;	Beſåg han sin äsſjas botn (undersſta lag);
Mitä mun tuleni tuopi,	Hvad godt förer min eld,
Kuta ahjoni ajaa?	Hvad drifver min äsſja fram?
Rauta tungeren tulesta,	Järnet tränger sig ut ur elden,

Iso rauta lähteestä,
Emä rauta weren narwoilta.
Kahteloo, käänteleöö:
Hoß: sinua rauta rankka,
Ettesäs sillcin ollut suuri,
Kuins tuotihin pajahan,
Kuinsjas heilut hetteeßä,
Wenyt wehnäßä tahaßa,

Nousit nuorra taikinana,
Kumma sinun ahjoon ajelin.

Det stora järnet från källdyn,
Moder-järnet ifrån vatudjupet.
Han beser det, vänder om det:
O! du stackars Järn,
Intet var du då stor,
Då du hämtades i smidjan,
Då du välde (gungade) i hängdyn,
Var segt och tögdes såsom en hvet-mjöls-deg,
Uptogs obrukadt likt deg,
Då jag föste dig in i äsjan (i masugn)

Se det öfriga under *Luonotar*, *Aluen järvi*.

Finnarnes *Ilmarinen* betecknar ofta regnet, åskan och luften, såsom *Jofur* eller *Jupiter*. I anseende til Smed-kunskapen kunde *Ilmarinen* anses för *Swafnis*, den Finska *Vulcanus*, ty honom blefvo alla goda vapn tilskrifna.

Ilmarinen, såsom en god Pil-smed, anroptes äfven vid Pest-skott - - -

Tellama puskuja puserran,
Ampu-tautia ajelen;
Itte Ilmoinen Jumala,

Itze Wanha Wäinämöinen,
Itze Seppo Ilmarinen
Täsä myöskin tarwitahan,

at utdraga pest-skotten.

Immi, En kärleks-mö — Finnarnes Astrild, som skänker ej mindre oro än ro, bryr och sårar de dödeligas hjertan. Se *Pohjolan impi*.

Inari, En af Stygis hiskeliga brådstupande forssar. *Inarin wesi*, *Pohjolan puolesa*; et afgrundens träsk ytterst i Norden; dit troll, samt alla onda valnader och gastar hänvises. Se *Aluen järwi* och *Ihari:* R.

Tuonne ma sinun manoan
Inarihin ilkiähän

Kutian koskehen rumahan,
Kusi et kuulu kuuna päänä,

är et *Exorcisternes* trogna votum mot det onda.

Indomiehet, samme som *Tietäjät*, eller lika med Grönländares *Angekokker* och Persernes *Magi* — trodde sig veta alla hemligheter:

ter: om något var bortstulit, en häst bortrymd, eller någon skada skedd; så visste de beskrifva alt, endast de sågo i en bränvins-bägare: de visste säga om man hade at förvänta lyckelig eller olyckelig utgång på et ärende, om giftermål &c. Desse voro *Läkare*, som äfven frånvarande kunde bota, om något af den sjukas kläder eller husgeråd til dem hämtades.

De föreskrifva åtskilliga narraktige botemedel, såsom at gå omkring en kyrka, eller om natten inpå kyrkogården &c. och den som af deras cur ej blir frisk, beskylles at icke hafva observerat alla deras löjeliga uptåg och föreskrifter, eller säger man, at en ond ande eller menniskja varit förhinderlig m. m.

Desse *Tietäjät*, eller vise Gubbar, sökas på flere mils väg. De äro altid försedde med vidskeplige amuleter, t. ex. menniskjo-hufvudskallar, ben, stoft från kyrkogården, ormhufvuden m. m. hvarmed de tro sig uträtta alt. Ingen törs förtörna desse allvetande herrar; ty då rasa de, bita tänderna, deras hår resa sig, de hoppa af enthousiasme up i vädret, stapla fram några ord, stampa med fötterna och bärga sig som fullkomligen rasande; därföre kallas de *Indo-miebet* : : jotka owat innosansa, haldiosansa liikkuwat : : *Myrrys miebet* — Se *Haltia*, *Tietäjät*, *Noider* eller *Noidat*, *Myrrys-miebet.*

JABMIAIMO, Lapparnes *Wallball* eller *Gripnis-Salar*, Finnarnes *Tuonela*, *Manala*, dödens boning, et stycke ned i jorden. När någon dör, säga Lapparne, at själen är faren til *Jabmiaimo.* Äfven mena de, at själen är faren til *Jabmiaimo*, när man är blefven sjuk, hvarföre Lapparne sluta, at kroppen vil komma efter och dör. Då de falla i sin ecstas eller dvala (Lappi lankeepi loween); fara de til *Jabmiaimo*: när *Noiden* är kommen til Jabmiaimo, begärer hans slägt, at själen må återkomma i kroppen och menniskjan framdeles lefva. De sjungas dädan up med troll-Runor. SIDENIUS.

Alla döda äro i *Jabmiaimo* lika så väldiga, som de hafva varit häruti verlden, och de få en ny lekamen i dess stad och ställe, som här förrutnat i jorden. Se *Rotaimo*, *Rota* och *Tuoni.*

Jabmiaimo kan jämföras med gamla *Götbernes Gripnis-Salar;* de döda hjeltars boning och hemviſt, där de möttes och bodde i de dödas rike. Här ſatt *Jallwadur* på en gyldene ſtol, och omkring honom de berömdaſte hjeltar, hvilka verlden någon tid ſedt. Här ſjöngs *Gymesliod*, en ſång, ſom förnögde de afledna ſöron i Gripnis-Sal eller Jabmiaimo.

JABMIAKKA, är dödens moder, härſkarinna i *Jabmiaimo*. Til *Jabmiakka* offra Lapparne, på det menniſkjorna må få lefva; ty *Jabmiakka* och dödningarna ſjelfve ſtå efter, at af de lefvande få ned til ſig dem, ſom äro i ſlägt med dem, ſåſom barn, barnabarn &c. SIDENIUS.

JAMI-kiatſer, underjordiſke andar, åt hvilka Lapparne offra ben och några ſmå ſtycken, ſom de taga af de förnämſta lemmar på offer-altaret, och om hvilka de ſäga, at Gudar och *Jamikiatſer* ſkola däraf kunna göra ſig nya kreatur och ſkapa kött på benen. Alla tider bruka de ock tilbedja på knä och läſva Gudarna med deras ſånger. SIDENIUS.

JÅTIT el. *Jåttiläiſet*, ſamma ſom *Kalewan-pojat*, eller Bibelns *Enakims* barn, *Nepbilim* et *Gibborim*, *Reſar* och *Goliatber*, Jättar, tyranner och väldige.

Dem tilägnas än de Stenröſor (ehuru de mäſta äro Lapparnes qvarlefvor, af fattiga kojor), ſom finnas näſtan öfver alt i Finland, i ſynnerhet i Haliko, äfven i Björneborgs Län, där de ock heta *Hijjen kiukaat*, *luolat*; i Vijtaſaari, *Lapinrauniot;* i Laihela och Sijkajoki i Öſterbotn *Jåttiläiſten baudat*, *aſunſiat*, *buoneet*.

Deſſe *Atins* barn, Nordens äldſte invånare, lekte i ſina tjocka ſkogar, hvareſt träden äro lika gamla med verlden och ſtå med ſina lummoga qviſtar ſnärde kring hvarandra, och gömma i ſina ſnären de villaſte djur.

Vårt gamla Sverige och Finland kallades *Jotanbem* eller *Jåttars land*, af ſina Reslika inbyggare, ſom då hade ben och ej bråſk, blod och ei vaſsla, hvilkas kroppar hvarken veklighet, eller välluſt, eller utländſke drycker hade gjort qvinliga.

Jätt-

Jättstrikar bodde i Norrland. Fordna invånarena i *Jästrikeland* och i vårt *Paldamo*, (Se *Hijsi* och *Calevan-pojat*) i längd och styrka, nästan jättarne lika. Se *Kalewan-pojat*.

JORTANA, Styggie flod, öfver hvilken de döda skuggor skulle föras, dit svedor förvistes: i Runor, stundom en *Elf*, stundom heter det: Jortana, Jumalan Poika, Tulek työsi tuntemahan.

Bukrefven (Åhky) manas til Juortanin jokiin suuhun (Jlomanzi:) rajoilla, yxi Juortanin joki; där säges ock qvesan (Se *Kotalahti*) vara upkommen, *Juordanin jokijn suissa* — dit förvises ock qvesan från fingret:

Hoß sinua keitu heihka,
Menes Tuonne kunne käsken,
Jordanin jokiin suihin;
Sielt olet kutta kulkenunna

Mieron herjä heitettynnä,
Märkinä mårättämään,
Panemahan paisumina . . .

Då de läsa öfver *ormbett*, gifva de in åt boskapen qvicksilfver, salt, camphert, dyfvelsträck och bäfvergäll, som de blanda med vatten, hvilket de mana ifrån *Jordanin joki* af *Kyytöläinen:*

Tuo wettä Jordanin joesta,
Hywän wirran pyörtehestä
Wettä Wennon lähtehestä . .

Lauta wettä kielellent
Tuelta wettä tueta kehden,
Jordanaisesta joesta.

JOTUN — *Joter*, Finska folkets fordna namn, hvarföre *Dömalder* heter *Jota-Dolgi*, Finnarnes Baneman eller mördare, häraf är ock *Fornijoti* sammansatt — Se *Forniothi*, *Athe*, *Jätit*.

JOUKKAWAINEN, En Jätte, som ville täfla med *Wäinämöinen*; men Wäinämöinen stack honom genom hjertat med et spjut; då *Nuori-Joukawainen* anropade alla Gudamagter så til lands som sjös, och äfven i sin nöd vände sig til J. *Maria*, som på en natt läkte såret, så at han blef helt frisk.

Han öfvertalte sedan *Wäinämöinen*, at sjunga, hvaraf *mörkrets portar öpnades, lusten daldrade, klipperne krusto;* härom heter det i *Runan;*

Lemp-

Leuwwat liikku, pää järisi,
Kiwet rannalle rakoowi,
Paaet paukku kalliolla,
Wäinämöisen laulaissa;
Portit pohjalla repesi,
Ilman kannet katkieli,
Wäinämöisen laulaissa . . .

Joukawainen mötte *Wäinämöinen* på en väg och retade honom, hvarom *Runan* berättar sålunda:

Ennen Wanha Wäinämöinen,
Ja Tuo nuori Joukkawainen
Tulit tiellä wastuxuta,
Aisa aisahan takisti;
Wembel tarttui wembeleseen . .

Joukawainen sade då i sin ungdoms hetta:

Se nyt tiellä olkohon,
Joka tienneepi enämmin;
Se tieldä pois poiketkohon,
Joka tienneepi wähemmin!
Muistan meret kynnetyxi,
Sarka jaot sauwwotuxi,
Ilma pielet pistetyxi,
Mået myllermöitetyxi,
Kiwet luoduxi kokohon:

Jussit & extendi campos, subsidere valles,
Fronde tegi silvas, lapidosos surgere montes.

OVID. *metamorph.* Lib. I: v. 43, 44.

Men *Wäinämöinen* beviste sig vara äldre, och fattade i *Joukkawainen*, för at kasta honom i sjön, säjande:

Lapsen tieto, waimon muisto,
Ja ei Uron parta-suisen!
Minun on meret kyntämäni,
Sarka jaot sauwwomani . . &c.

Han lockade sedan *Wäinämöinen* at sjunga:

Laula, laula Wäinämöinen,
Hyräile hywä sukuinen . . .
Tuopa wanha Wäinämöinen
Warmon kyllä wastaeli . .
Warainen on laulamaxi
Aikainen on ilon teoxi;

Men när ock *Wäinämöinen* började sjunga; så måste alt daldra och röras, såsom det åfvanföre är berättadt. Se *Wäinämöinen*.

Joukkawainen var lik *Thormoder*, som sjunger när han drager pilen ur hjertat, och lifvet följer efter handen. *Joukawainen* kan ock liknas vid Göthernes *Hogne* och *Håward*. Den förre sönderslet *Swiphalder*, när han fövandlat sig i et lejon, och log när man skar ur honom hjertat. *Håward*, kämpen, hotar då han står på

på knä, och kämpar ännu när han mistat bägge benen: kroppen är stympad, men hjertat oförsagdt.

JOULU kalla Finnarne Julen, den de af gammalt och ännu hålla för den yppersta högtid, och hvartil i synnerhet välplägning af mat och dricka beredes, samt då fram för andra tider nyttjas; däraf är äfven detta ordspråk gängse: Juoman l. juoda Jouluna pitäwi, syödä lihaa laskiaisa — Se *Laskiainen*, d. ä. om Julen skal man dricka.

Biskop *Jesper* SWEDBERG i dess *Schibboleth* och *Ol. v.* DALIN i *Sw. Rik. Hist.* derivera ordet af *Jul, rota*, som fans på Runestafven för denna dag, til tecken, at Solen återvände tilbaka mot Norden; eller af *Jola, Joldra;* för de lekar och dryckes-lag, med *Odens* galtens förtärande, som då anstältes *Oden* til heder, och för at vinna god årsväxt, i det inträdande nya året. Om den påföljande kornväxten mycket lagt sig härs och tvärs, säga Finnarne än i dag, at husbonden, eller den som sådt, varit full om Juldagen.

Hos *Gråkerne* firades en Högtid af mäst lika namn, hvarom SUIDAS. Ἰόλεια, festi dies, qui in *Jolai* honorem celebrantur. Ἰόλαος, Heros quidam, qui apud Athenienses colitur; Hos *Scapula* finner man följande: Ουλὼ vocabatur *Ceres:* Ουλος & Ἰουλος, hymnus, qui in honorem *Cereris* concinnebatur. *And.* WENNERDAHL, i dess *Mytbol. Lex.* förmäler ock, at *Cereri* til ära firades en högtid i *December* månad; hvilket alt leder *Julen*, Finska *Joulu*, i hänseende på namn, tid och äfven vällefnads plägsed, åtminstone för Christendomen, til gemenskap med Grækernas omrörde fest. Vist och aldeles afgjordt är det, at våre *Joter* och äldste landets invånare, långt för *Christum* uti hedenhös, i uråldriga tider firade Jul rätt högtideligen, just samma tid i *December*, som vi nu för tiden, ehuru i andra afsigter.

JUMALA, Den Högste Guden: är ej Nom. propr. utan Apellativum. *Jumala Tempel* var beryktadt i Helsingeland. v. HERVARA *Sagan* med *Verelii* noter. De *Bjarmer*, som voro af Finsk härkomst, dyrkade en afgud, under namn af *Jomala*, hvars Tempel högst heligt

 före-

förekommer äfven i gamla *Isländska* Sagor. I HERRAUDS Saga p. 27: *thar är gofgad God, thad er Jumala heitir*, och hos *Snorro* STURLESON i *St.* OLOFS Saga P. VII. 143. *i garthinom stendur Goth Bjarma, er Jomali heitir.*

Ordets *Jumala* derivation se DALINS *Sw. Rik. Hist.* 1. *Del. C. III. not. r. C. IV. not. m.* Andre derivera det af Ebreiska *Jom*, dag, och *El*, Gud, som ock kommer öfverens med Lapparnes *Jubmel*: andre af *Jom*, dag, och *Malech*, full, (plenus fuit) plenus dierum, evig, alsmägtig &c. Andre af Samojediska *Jum*, himmel, och *Baal* (Syriska) Herre, eller *Estbiska pallua*, dyrka, tilbedja, det samma som Finnarnes *palvella.*

Den Högste Guden kalla Finnarne, efter inkommen Christendom *Luoja* och *Kaikkiwalda*, skapare och alsmägtig. De gamle Finnar hade likväl redan i hedentima begrep om et alltings skapare, som de kalla **kaiken mailman tekoja, ilman kannen kalkuttaja,** expansi fabricator, fästets utsmidare, utthänjare.

Wäinämöinen i striden med *Joukawainen* tyckes ock ådagalägga sin allmagt.

Så väl Finnar, som Lappar, nämna alltings Skapare *Jumala* — Finnarne Jumo, Lap. *Jumi* eller *Jubmel.* Se ARCHTOPOLITANS Disp. *p.* 12. *de origine & Relig. Fennonum.*

SCHEFFERUS *in Lapponia* och Petr. BÅNG *hist. Ecclef.* nämner en *Jumala*, som *Bjarmerne* skola hafva dyrkat: *inne i gårdenom står ock de Bjarmers Gud och heter Jumala, St. Olows Saga* supra cit. Häfdateknarena äro ej vifse, hvarest de skola sätta detta *Bjarme* land (*waara, wuori maa*, Bergland, Fenn.), där *Jumala* såsom en Öfver-Gud, bland andre små-gudar, dyrkades. Somlige sätta det emellan *Wäster*- och *Österbotn*, andra i *Cajana* Län, andre i Finnland &c. v. ARCHTOPOLITANI *Disp. loc. cit.* De *Wotaker* i *Kasan* dyrka Gud, under namn af *Jumar*, de *Ctscherennisser* — *Jama.*

Af gamla Konunga-Sagor är otvifvelaektigt, at Finska folket ansågo *Jumala* för en Öfver-Gud, och gåfvo honom en präcktig dyrkan. Mycken likhet är, at Finnarne kallat Gud *Jumala*, af Grækiska ὁμολωίοσ ζευσ, hvilket Epitheton Grækerne tillagt *Jupiter* och

och derunder dyrkat honom fom en fridgifvande Gud. *Ceres* har äfven i Thebæ blifvit för lika orfak dyrkad, och kallad ὁμολωία -- SUIDAS in voce ὁμολωϊος.

JUMALERS eller de Amalers ätt härftammade af Gudar, de äldfte och förfte landets invånare; af hvilka *Fornioti* var. Se *Fornioti*, *Anthe*, *Játit*.

JUMO, *Jymi*, *Yme* — En af öfverboer i Väfterbotn af Refa-flägte, fom fkulle beftorma himmelen. Umeå Stad är efter honom nämnd. Se *Pohjolan poika*, *Játit*, *Kalewan-pojat*.

JUNKKER eller *Junkari*, En Lapfk afgud, hvilken dyrkades fåfom gynnande jagt och djur-fänge: han anroptes vid en ftor ften eller träd-ftubbe, dit ock, honom til heder, Renblodet och alla hornen af hvar Lappfk famille famlades: han var tilbeden under namn af *Stor-Junker* och *Lill-Junker*. Af Renhornens myckenhet i deffa ftora högar på gamla offer-ftällen, kaftade *Stor-Junker* til åminnelfe, kan dömmas til Lapparnes ålder.

JUOLETAR — Neptunus. *Hillervos* man; ftyrde i lag med henna uttrar i giller. Han bodde eller hölt til i källor och gölar, hvarifrån han upmanas:

Juoletar ukko kaunis,
Wejin kuitanen kuningas,
Neufe tånne liettehestä,
Antomahan ainoan . .

JUORTANI — Se *Jortana*.

JUUKELI, den famme med *Juutas*. Se *Kyytöläinen*, *Ahtolainen*.

JUUTAS, Sjelfver Hin onde, ormens uphof, *Loke*. Härmed utmärka Finnarne en elak, ond, arglistig, fom ormen. *Juutas* bemärker äfven i *Efthnifkan*, djefvulen eller hin onde. Se *Katrinatar*.

I ormens tjusnings-ord heter det:

Uupu Juutas juoftuahan,
Wäsy wäipäs-käytyään,
Ukon uuelle kiwelle . . .
Kuola tippu kounan suusta,
Kino ilkiön kiasta . .
Asken Herra hengen antoi
Kaskyn Pietarin peråstä. . .

Juutas hade med sin Hustru *Catrinatar* 9. flygga afgrundens foster. Efter honom äro än dessa Finska talesätt: **Jo sen Juutas wei** — han for til faners: **mihenkä juuttaalle se menit: mikä Juutas sinun on: Juutaskos sen on, jeß ej se lähde** &c.

JUXAKKA, den 3dje *Maderakkas* dotter hos Lapparne, hvars beställning är, at emottaga barnen, när de äro födde, och bevara dem ifrån stöt och fall. Hon hjelper ock qvinnorne i deras sedvanliga månads-sjuka; Lapparne offra til henna, på det hon må vara flitig därutinnan — SIDENIUS.

JYRY, *St. Jöran*, *Georg*, d. 23 April; en dag, hvars märkvärdighet efter Sanct Jöran säkert kommit ifrån Påfvedömet. *Jyryn päiwä* helgades, som en sabbath, än i detta seculo; ingen fick då arbeta, hugga eller bulta, eller gå hårdt i dörrarne; hvarföre ock dörr-gångjärnen smordes, på det de ej skulle knarka. Alt detta skedde, för at förekomma åskan (Ukko) om sommarn, på det ej årsväxten skulle skadas. Ändteligen fingo qvinfolken denna dag sticka strumpor, men alt annat groft arbete var förbudit: Eljest skreks nog starkt, i synnerhet om isen sköt denna dag: at supa sig full var likväl ingen synd. Denna dag offrades ock mjölk eller hela filbunckar under vissa helgade träd i skogs-lundarne.

KAINU, *Kainun maa*, Sjökanten i Österbotn. item, de gamlas Qvenland eller Cajana Län.

KAINULAISET, kallas, så af Savolänningar, som af alla öfverboar uti Soknefkatarne i Österbotn, alle de som bo åt Sjökanten och tala finare eller förnämare Finska; hvaraf denna phrasis är: **se puhuu - - murtaa kainuuxi**, talar fin Finska.

KAISAN, KAJJAN, KATHARINAN PÄIWÅ. En af de Påfviske antagen helg hos Finnarne för detta. Då samlade värdinnan utomgårds af dess grann-qvinnor par näfvar mjöl af hvarje; hvaraf tilreddes en moos, *mämmi* kallad. Härtil kokades med et härtil spardt Ko-hufvud, hvaraf tungan allenast med *mämmi* blef i fähuset förtärd. Då kliptes fåren 3:dje gången på året, som det ock än sker. Se *Katrinatar*.

KA-

KALARI — En ſtrid forſs, lika med *Ibari*, dit ſveda förviſes:

Tuonnema ſinun manoan,
Kutian koſkehen kowahan,
Ibarihin ilkiähän,
Kalarihin karkiahan,
Siell en hywä huiſkataſt ..

KALEWA, En Jätte, förfärlig och ſtark, alla Jättars General och Fader för 12 Söner, hvilkas namn äro förgätne; dock nämnes *Hijſi*, ſom bygde Slott af berg i Paldamo; *Soini*, hvilken rodde på en dag til Limingo, och ſatte ſig där ned (et hemman nämnes än efter honom): *Kibawanſkoinen* och *Liekiöinen* rögde ängar och brukade ſvidjor. Sjelfva *Wäinämöinen* och *Ilmarinen* tros vara Calewas Söner. De bodde förut å ſin Faders hemort i Paldamo, men begåfvo ſig ſedan til flera orter; äfven voro de i Kemi.

KALEWAN-pojat, Jättar, ſom arbetade öfvernaturligt och gjorde ſtorvärk; de voro goda flotter-karlar; ty de bärgade ängar på en natt. Biſkop AGRICOLA räknar dem bland de Tawaſters Gudamagter. Calewan pojat (Calebs Söner) niitut ja mirdh löit. Filii *Calebi*, Fennice, *Calewan pojat*, talas än om i Finland; de tros varit Jättar, af ſtörre kropps växt, än vi. ARNGRIMUS JONÆ ſäger, at de voro de Cananeiſke Jättar, ſom ſkolat flytt åt Norden för *Joſuæ* och *Calebs* ſvärd. Jfr. *Diſp. de Borea Fennia p.* 20.

Öſterbotn ſtyrdes i *Ingialds* tid af Jätten *Calewas*, Califas, kanſke den Skandiſke Krott af Gylfes ätt, ſom ännu i den orten behåller namnet af ätteläggar. (DALIN.)

Calewa hade, ſåſom ſagt är, 12 Söner, otroligen ſtarke, af hvilka förnämligaſt 3 bygdt ſtora Slott i Öſterbotn. En Hijſi upförde en oſantelig Byggnad 10 mil öſter om Cajaneborg, midt i moras och kärr, af gruſveligen ſtor ſten och jord, med trappſteg af mer än en famn mellan hvartdera.

Calewas andre Söner *Wäinämöinen*, *Ilmarinen* och *Liekköinen* bodde i Finn-Tavaſt- och Savoland.

Med deſſe Kalewas Söner hafver Konungen i Finland underkufvat ſig hela Ryſsland, ſom de gamle Finnar därom ännu qväda.

 Paſt.

Past. & præp. Joh. CAJANI *bref til Probst. P. N. Mathesius införd i Disp. de Ostrobotnia.*

Se *Hijsi*, *Soini*, *Jättiläiset*, *Kyrialsbotn*, *Miehen Syöpä.*

Kalewan-pojat tilskrifves i uråldriga muntliga sagor och berättelser åtskilliga hjelte-och jätte-dater. Deras öfvermage Jungfru-döttrar voro så starka och karlvulna, at de i sina förkläden buro ofanteliga stenar och lade dem i högar, hvaraf berg äro upkomne. Et sådant berg, af Jättar ihopburit af lösa stenar, är vid Päjände i Hattula Socken i Tavastland, et stycke från Rahkola hemman i en bro-ända, hvarom jag hörde där dylikt berättas.

Hijsis Slott i Paldamo är ej annat, än et berg af lösa stenar.

Desse Jättar (Kalewan pojat) måtte ock hafva bodt i Kemi Socken. Följande anecdot tycks bekräfta det. För 20 år sedan lefde i Rouwwanjemi i Kemi, i Paawoniemi gård, en gammal gumma Caisa vid namn, som berättat: Kalewan Tyttären ottaneen hewosen ja kyntäjän ja auran, jotka toi äitilleen ja sano: mikä sitti sontiainen tämä on, jonka minä löysin, äiti, maata tonkimasta? äiti sanoi: wie pois piikani: meidän pitää pois paeta täldä maalda; ne tulewat tänne asumaan. Det är. En Jätte-flicka uptog i sin famn *en håst*, *plöjarn* och *plogen*, bar dem til sin moder och frågade: hvad för en torndyfvel mande detta vara, som jag fant, min mamma, gräfva eller böka i jorden? Modren svarade: för dem bort, min pia, vi måste bort från detta land, och de komma hit at bo.

KALKI, et af *Soinis*, Calewas sons, tilnamn, för dess skalkstrek; Se *Soini.*

KALMA, likstank, följer med *Kejjuset* och deras anhang. Anses ock i troll-Runor, för en särskild underjordisk magt, som skal näpsa tjufvar, mot hvilka han uphetsas således:

Nouse Kalma kaaheille, Warkahani wartiaksi,
Lippa Hijien tyttäriä, Omaani ottamahan.

KALMISTO, Begrafnings platser, i synnerhet sådane, som finnas än i skogar och på holmar efter Lapparne och fordna landets invånare, för hvilka de vidskepplige bära mycken aktning, och upgräf-

gräfva där fordna lik til sina trollskap. Sådane finnas flerestädes i Finland, t. ex. i *Sijkajoki* Socken vid *Frantzila* Capell, *Pungerå* gamla kyrkogård, och *Kalma-saari* i *Mangila* träsk &c.

Kalliit-illat, dyra Helgedags-qvällar, voro måndags och hela torsdags qvällen; äfven Söndagen. Om Söndags-morgonen i dagjämningen, då koerna varit i sällan, har värdinnan gådt omkring dem 3 gångor mot Solen, och i en besynnerlig kropps ställning burit imellan tänderna en knif, och i handen gårdens nycklar, lija, yxa, m. m. i andra handen brinnande stickor af torrved.

Om Torsdags qvällen fick ingen spinna, om det icke skulle spöka.

Kammo, n. pr. den samma som *Kimmo*. En förskräckande och hiskelig vålne i Sten-rölor; hvadan det Finska verb. neutr. se Kammoo — se kammottaa kammoxeni, det fasar mig, at se.

Synes i troll-Runor vara en stenarnes patron. Se *Sjöjätår*. *Camus* Fennorum.

Kamulainen, et bergs-troll af samma calibre med *Koljumi* och *Pirus* anhang. Se *Ukko*.

Lik *Geirskagel*, en af de underjordiska plågo-andar; plåga med *Piru* de osälla skuggor.

Kangatar, En skogs-mö, bodde på sandåsar, där hon ruskade, i lag med *Tuuletar*, furuträn, at de bättre växte i längd och tjocklek.

Kapeet — Se *Kawet*.

Kare, Jätten Forniots Son, af hvilken de Carelare eller *Karjalaiset* härstamma. Björner säger (*Sw. R. Häfd. åld. p.* 17.): *Kyre* och *Kare*-Loerne härstamma af ättfadren *Kare*.

Fornioter hade med sin hustru *Laufeja* Sönerne *Kare*, *Loge* och *Hlar* eller *Ägir*. *Kare* blef genom sina lyckliga Sjöresor en väder-Gud och i Fadrens ställe domare i *Kuenland* (Finnland), Kajana, *Karjalan* maa eller Carelen.

Se *Trägårds Utdrag af Ol. v.* Dalins *Sw. R. hist p.* 19.

Ka-

Kareln, Fennis *Karjalan maa*, nämnd af Kare. *Fornioteri* tertius filius *Kari*, Fenningiæ Aboriginum, eorundemque paſtorum (nominis ſui originem habet a fennica voce *Karja*, pecus), alterius inſtar Romuli, *Rex* erat. De regione *Carjala* ad pagum *Carjala* in Wirmo coloniam acceſſiſſe probabile videtur. Nam *Carelia* Fennis *Carjala* audit. Regio quædam vaſta quoque nomine *Carja* in *deſertis Ruſſiæ* eſſe dicitur a Rudbeck *Atl.* T. I: p. 363.

Karhun-pejjahaiſet, Se *Kouwwon-påålliſet.*

Karilainen, *Kiwi karifta*, hemma från ſtenklipporne, ſkulle göra järnet ſlött (*Raudan ſulkia*), eller förtaga deſs värkan. Han var halt och ofärdig, ſom Vulcanus; men med ſin tå och häl gräfde han i jorden, hvadan *Herbilåinen* och *Mebilåinen* utflögo, at hämta honings-ſmörjor åt järn-ſkadorne:

Karilainen kaita poika
Kaiwo maata kannallaan,
Warpa allaan watuſti;
Herhiläinen maaſta nouſi,
Karilaiſen kannan tieſtä;
Jo päiwänä kolmantena
Karilainen kaita poika
Kaiwo maata wielä kannallaan,
Mehiläinen maaſta nouſi,
Karilaiſen kannan tieſtä;
Lähitti mein perään,
Ylitze meren yhexän,
Meri puolen kymmenettä,
Simoa tawottamahan. . . .

Til *Karilaiſes* klippa förviſes *Åbky*: Tuonnema ſinun peto manaan, Karilaiſen kallioon. . .

Kati n. pr. fœm. puiden Emuu; En Skogs-Gudinna, ſom alſtrar trän i ſkogen.

Kati kaunis, neito nuori
Piſti karwan kankahaſeen,
Ukon muſtihin mutihin,
Sijtä eppä ſyntyy ſyntyy,
Sijtä Eppä ſuku ſikiſi . .
Honka puu Romentolaſta,
Meſi lauhto mehtolaſta . . .

Meri-kate — id. ac *Weſi-Hijſi* — Karwoiſta meri kateen, eller en Sjö-Häſt, hippopotamus.

Katrinatar, Sanct Catharina; Et af Helgonen, hvilken ock anropas ſom Deja. God Ladugårds gumma i ſällſkap med J. *Maria*, haf-

hafvande sina pigor och stillerskor, som skulle hägna och sköta boskapen. Bön til henna lyder således, där hon tillitas om, at stilla eller hejda Björn ifrån hjorden:

Katrinatar Waimo kaunis!	*Catharina* du väna Fru!
Aita rautanen rapa-ak	Sätt up i hast en gärdsgård så stadig som järn,
Ympäri minun eloni,	Omkring min egendom,
Kahen puolen karjastani,	På ömse (båda) sidor om min boskaps-hjord,
Ettei koske konnan poika;	At den gemena styggans affödа ej må komma åt;
Yön Tytti, hämärän neiti,	Nattens flicka, daggryningens mö,
Wiisi piikoa pitäö,	Må hålla (bestå sig) 5 pigor,
Kuusi kässyn kuuliata,	6 lydige underhafvande,
Karjoani kahtemassa.	At vårda (valla) min boskap.
Neity Maria Emonen!	J. Maria du väna moder!
Maasta asti aita pannuk,	Sätt up alt ifrån jorden (marken) börjandes en gärdesgård,
Wilun ilman wiskomatak,	Så at skogs kalla vädret (björn) ej må kullkasta den (slänga öfver ända),
Kowan ilman koskematak,	Och et hårdt väder ej röra vid den,
Käywwä karjan kaunihistak,	På det boskapen må få gå vackert, fredligen,
Tänä kiesuren kesänä,	Hela denna sköna sommar,
Jumalan suwena suurra,	Guds långa sommarn igenom,
Pelkomata pieni kynnen,	At de små klöfvarna må få gå utan farhåga,
Wasikan warajamatak!	Kalfvarne utan at rädas före!
Kiwexi minun omani,	Mine egne må blifva til sten förvände (i hans ögon),
Pääxi kannon kaunoseni	Min vackra mjölk-ko til en stubbända
Suulla-annik suun e-essä!	Äfven för den glupskastes mun!
Ano Luojalta lupoa,	Begär låf af Skaparen,
Jumalalta uskallusta,	Förtröstan af Gud,

Tänä kiesuxen kesänä,
Köywwä karjan kaunihisti.

Om denna vackra sommar,
At boskapen må få gå i fredlig stillhet, väl fredad.

Se *Kaisa* och *Juutas*.

Kawe, *Wäinämöises* Far, en mägtig Herre i Norden; låg i moderlifvet 30 Somrar, där han ledsnade at längre vara, och som en Pallas eller Mars kom där ut med sköld och hjelm. Runan berättar:

Kawe ukko pohjan Herra,
Ikäinen iku Turilas,
Isä wanha Wäinämöisen,
Makais äitinsä kohdusa
Kolme kymmendä kesä;
Ikäwystyi aikojaan,
Oudostui elämitään;
Wijlaisi äitinsä kohdun,

Petkaisi punaista tuota,
Sormella nimittömällä,
Wasemmalla warpahalla . . .
Päästi sotamiehen miekkoneen,
Satuloineen orihin,
Kupehesta kunottaran,
Lapsen waimon lappiosta . . .

Kaweh, Kawoh eller *Kawet*, anses ock stundom för en stark välgörande Ande, då den anropas til hjelp mot sjukdomar:

Kaweh ennen jaxon jaxoi,
Kaweh ennen päästön päästi,
Mixetsä minua päästä? —

alluderes til föregående Runa om hans födelse.

Kawet in genit. *Kapehen*, in pl. *Kapehet* eller *Kapeet*.

Märk 1:o med *Kawet* förstås ofta en *mägtig Förste* i *Månan*, som hjelpte den mot *Kuumets* anslag. Se *Kuumet*.

2:o Ofta menas med *Kapeet Skogsdjur* med släta hår, såsom haror, räfvar och *hemtamde*, såsom får, hästar — ja, sjelfva menniskjan. — Se mitt Finska Lexicon, sub *Kawet* & *Kapeet*. — t. ex. då orm-förgiftet blåses och manas vidskepligen ifrån menniskjohullet, heter det:

Weeds wijnana wihasi,
Maitona oma makusi,

Luojan luonto kappaleesta,
Karwasta iso-kapeen, det är menniskjan.

Men

Men at med *Kapeen* eller *Kaween* förstås menniskjan, synes ännu tydeligare af följande Runo-fragment, då sjukdom utmanas utur kroppen:

Ihosta imehnolaisten,	Ifrån menniskjornes hull,
Emon tuoman ruumihista,	Af dem som äro födde af qvinno,
Karwoista Kawon tekemän,	Ifrån et menniskjo barns hullhår,
Minä mies Jumalan luoma,	Jag af Gud skapade menniskja,
Luoma kolmen Luonnottaren,	Af de 3 natursens krafter värkad,
Kantama kahen Kapeen.	Buren af 2:ne menniskjor (af et par ägta folk).

Och mot ormstyngets värkan:

Kuin purit Kapeen karwan,	Dessa verser förklara hvarandra, och synes tydel. af repetition, at *Kapeen karwa* är det samma, som *ibo imeisen*, menniskjans hull.
Kuin purit ihon imeisen . . .	

Karwa Emo & *Emo-Kawet-Kapeen*, kallas menniskjan, för dess hullhår, ofta i Runor.

3:o *Kapeet* beskyllas orätt, få af Biskop Agricola, som Dr. Juslenius och flere deras anhängare, hafva *upfrätt månan;* utan tvärt om hjelpte och frälste de månan från *Kuumet;* ty Runan säger:
Kawet päästi päiwän paistamaan, Päästi kuun kuumottamahan.

4:o Dessutom deriveras *Kapeet*, som är pluralis, orätt af *kapeendua*, coarctari; ty *kapeet* har i singulari *kawet*, gen. *kapehen* eller *kapeen* och brukas här i Österbotn, på min ort i dagligt tal, om får, haror, ja, om hästar, som äro släthullige, äfven om menniskjor — &c.; altså et apellativum och ej proprium — Se *Rändämäki*, *kapeetten bauta*.

I Runorne *Suru Runo-suomalaiset*, eller Klago-Runorne öfver det usla tillståndet i landet efter Storkyro Slaget 1714, nämnes *kapeet*, efter vårt dagliga sätt at tala, för får och lamb: om fienden heter det: Tuimuuwella tultuansa, söi siat sikiöinensä, karihtat kapeinensa, lamben med sina tackfår.

5:o De som påstå at *kapeet* äta månan, derivera ordet af Grækiska ordet *καβαισος*, insatiabilis, inexplebilis.

6.o *Kapeet* anses ock för fiskare och at de hade sitt fiskvatn. I Runor heter det, **Kapeet kalalle läxi** — item **Kapeen kala wesi.**

KÅITÖS, Deus pecorum, Pan; skulle vårda och valla boskapen i skogen. Se *Kekri.*

KÅMÖINEN-sen, *Kyynäläises* Bror; en orm-patron.

KÅRES, (**Kärmetten Emuu**). En orm-föderska.

KÅREITÅR, (**Ketun Emuu**). En Räfvens patronessa, som skulle skaffa honom i saxen; heter

Kåreitär kulta waimo! **Hopiat pikarisi . . .**
Otas kullat kulppiisi, **Nämät on kuulut Ruotzin kullat . .**

näml. Räfskinnen. Se *Tornio.*

Kååråmöinen — En ormödlornes patron. Ödlan kallas i Runor: **Kåin käärek Kååråmöisen** — Se *Panula, Kyytöläinen.*

Kååråmöinen, den samma som *Fafnis*, en ohyggelig orm, som förvarade en stor skatt.

KEJJUSET eller *Kejjungaiset*, små elfvar, flygande genier: likna i ögonen på dem, som tro sig se desse vid lik-processer, kyrkogårdar och vägar, snöfjun, små barn-dockor, elditrimmor; utan tvifvel ej annat, än förstörda lifs-andar. De tros vara hvita och svarta, onda och goda, infinna sig där någon själas och där lik är, hafva en stank (*kalma*) med sig, hvarmed de upfylla rummet. Det fordras en god imagination och vantro, at få se dem, eller ock et godt bränvinsrus, eller feber-yrsel. Somlige tro dem vara *mellan-andar*, hvarken änglar eller djeflar.

De som hata hvarannan och vilja straffa sin fiende, sägas bära de dödas ben och stoft ifrån kyrkogårdar, här i yttersta norden, i sängrummet, där då *Kejjuset* infinna sig, at oroa och qvälja. Si credere fas est.

KEITO, En af Cycloperne, eller en af underjordiska smidje-drängar, som uptog de pilar, hvilka *Rampa* hade med *perisokia* och *pirulainen* skutit i luften, som däraf daldrade:

Amen

Ampu perisokia,
Ampu yhen nuoliahan
Ylähäiseen Taiwahaseen,
Tahto Taiwaskin haleta,
Ilman kaaret katkehilla,
Mennesä pahan okahan;
Misti rautanen puroisi,
Tuon keito käsin tapaisi,
Ilman maata maistamatak,
Tannerta tawoittamatak.

Han skulle ock curera styng, hvarföre han anroptes:

Otak keito keihähänsi,
Tahik weipa wäkehensi,
Siwalla siansi harja,
Wä-äk poisi werinen weihti..

KEITOLAINEN -- sen, skogs och tufvornes vålne. Af dess pik formerades ormtungan. Aliis, *kietolainen.* I Troll-Runor, sjelfva *ormen*, som fick ögon af linfrö, tungan af Jätten *Calewas* svärd, tänderne ifrån *Tuonis* brodd. Om ormen heter det:

Mist' on silmät siunailtu?
Silmät liinan siemenistä.
Mist' on kieli keitolaisen?
Miekasta Kalewan pojan.
Mist' on hammas keitolaisen?
Orahasta Tuonen otran.

KEKRI eller KÄKRI, Befordrare af Boskaps-trefnad. Ansågs af *Carelare*, såsom en Boskaps-patron. Biskop AGRICOLA säger i sit rim: Kekri se liseis Karian kaswon — hvarföre ock *Kekri* til heder i November hölts ymniga dryckeslag. Se *Ollin päiwä.* Huru *Käkri* kan jämföras med de Athenienters lagstiftare *Kekrops* och *Cecropia*, under hvilket namn Minerva dyrkades i Athen, lämnas därhän.

KEKRI (Allhelgona), en stor och gammal högtid, at fägna sig öfver god årsväxt och inbärgning. Se *Wuoden alkajaiset* och *sielujen-päiwä.*

Til *Kekri* slagta Carelare åter et får, såsom til *Olsmessan*, och förtära den jämte annan mat, öl och bränvin, med flere vidskepelser, såsom om Olsmesso-dagen, men nu med än större helgedoms-ceremonier. Man fick ej en gång smaka på maltet, då det var på badstugu-laven at mältas; ty då skulle halsen svälla på dem, som det gjorde: och utom alt annat tillagades då om aftonen upvärmd mjölk med så kallad *Mämmi*, hvilket skulle ätas i fähuset, och så noga, at intet åter utbars; efterfrågs ock noga, om någon af gästerna dölgt

dölgt ſådant i munnen, det han oförmärkt utbära ville. Men ſkulle något blifvit qvar, ſom ej förtärdes på en gång; ſå ſpardes det i fähuſet til en annan gång. Vid ſamma tilfälle indoppades en fogelvinge uti öl och därmed öfverſmordes koerna på ryggen och ſjöngs en *Kekri Runa* til *Tapios* heder. v. *Köyry*. Den än i dag brukelige *Kekri viſan* ſjunges ſom 1, 2, 3, 4. *låt oſs luſtige vara*, &c. eller yx, kax, kolm, neljä, ann ilonen olla, keſk ſuru tulee, ann hänen mennä ⸗ ⸗ ꝛc. och lyder ſåledes:

Ei aina Kekriä keſtä,	Keſk juemme hywä oltta,
Ei aina Tupia peſtä,	Niin mahdam tupakkaa polttaa;
Ei aina höyky,	Iſken ſiis walkiat taulaan,
Ei aina möyky,	Ja wirwoitan kaulaan,
Ei aina wiina flaſkuſa löyky;	Ja wihdoin iloiſeſt laulan.

KEKRITÅR, en af Kekris dejor

KIASE - OLMAI, en Lappſk fiſkeriets Gud, ſom ſänder fiſken til kroken och nätet eller garnet. SIDENIUS.

KIJRON - KOSKI, en ſtrid forſs up i kallaſta Lappland, dädan kölden har ſin förſta upkomſt, efter Runorne mot *költen* (pakkaſen ſanat).

Itki Hyyttö poikojaan,	*Hyyttö* (den af rim och is ſtela) begret ſina ſöner,
Weſi ſilmäſtä tipahti,	Vatnet (tåran) dröp från ögat,
Pirahti piſaran werta,	En droppa vid lag föll ned;
Toinen toiſeſta norahti:	En annan droppa tilrade ned af det andra ögat:
Tuoll on poikani poloſen,	Där är, min älendas, Son,
Kiiron koſkeſa kowaſa!	I den faſeligen ſtrida *Kijro* forsſen!
Aläs kylmä kynſiäni,	Förkyl ej förr mina finger-ändar,
Ennen kuin kylmät Kiiron koſken	Förän du tiliſar *Kiiro* forſs,
Tilkan tippumattomaxi,	Så at icke en enda tår dryper,
Piſaran pirahtamatak ⸗ ⸗	At ej mer en droppa ſpritter ut - -

Se *Packanen*, *Puhuri*, *Kyrön-koſki*.

KILLAN - KETO, Svet. Hedendantz och *kaunis nummi*, en lund vid *Turſunperä* by i Wirmo Socken, där *Wirmo* och *Nouſis* boerne fira

fira sina *ludicra isthmia*, med löpa, springa, bållspel, sjunga. At de Nordiske folkslag såledcs förvärfvat sig armstyrka och vighet berättar OL. MAGN. Lib. XV. p. 540. STEPHANIUS *in Saxonem Grammaticum.*

KILKA — och

KILO — samma som *Pabolainen* och *Piru.*

KIMMO och KAMMO, Et Spöke, som knakar och brakar samt slår i knutarne. Grækernes och Romarenas *Camus;* tyckes vara Stenarnes patron. **Kiwi Kimmon kammon poika, syöjätzären syämmen syrjä** . . v. *Kammo.*

KIPINÅTÅR, en af Hiisis arga klösande hus-kattor; uphetsas på tjufvar til at truga dem, at med skyndsamhet hämta det stulna igen.

Kipinåtår (en hon-katta) **Hiisen kissa,**
Neiwi reisiä jalcsti,
Kipinänä kiirehtiös . . .

KIPUMÅKI, En plågo-ort: berättas vara uppe i *Kemi* Socken vid Kemi Älf; en hög kulle, där en slat ihålig sten fins midt uppå backen, lik et bord, med flere sten-altaren omkring uti en ring; et gammalt offerställe: men dit nu ingen, af vidskeppelig frugtan, vågar upstiga; ty ingen, som där upgått, skal kommit helbregda tilbaka. Detta hafva lefvande menniskjor i mit tidehvarf berättat.

Beskrifves i troll-Runorne sammaledes, hvilket bekräftar föregående berättelse.

I *sten* på *Kipu muori*, som står midt uppå backen, äro 9 hål, 9 famnar djupa, dit sveda och värk manas och förvises af troll således:

Kunnek kipuja kiistän?
Kunnek tungen turmioita?
Kipu wuoren kukkulalle;
Kiwi on keskellä mäkeä,

Tuosa on reikeä yhexän,
Joka reikä keskinäinen,
Yhexän sylen sywyinen,
Sinnek kipuja kiistän . .

Sveda och värk skulle fösas in i sprickan af sten, som beskrifves:

Tuon-

Tuonnewa kipuja kiistän,
Ajan tuonne aluhia,
Kiwen kirjawan sisähän,
Maran karwasen malohon,
Korennolla koiwusella,
Walkamella waskisella . .

Til *Kipumäki* var ej så lätt at upklänga; därföre säges ordstäfsvis:

Annas kattua kokea,
Kumman kynnet kilpistywät,
Kumman warpahat wajcowat
Nosteßa nokimäkiä,
Kiweteßä kipumäkiä.

Det är: trots, den är karl, som slipper dit up. Se *Kiwutar*.

Kipulan neito eller *Kipu Tyttö*. En af Parcerna. v. *Tuoni*.

Tuo kiwa Kipulan neito
Istuu tykyttelöö,
Keskellä kipumäkeä,
Kipuja kokoiloo,
Wammoja walitteloo . . .

Bodde på Kipumäki och famlade plågorne. Om henna säges:

Kippu Tytti Tuonen neiti
Se ennen kiwußa itki,
Sekä waiwoißa walitti . .
Sinne kiirehen kipuja . .

Likaledes:

Kipu Tyttö Tuonen neitzy
Kipuja kokoeleepi,
Keskellä kipumäkiä,
Kipumäen kukkulalla,
Kirja wakkanen käeßä,
Kirja kansi kainaloßa . .

Det är: hon hade *Pandoræ* brokiga ask i handen.

Kipu wuori, famma fom *Kipumäki*, där stenarne af en bock föddes.

Kiwi kimmon kammon poika . .
Pukin hännästä putoisi,
Nosteßa kipumäked,
Kipuwuorta kiiweteßä.

Kiris eller *Kirfi Tuorstai*, Skär-thorsdagen i dymmel-veckan; höls helig efter införd Christendom: men missbrukades ock til vidskeppelse. I synnerhet skedde flere uptåg i fähuset med liar och med korsande, at förekomma troll-kånors åtkomst.

Träffar, i anseende til kälfall och vanligt årstids arbete, in med Grækernes högtid Σκιρον, hvarom Suidas: Σκίρον, festum apud Athenienses in honorem *Minervæ* eo tempore celebratum, quo ædificare & domos tegere solebant.

Kiwu-

Kiwutar, En af plågo-möerne; Den famma fom *Kipu-Tytår*, en *Wäinämöifes* dotter: dryftade eld, och bodde på *Kipumäki*, dit alla onda värkar och fvedor förviftes. Hennes fyfsla var at koka plågorne:

Tuonne Kiirehen Kipuja,	Dit hänvifer jag, manar, plågorne,
Kattila on Kiwuttarella,	Där plägo-möen har en kittel,
Pata Wäinen tyttärellä,	*Wäinämöifes* dotter en gryta,
Jolla keittäwät Kipuja,	Hvarmed de koka plågorne,
Keskellä Kipumäkeä;	Midt uppå plågo-backen(blå-kullan);
Siell ompi kipuset koirat,	Där äro plågfulla hundar, oerberi,
Hallit hallan karwalliset,	Stora gråhårige doggar,
Jotka ennen kiwusta ulwo,	Som fordom tjöto (ylde) i plågorne,
Sekä waiwoissa walitti.	Qvidde under qvalen.

Kiwutar emottog på plågo-orten, *Kipumäki*, fvedorne, då de dit manades; hvarföre *Noider* och *Indomiebet* fäga:

Tuonne kiirehen kipuja,
Kiwuttaren kinttaiseen . .
Kattila Kiwuttarella,
Pata wäinen tyttärellä,
Jolla keittää kipuja,
Keskellä kipumäkeä,
Kipu wuoren kukkulalla,
Reikä siell' on keskellä kiweä,
Johon kiirehen kipuja,
Johon waiwoja walitan
Ihosta alastomasta . . .

Hon kallas ock Kipumäen Iso-Emäntä och Kiwutar kauhia Emäntä — En af *Hwedrungs* möerna eller de 3 plågo-andar hos de underjordifka; Furier och Olycks-andar, fom plågade de onda efter döden. Se *Kipumäki*.

Klupu-sota — Se *Nujja-fota* och *Ilkka*.

Koiran kuonolaiset — Se *Kuontolaifet*.

Koljumi, En ftark Refe; kanfke *Goljat* — men anfes i Runor för *Piru*, wahwa peto, fom med et eldgniftrande fvärd (Rüanöth) krosfades:

Tuo Jesus tulinen miekka,
Kannas kuuran karwallinen,
Säkeinen säihäytäk
Kuteeni ojkiahan,

Jolla paiskoan pahoa,
Rumat henget ruhtasisin,
Jolla ma hurttia hesusin,
Koljumin kowasti löi;n.

Se *Kamulainen.*

I gamla Svenska Sagor nämnes *Kolé*, et troll, til Jätte, som fölat sina händer med mycket oskyldigt blod — Se *Mieben syöpä.*

Eljest är här i Frantzila en muntlig gammal saga, om 2 ne Jättar *Koljo* och *Kiljo*, som täflat sins imellan, och kaslat stora stenar, af hvilka den ene än heter *Koljon-kivi* och den andra *Kiljon-kiwi.* Hundrade årtag är imellan hvardera i *Sijkajoki* elf, hvaraf gölen heter *koljon suando*, och backen där gent emot *kiljon kangas.* — Ex auditis & visis.

KONTION MAAHAN PANIAISET, Se *Kouwwon päällifet.*

KOTALAHTI, et ställe, eller en sjövik, där qvesan är född, af gemene horors byk och kläd-tvätt:

Koi synty kotalahesa : :
Hucrat huhto huntujaan,
Juordanin jokiin suusa : :
Sjeltä läxi koina kulkemaan.

KÖNDÖS, Förestod svedjor och åkrar (huhdat); befrämjade åkrar och Svedersbruk.

KÖPELI, Gast och Spöke, som stimmade i hus, gamla Slott m. m. och syntes vid galgbackar samt *Kalmistot.* Vilade sig i åtskillig skepnad. Allmogen befarade af *Köpeli* sig tilfogas skada och hvarjehanda illistiga och oförmodade anfall. I gamla Finska Sagor förekomma *Köpelin wuori* och *Linna.* Namnet tycks vara grækiskt. Κοβαλοσ (tyskarnes *Kobolt*) astutus, qui malis artibus utitur; Latro bipennem gestans, qui exercet latrocinia. SUIDAS.

KÖÖPELIT in pl. samma som *månningäiset* och *kejjuset*, af Grækiska Κεβαλοι, Dæmones Asperi & immites. SCAPULA. Namnet liknar *Gebeleitzin*, den Thracierne och de Göther dyrkat såsom Seger-Gud. DALINS *Sw. R. Hist.* 1. *Del. p.* 24.

En *Getbernes* Gud, *Gebeleitzin*, nämnes i ER. BENTZELII *Utkast til Sv. folkets hist. p.* 94.

KOUW-

Kouwwon-pååLLISET, Björn-grafiöl, firades med många ceremonier, under mufik af Runor och öldrickande, då Björn-hufvudet uphängdes i et träd: til detta gelag gjordes af grannarne et fammanfkott af fpanmål och matvaror. En goffe och flicka utvaldes til brudpar i full fkrud. Gäfterne voro högtids-klädde. Förft bars hufvudet, och fedan det öfrige Björn-köttet in, hvarpå ärtfoppa var kokad; när han kom med deffa tilredde rätter til förftugu-tröfkelen, fade han deffa orden til introitus:

Pois elkoen pojjat porstuasta, Hywän tullesa Tupaan,
Pijat pihti puolisista, Autuan sisälle astuisa.

Vidfkepelfer och löjelige fedvanor vid Björn-jagter äro ännu öflige på viffe orter i Lappland. Fordom anfågs det fom en trosartikel, at Björn var et heligt djur (på Lapfka, *paffe waifie*). De gifva honom på fit fpråk många befynnerliga titlar. (Efter uttydning på Svenfka, kallas Björnen, Berg-gubbe, Berg-farfader, m. m.). Sammalunda gifva Finnarne Björnen flere heders-titlar, fåfom Ukko, mezän wanhin, kulta kämmen, kultainen kuningas.

Alla hans lemmar, ben och knotor nämnas med viffa ifrån det allmänna Lapfka fpråket åtfkilde namn. Man vet icke hvareft de tagit alle orimligheter fom endaft vid Björnars fångande brukas. De anfe alt fådant för hemligheter, hvilka icke för främmande böra uppenbaras. Så fnart Björnen blifvit dödad och under det de föra honom hem, upftämmas viffa *Joikningar* eller fånger.

Schefferus, *Lappon. ill. p.* 233, omtalar några af deras vifor. Deras förfta compliment til Björnen fkal vara denna: *Kitulis pourra, kitulis i fkade tackemis, Sobbi jella faiti:* det är: de tacka Björnen, at han ej gjort dem fkada, fönderbrutit deras ftafrar och Spjut.

Den förnämfte Banemannen flår merendels en mäsfings-nagel i fit gevär, eller hänger något vifst märke på fin hals, det han en lång tid bär, fom et heders tecken. De hafva äfven hvarjehanda underliga ceremonier och fånger, fedan de äro hemkomne, famt när de fönderdela och förtära Björnen. Dylika uptåg voro i detta feculo i Öfterbotten, Savolax och Carelen vanliga.

Alt detta slutas med en sång,[1] angående den heder, som de nu visa emot Björnen, med begäran, at han ville förkunna detta åt andre Björnar, på det desse ock villigt måtte låta fånga sig.

Alla ben i Björnen hopsamlas så hela de äro, och rangeras i behörig ordning uti en upkastad grop, af samma längd som Björn varit, hvarpå lägges fint björkris: gropen betäckes sedan noga med långa klabbar, hvaruppå sedan bredes granris. Desse löjelige ceremonier blifva dock icke hos alle Lappar på lika sätt i akttagne. Se FISCHERSTRÖMS *Oeconom. Lex.* 2:dra *Del. p.* 57.

KÖYRY, Se *Kekri*.

KRAKLA, et troll, en Jättinna; gjorde et skepp af spånor, bar endast en och kunde dock aldrig öfverlastas. Fick altid börd hvar det ville.

KRATTI, En Tavastars Penninge-Gud, samme som Svenskarnes *Skratt*. Låg öfver de i jorden gömda skatter och Penninge-kistor. Se *Aarni*.

Probsten Doct. NILS IDMAN deriverar ordet af Κρατaιος — Rei alicujus potens & Dominus; valens in continendo. *Kratti* troddes ock ej upgifva gömman, utan offer och åtskilliga signerier. Ville ofta penninge-kistan vid jord- eller vattu-ytan, men sänkte den åter ned, då han ej var gunstig.

Kratti, samma som Svenskarnes *Wable* eller Pluto. *Wables* Tempel var på et rum i en lund utaf Alträn, som aldrig löfvades, utan stodo nakna, också den tid då alla andra skogar frögdades. Inga foglar qvittrade uppå deras grenar; utan några korpar hade där endast bygt sina nästen. Där skrattade skator, där tjöto ufvar och ugglorne skreko. Inga herdar drefvo där sina hjordar; ty backarne voro brände (utan tvifvel af koppar-erg). Luften där ikring var tung. Om nätterna syntes där sällsamma syner.

KUIPPANA, En Förste i Skogen, lång och förfärlig, med grått skägg; dref harar och räfvar i giller och snaror; han får den hedern, at heta Skogs-kung (för hända en Finsk Fylckis-kung), Kuippana metän Kuningas, mezä Sippa halliparta.

Se

Se *Hippa*. Lik *Rhomund Hallgrims* Son; et troll och Reſe, ſom tillika med blodet hade ärft både växt, krafter och grymhet af ſin Fader. Hans gång var ſå tung, at han ock tyktes vilja vada genom jorden. Alla hans åtbörder voro faſelige och ſjelfva upſynen grym. Han hölt til i Skogar i *Kyrials* botten el. *Pohjola.*

KUNINGS-KALMAR, Et berg i Wirmo Socken vid Parſila by, där et ſten-bord ſtår, med 12 omkringſtälde ſtenſäten. Tecken til Räſſte-ting eller Allhärjars-ting med allmogen i Hedendomen.

KUNNARI, et ſå kalladt Silſverberg i Kalajoki Socken, emellan Metzäby och Alavieſka. Beſtår af ſtibium, Blyertz och Svafvel-kjes. Jag fick däraf 1783 en ſpitsglas malmtuff. Finnarne kalla berget *Hopia-wuori.*

KUNOTAR, *Kawes* mor, ſe *Kawe.*

KUOHARIT, Häſtgällare, utgifva ſig för de ypperſte och kunnigaſte troll; kunna ock värkeligen än i dag de bäſta gamla troll-Runor, *ſynnyt* och *ſanat*. Förr än en lärlinge antages til detta hederliga ämbete, omdöpes han på en ſten midt i en ſtrid forſs; då han får *Indo* och *Kaltia*, näſtan ſom *Lapparne* i *Nemagwelles* namn.

Kuoharin ſanat läſas vid häſtars utſkärning, där Etelätär neity nuori, neity Maria Emeinen, Wäinämöinen, Mehiläinen med flere anropas, at kyla, ſvalka, förtaga ſveda och värk.

KUONTOLAISET (*Koiran Kuonolaiſet*); Et ſlags vilda *kalmukker*, ſom tros äta männiſkjo-kött. Skola til mun och anſigte likna hundnos. Anthropophager. Se *Mieben Syöpä.*

KUUMET, förmörkade Månan (Peto, Piru joka rupeis kuun peittämän), hvarom de hafva en barnſlig berättelſe; *Kawet* hjelpte månan i ſit ſkick; härom lyda orden i en Runa:

Kuumet ennen kuun kehitti,
Kawet kuun kehästä pääsi
(Kawet i. e. lintu, Eläwä Juma-
la lucma, Eläin;)
Riihen rautaisen hjastä

(Oli jo peittänyt kuun rautaseen riiheen),
Ja mitett sinä sitten paha pakene?
Pakene pakana hengi,
Kule kutta kunne käsken,
Lähe herja häätämään;

Pääsi ennen päiwän peika
Päiwättären päästajesa.
Jesus kuun kehästä päästi
Päiwän päärlystä ylönsi . . .

Om månans af- och tiltagande bruka Finnarne i dagligt tal följande utlåtelser, utan tvifvel i afseende på föregående fabel: **Kuu syödään**, månen ätes, **Kuu syntyy**, månen födes, hvilka likligen leda sit ursprung af mythologiska historien om *Saturnus*, som ätit sina barn. *Isis* var *Saturni* dotter, och dyrkades i eget och äfven i *Cereris* namn, under månans bild. Se *kapeet.*

*K*USTÖ - Capell eller Slott, är af Åbo Biskopen Ragwald anlagd 1312. MESSENII *Scond. Illustr. T. X. p.* 13. Sedan Biskops-sätet afbrann 1470 intogs det år 1523 af de ädelmodiga *Flemmingarne*, nedbröts 1528, så at nu näppeligen några lämningar synas. Nu Öfverste Boställe vid Åbo Läns Infanteri-Regemente. Se TUNELDS *Geographie 5:te uplagan 2 afdeln. sid.* 165.

*K*UUTAR, En af månans hus-jungfrur; skulle agta för getingars styng — **Kätke kuutar poikiasi, päiwätär pereitäsi . . .**

*K*YRÖN - KOSKI, En strid forss i Tavastkyrö, brant och brådstupande öfver en bergshälla. Skall hafva någon gång stadnadt i dess fart, såsom *Motala*, och då har man sedt under fallet en stor kittel, som, efter forn-sägen, i fegde-tiden skal vara dit nedsatt, full med pengar, dem ingen kan dädan få.

*K*YRIALS botn, där Hallgrims kula var; det stycket af Finland, som ligger högst i Norr; bebodd af *Jättar*, *Kalewat* och *Jättiläiset*, samt *Hijsis* familie i *Sotkamo* och *Paldamo* - - grymma och hasklige — Se *Mieben-syöpä.*

*K*YTÖLÄINEN *a Kytö.* En Skogs-planteur. Af dess tårar växte up vide.

Kowin itki Kytöläinen,
Wiholainen wingutteli,
Kyynnel juoxi kyön silmästä,
Teinen toisesta nerahti . . .
Rannoille pajut pakahtu . . .

KYYNÄLÄNEN, En orm kjusare — Se K*ämbinen.*

Kyy-

Kyynäläinen, deriv. a *kyy*, en koppar-orm, Aspis; hade ormar til pilkor, hvarföre *Runan* säger om ormen: **Kyynäläisen kynsi ruoska, mato musta maan alainen** . . .

Kyyitölåinen, den famme. Et afgrundens foster, som varit uphof til alla matkar och ormar; kallas af Finnarne, **Matojen Emuu** — maskarnes moder och uphof. Då han plöjde, betjente han sig af ormar til oxpiska. Ödlan kallas **Kyytöläisen kyntöruoska.** Se *kääråmöinen*, *panula*, *ahtolainen*, *juutas* — **Mitäs itket kyytöläinen, Tihiässä Tuomikossa, paxussa paju-metässä.**

Lalli, en finsk bonde som mördade *St. Hinrik*. Sedan han kom hem ifrån Kjulo-träsk, och hade den mördade Biskopens mitra på hufvudet, sjöng barnflickan vid vaggan: **Mistä Lalli lakin saanut, Paha mies hywän hytyrin.** Se *St. Hinrik*.

Lapin *koito kota*. Lappens kalla *kota*: dit hänvises sveda och värk.

Laskiainen, *Laskiais Tiistai*. Fet-tisdagen i Fastan. De gamlas *Bacchanalia*. Firades mäst in Februario, då Fastlagen infaller. Samma tid blef i hedendomen årligen (a) offrat och offergille hållit, hvarvid kött, äfven *af bästar*, i synnerhet, såsom en gammal Göthisk lif-rätt, blef ymnigt ätit. At äta allehanda fett, såsom *fläsk*, stekt och kokt, ärt-soppor, korn-bröd med fläsk inbakadt, iagttages än i dag öfver alt i Finland: hvarpå sedan *skrinnas* med källkor och skidor ned för backar, under rop och skrik: **pitkiä hamppuja, pitkiä pellawia**, d. ä. lycka til lång hampa — til långt lin — näml. nästa sommar. Dagen användes ock til åkande med bjellror och skällor, samt andra uptåg. En sådan motion och krops-rörelse tyckes ock vara nödig, när man ätit så mycket fett och tagit til lifs af spiritueusa drycker och liqueurer.

Finnarne hafva om Fet-tisdagen et ordstäf, som betygar om en uråldrig plägsed af kött-ätande denna dag: **Juoman jouluna pitäwi, syywä lihaa laskiaissa** . . . Me at *Laskiainen* skulle för

(a) Nic. Hahns Disp. de Sacris Antiqv. Hyperboreorum. Aboæ 1703.

för köttätande deriveras af λασανα, culinaria vasa, ubi Senatui post sacrificia *carnes* parantur, såsom det läses hos SUIDAS, och Probsten Doct. IDMAN i dess *Afhandling om Finska och Grekiska Språkens gemenskap sid.* 40. menar, är ej afgjordt. Hälldre synes ordet *Laskiainen*, härröra af *skrinnande i backar;* ty *Lasken*, *Lasketella* är skrinna ned med kälcka. Denna dag slutes ock köttätandet och Fastan vidtager för Græker och Catholiker.

Åtskilliga vidskeppelser i akttagas om *Laskiainen*, såsom: at ingen får spinna eller hugga ved, på det koerna ej må blifva halta: matmodren går tidigt til sängs, och alt folket med dagen, på det äfven kona må hemkomma om Sommarn tidigare om qvällarne; men när man ätit så mycket fett och druckit, samt haft god rörelse på fläng-kälckan, eller eljest, torde sömn vara nödig, med mera vällust, som sången åtföljer.

LAURIN-LÅHDE, St. Laurentii källa i *Janakkala* Socken; äfven kallad **Janakkalan låhde**; är dyrkad och besökt, såsom offerkälla, til sednare tider, därvid de ock öfvade fœdissima Veterum Bacchanalia, hvarföre dess besökande ock vid vite är förbudit.

LAWIATAR, samma som *Syöjätär*.

LEIB-OLMAI, En af Lappska Gudar, som äro på jorden. En Gud för Skytterier, djur- och fogla-fänge. Lapparne gifva honom offer, at de må vara lyckelige i deras skytterier och fogla-fänge. SIDENIUS.

LEKIÖ, samma som *Liekkiö*.

LEMMAS, en vän Nymph, kunde tilbinda sår och mildra svedan: kallas **Lemmas Laukan Hattaria — Suo muron murottaria**. En myrjärnets omhörerska, då järnet kokes, uptaget från kärr och myror.

LEMMINGÄIN — nuori, idem.

LEMMES — En Skogs-Gud, eller *Faun*, som satte al och var dess *Skyds patron*. **Leppä on Lemmingen tekemä, Kanelian kasvattama, puu puhdas Jumalan luoma.** Lem-

Lemmetår el. **Lemmåtår**, En smidje-mö, som dragit på bälgen, då järnet danades. Se *Ruojuatar*.

Ruuta on Lemmåttåren liekuttama eller liehuttama, blåst, pustad med smidje-bälg. Skakade även med sin pust på trän i skogen, med en runkande väderil: hvarföre om furun heter:

Honga Hongattaren huejuttama
el. huiskuttama,
Lemmåttåren liejuttama,
Rangattaren Kajuma,
Tuulettaren Tuuittama.

Lempo, En flygande ond ande; trollskott och sjelfver Hin Onde: noita nuolia wanuupi, Lempo lehti keihäitä — Smidde onda flygande pilar, drakar och trollskott. De Svenskars *Midgars orm*, *Loke*. Se *Piru*.

Med *Lempo* förstås ock *Tapio* i Björn-Runan; Tuoppa Lembo Lepeelle, Tånne saalis saapuille, Du Skogs-Rå, hämta, skaffa Rofvet på flacka strid-fältet.

Leikkiö, En gast, som skrek i skogar, efter utkastade barn, och skrämde med sit skrän de resande; hade välde öfver gräs, rötter och trän. — De Græker kallade *Apollo* λυκειοσ; men tyckes ej hafva någon gemenskap med denna Finska Skogs-gast, om icke för medicinsk insigt och botanisk kunskaps skull.

Liemo, Et stilla stående vatn. Et träsk, där elden fans; samme som *Aluen-järwi*, där not drogs, för at finna elden.

Wietiin wesille nuotta,
Liemon wienoon weteen,
We-ettiin, wennättiin,
Liemon wienossa we-essä - -
Saatin sären kaloja - - &c.

Lieto-lemmingäinen, En stark Roddare, af *Wäinämöises* Sjö-gastar, den han satte at ro sin nya båt:

Sitte wanha Wäinämöinen
Pani Lieto Lemmingäisen (seutamaan);
Äsken keikku wenehen keula,
Purajasi puoren nokka - -
Souti päiwän suo-wesiä,
Toisen päiwän maa-wesiä,
Kolmannen Emä-wesiä,
Lasti laiwansa kiwelle,
Kiwellekko wai hawelle,
Waikko hauwin hartioille - -

Linna-kangas, et gammalt Fäste i *Pavola* i *Sijkajoki* Socken. Item, mellan *korsn* gästgifvare-gård i *Pavola* och *Pattijoki* af *Sålo* Socken i Österbottn; där äro 8 portar af et gammalt Slott. Flere sådane, af lika namn, finnas här i landet.

Linnat, Slott, fästen, skansar och borg: månge sådane äro i Österbotn och Finland: på högder och branta berg anlagda gammeldags-fästen och borgar i *Rundlar*, til förvar mot fiendtligt anfall; hvarföre de kallades i fordna sagor, *ormar*, *drakar*, m. m. i anseende til utseendet. Innom de samma förvarade de sig, och nedkastade stenar på fienden. Sådane fästen, anlagde af Konung *Erik Emundsson* eller *Våderbatt*, hvilken intog sjelf, såsom *Holmgårdska* Hofvets skydds-herre, med sin sjömagt, *Finland*, *Estland* och flere *Östra* orter, som nu velat draga sig undan *Sveriges* Herravälde, syntes sedan i långliga tider *därstädes*. Sådant har skedt vid år 930.

Torgny *Torgnyson*, Uplands Lagman, hvars skägg betäkte hela bringan och låg ned på hans knän, i sin tid den visaste och en vördig man, talade på Riksmötet i Upsala vid år 1023 och sade: at hans Farfader *Torgny* hade bivistat Konung *Erik* Emundssons segrar i *Finland*, *Estland*, *Österbotn* - - &c, och han förebrådde Olof *Sköt-Konung*, at han vårdslösade sina *Östra Skattländer*. Se Trägårds utdrag af *Ol. v. Dalins* Sv. R. Hist. p. 204, 182.

Lintuinen, Et Björns heders-namn, för dess snabbhets skull. Ohtoseni Lintuseni, Kaunoiseni Kultaiseni.

Lintu-kotolainen, Et slags små Dvärgar i *Turian maa*, som troddes föra strid med tranor, och kunde et par af dem ligga på en tunn botn. Et gammalt rykte och tradition är ibland Finnarne, at sådane små menniskjor existerat, hvilka krigat med tranor, och af dem blifvit öfvervundne. Finnarnes imaginerte *Lille-pytter*, och Svenskarnes *Andwar*, en dvärg, fången i en gäddas liknelse, som gaf til at lösa sig en otrolig skatt, hvarpå den ohyggeliga ormen *Fafnis* låg, som blef dräpen af *Sigurd* Fafnis baneman.

Loaus eller **Laus**, En Skogsmagt för Renar och Elgar, som anropades vid Ren-jagten — Se dess hustru, *Pohjan Eukko*, *Loweatar* eller *Lobeatar*.

Loaus

Loauo, Pohjolan Isäntä,
Anna mulle aika linnu
näistä puista puhtaista,
Warpuista walanteista;
Siitä mä sitten hywädä kiitän,
Siitä kuuluwa kumarran,
Kuins sas annat aika linnun,
Kotesiri tuemisiri . . .

Loaus Nordens Husbonde,
Gif mig et fullkomligt Rodjur
Af dessa mina rena trän,
Släta (qvistlösa) giller-stickor;
Därföre skal jag sedan tacka den goda,
Buga mig för (hedra) den beryktade,
När du nu ger en dugtig Elg,
Til hemkomst gåfvor, at fägna hemfolket med.

LOUHI, *Pohjolas* Hustru, den kalla nordens maka, eller *Loubiatar*, Qvinnor eller Nympher, som rådde öfver Nordanfjäll, och bodde i yttersta Nordens skogar. Se *Hongas*.

Loubi skulle svalka med Nordan, at ingen hetta eller inflammation kom i öpna sår.

Louhi Pohjalan Emäntä,
Wetyöön wetinen lumme,
Kahden puolen kämmendäni,
Tulen tuiki polttamata,
Walkian warastamata.

LOUHIATAR el. LOWEHETAR, beskrifves som en arg trollkona; förordsakade många plågor, såsom tandvärk, styng, Risen m. m. Hennes Character är:

Portto Pohjolan Emäntä,
Lowehetar wanha waimo,
Selin tuulehen makasi,
Perschin pahaan säähän,
Teki tuli tiinäheri,
Ahawa kohullisexi;
Tuesta tyyty, Tuosta täyty,
Tuesta paxuxi panihin,
Lihawaxi lijtettyi . . .
Teki poikea yhexän,
Yhestä wattan wäestä . . .

Item *Suen Emuus*, födde ock vargen ur sin qved. Kehußansa koiran kandoi, suwen muißa suelißahan, penin alla pernohinsa . . .

Hennas Söner voro *Rubo*, *Rampa*, *Perisokia*, samt dessutom hundar och andra rifvande djur.

LOWEEN *langeta*, falla in ecstasin och vandra utom kroppen til Wallhall, i synnerhet hos Lapparne til *Jabmiaimo* — Se *Saiwoneides*.

Lugut, ord, fom mumlande läfas öfver järnfkador och contufioner, eller andra hexerier, at förgöra någon. Sådane läxor läfas med mycken andägtig mine, med blottadt hufvud; fådane voro de Svenfkars *galbrar* och *Odens galder*. Se *Synnyt*, *Aloen-järvi*.

Lumous, var en konft, at göra fig hård mot fkått, förgift, andras trolleri, ormbett och få vidare; ja, at kunna bevara fin bofkap. Sina hus förvara de för eld med åfkviggen, fina res-flädor med menniſkjo-ben - - Vid Rättegånger anfågo de fig för ftora advocater och oöfvervinnerliga, om de buro hos fig korp- eller ormften, ormfkallar, grod lår-ben, o. f. v.

Luonotaret, 3:ne rafka Möjor, fom i *Ilmarifes* fmidja, mjölkade af fine egne bröft tre flags järn, fåfom nedanftående *Smed-Runa* ger vid hand.

Luonnottarat äro i fjelfva verket ej annat än naturens värkningar vid järnets tilverkning; därföre kalla ock Finnarne dem fjelf *Raudan-baltiat*, *Emufet*, *Tyttäret*, *neijet*, *jotka fynnytit rautaa*. Vifan eller *Runan* berättar fåledes:

Kolme oli neittä Luonotarta,	Trenne Jungfrur voro värkfamma i naturen,
Yri lypfi mustan maijon,	En mjölkade *fvart* (mörk) mjölk,
Toinen walkian waletti,	Den andra lät drypa *hvit*,
Kolmanfi punafen maijon.	Den 3:dje en *rödbrun* mjölk.
Joka walkian waletti,	Den fom lät fqvala den hvita,
Sijt on tehty rååky-rauwwat;	Läraf gjordes det fpröda *kallbråkta järnet*;
Jokapa punafen piietti	Den fom neddröp (fälde) den röda
Sijt on tehtynä teråret;	Däraf äro *ftål* tilverkade;
Joka lypfi mustan maijon	At den fvarta mjölkade mjölken
Sijt on tehty mellet rauwwat.	Äro de bäfta, fegafte *ftång-järnen*.
Ei rauta paha olifi,	Ej vore järnet fjelf fa elakt,
Ilman käärmeen kihtitik,	Utom ormens ondfkefulla hvätande,
Maon mustan muejuitak.	Den fvarta matkens etterfulla ilfka.
Heß finua rauta raukka,	O! du flackars järn,
Ettfäs fillon ollu fuuri,	Du var ej då ftor,

Ett

Ett kowan kipuſakaan el. ker-
jakaan,
Kuinſas maitena makaiſit,
Hettieſſä heiluwaſſa,
Wenyt wehnäſſä tahaſſa,
Sepon Ilmarin pajaſſa,
. . . &c.

Ej heller mycket ſvedande eller vac-
ker,
Då du låg än ſom en mjölk
I den gungande hängdyn (flyn),
Töjdes ſom en hvete-deg
I Smeden *Ilmariſes* hytta,
- - - -

Se vidare *Helka*, ſom kallas **Ite Raudan-Emuu**, järnets moder, **ja näitten Tytärten äiti**, och mor åt deſſa 3:ne flickor.

De *Braminer* i Indien tilbedja äfven, utom den Högſte Guden, 3 andra gudomligheter, *Brama*, *Iſuren* och *Viſchnou*. Se *Gotfrid* LESS *Geſchichte der Religion* I. Th. p. 424 utgifven i 8:o i Göttingen 1784.

LUONOTAR, är lika med de 4 mjölkſtrömmar, ſom i *Edda* ſäges hafva runnit af koen *Audumblas* ſpenar. Tör hända Finnarne härtil alludera vid järnets ſmältning och tilverkning. Tör ock betekna de 3 Nordens gudomligheter *Oden*, *Thor* och *Frigga*. Se *Kawet*.

LUPI LUPPA, En luden Skogs-Gud, Faunus, eller en Satyr. Se *Ukkonen*.

MAAHINEN - ſen, alt hvad af jorden tros ſaſtna, ſåſom räform, utſlag, exanthemata - - - Et ſlags ſmå-andar, *Elfvar*, ſom en vis Gubbe på Holmön uti Qvarken i Wäſterbotn trodde ligga vid tröſkgå darne, och förböd därföre kaſta hett vatn ut, at de ej må ſkållas — deras ſmå ben ſade han ſig hafva ſunnit i ſkogar. Han lefde än 1760 och var en *Swedenborgian;* de troddes danſa, hvaraf är elfve-danſen, och bo vid ſtenar, träd-rötter, i hus, under gålf, vid husknutar och tröſklar; oroade någon dem til förtörnelſe; ſå fick han ſkorf och utſlag; hvarföre de borde förſt påhälſas vid inflyttningen til nytt hus och blidkas med ſalt, malt och bröd, eller [illegible] ſkrapad i mjölk. Dödade någon dem, ſå blef han ſjuk. *Swedenborg* ſåg dem vid Stockholms brand 1759 ſom myror, piſſa på en het vägg och ſläcka ut elden, ſom ock där ſtadnade och huſet blef conſerveradt. - - - Ingen fick kaſta ſit vatn utan farhåga

af

af ſkada eller åkomma. En ägta *Ceylonernes* ſats efter Pythagoras i Oſtindien, at man förſt bör ſopa med qvaſtar för ſig, för än vatten kaſtas, at ej deſſa elſvar må dö. Se *Kati*, *Meri-kati.*

MAAN-EMONEN, *Ukkos* huſtru; gaf ſtyrka åt de ſvaga. Neuſe maaſta maan Em:inen, wäipeni woimapeni ‥ v. *Ukko.*

MAAN-HALTIA, En Rådare i gårdar, ſom viſar ſig under menniſkjo-hamn, ſom en gammal gubbe eller käring, och ſtökar om nätterna. Se *haltia.*

MADER AKKA, En af de Lapparnes Gudinnor, ſom äro på jorden; ſom emottager af *Radier*, det af honom beleſvada eller med anda förſedda foſtret, och leſvererar det åter ſtraxt til deſs dotter *Sarakka.*

Qvinnan *Maderakka* är med ſina 3 döttrar, *Sarakka*, *Uxakka* och *Juxakka*, Qvinnorna til hjelp. Lapparne offra til henna, at hon ſkall tillåta ſina döttrar, at tjena qvinnorne. Några ſäga, at denna *Maderakka* ſjelf hjelper qvinnorne, i det hon bemänger ſig i en hvar ſina döttrars gärning. SIDENIUS. Jämför *Neity Maria Emonen.*

MAHNA, Et Sverſkt troll och Jättinna; ſådana äro många i de fordna ſagor — Jämför *Hattara*, *krakla.*

MAMMA, En underjordiſk [illegible]-kona, maſkarnes och ormarnes Moder. Mikä n[illegible]ſti Mamma[illegible] maaſta, tielle teuhakehtamaan, kartanolle kapſamaan. R.

MAMMELAINEN eller *M*[illegible], En laſelig kött- och benfrätande troll-kona; ord[illegible] tandvärk; deſs beſkrifning är:

Mammelainen maaſta n[illegible], Liban ſyöjä, luun puria,
Kolmikanta kaukahaſta, Weren urelta weräjä ‥ ‥

MAMMOTAR, n. pr. [illegible], ormars alſtreiſka. Anſes äfven för en Sten[illegible] ſkatter betäckas. Kiwi kimmon kammen p[illegible]ſyrjä, Mammottaren maxan pilppu.

En

En af furierne och underjordiska troll, som tros förvara i jorden nedgrafna gamla skatter. *Hecate*, Plutonis uxor inferorumque regina. Se *Kratti*, *Arni*, *Haltia*.

MANALA, den samma som *Tuonela*. De dödas rike. Häraf är talesättet: **Jo se meni manalaan eli manalle**, han tog farväl af verlden.

Manala eller *Tuonela*, är Göthernes *Glitnis*, döden, eller underjordiska Riket, hvarest *Gandel*, *Skagel* och *Geirskagel* lupo med brinnande ögon kring dödsens marker (det är i *Tuonela* eller *Jabmiaimo*); förskräckelse, ångest, qval och elände voro i deras följe, och det var en ängslan, at se dem. *Tuoni* eller *Glitnis* har här utbredt alla sina förskräckelser, hvilka *Thors* moder (*neity Maria Emoinen* eller *Mariatar*, hvilket liknar de Påfviskas sats), med sina böner hindrat, at ej få utbredas öfver jorden. Se *Tuonela*, *Jabmiakka* och *Jabmiaimo*. — I *Manala* var ock en Pegasus eller Skjutshäst, at föra fram plågorne efter järn-skador. **Hikewaako Hijjen Ruuna, kastuuko Manalan karwas, Tietä tuenne juostessahan.**

MANALAN MATTI, döden, härskande i *Tuonela*, eller *Tuonen Tuomas*. *Manalan Matti* samma som *Loke* eller *Charon*; förde de döda skuggor öfver floden til *Tuonela* eller *Manala*. Finnarnes ordstäf är, då de blifva gamla, ledsna vid at lefva och tro sig ej mer blifva gifta: **Manalan Matti minun naipi, ja Tuonen Tuomas mun perii.**

Marta, samma som *Tuoni*.

Neity MARIA *Emonen*, anropas ofta i de af hedendom och Påfvisk lära blandade vidskeppeliga Rumor, som utan tvifvel äro sammansatte för *Reformations* seculum. J. *Maria* är i alt en förträffelig hjelperska, i synnerhet vid barnsbörder, sjukdomar, pest, blodsår och eldens upkomst.

Neity Maria Emonen, — **Sima suuhasi suloa,**
Mesi keitä kielelläsi, — **Konnan kuchuun lewaan,**
tilredde smörja til *ormbett*.

Är

Är ej heller oförfaren *til fiöls*, ty det heter: Neity Maria Emoinen, itek airollen asehin, Tungeixen Tuho kärehen — grep sjelf til årarne.

Beskrifves såsom en god L[illegible]rska, Barberska, Apothekerska, olje- och slätt-kokerska, til allehanda sår-smörjor, med Silkes Robe och långt släp, samt med en gullslef i handen.

Vid skador eller sår af järn heter det:

Jos rauta pahan tekös,
Teräs hieno hispasoo;
Neity Maria Emonen
Pistä sermesi sulenen,
Reikään rewenneseen,
Hienot helmasi kekoak.

Se *Helka*. *Neity Maria* och *Jesus* anropas i parallel, til ex. mot *Rutto*.

Issäni ikunen JESUS,
Esiwanhemman Jumala = =
Tueltama anen apua,
Issältäni Jesuselta,
Emoltani Marialta,
Neihin töihin työläihijn:
Neity M. Emonen
Tule tänne tarwitaan = =
Woiteles metisin sijwin = =

Se *Mader-akka*.

MARIATAR, berätta de vidskeppelige hafva varit J. *Marias* dotter. Hon kallas

Mariatar kaunis walmo,
Tu-us pikku kattilansi,
Jolla werta keitetään,
Jolla ma hurmeen tymeen,
Weren wuotamattomaxi = =
Punasta putoamatak = = ꝛc.

MÅNNINGÄISET el. *Menningäiset*, Kyrkspöken, Vålnader, bodde i grifter, bergsskrefvor och öknar; skrämde folk. Se *Kejjuset* och *Köpeli*. Men Biskop AGRICOLA föreger dem vara Gudar, som befordrade ägtenskap; hvarföre Probsten Doct. IDMAN, i sin afhandl. om Finska och Grækiska Språkens gemenskap, deriverar ordet af grækiska ὕμην, Hymenæus, Nuptiarum Deus — SUIDAS.

MEHILÄINEN -- *ilman lintu* -- En honings-fogel eller *Trocbilus*; LINN. Den minste och lättaste af alla foglar. I Troll-Runor, et honings-bi eller Vise, som skall efter ordres ofta flyga öfver haf och

och fält, at hämta honing, mjöd, olja, med mera sött, de sjuka til vederqvickelse och trollen til smörja. t. ex.

Mehiläinen ilman lintu,
Lennä tuonne Tyyhyttele,
Yherän meren ylitze,
Meren puolen kymmenettä : :
Tuo mettä mehtolasta,
Simoa Tapiolasta,
Kipiälle woiteheksi,
wammollen paranteheksi : :
Wojjak ylöä, wojjak päälöä.

Denne honungs-fogel var ock utstäld för snaror; därföre önskas honom lycka på resan, at hämta honing. Käy kuin kehää myöten päiwän permetä samoa. Se *Kurilainen*. Ja, *Mehiläinen* flög högre än de som göra luft-resor med aërostatiska machiner; ty han skulle flyga öfver om stjernorna och in i himmelen, som en *Mercurius*, och hämta honings-salfvor och smörjor för brännsår: det heter:

Mehiläinen ilman lintu,
Lennä tuonne, jonne käsken,
Yli kuun, alati päiwän,
Taiwen tähtein ta-ati,
Otawaisten olka päitten;
Lennä Luojan kellarihin,
Kamarihin kaikkiwallan;
Pistä siipensi simahan,
Kasta kaapunsi metehen,
Höyräytäk höyhenensi;
Tuo simoa siweßänsi,
Kanna mettä kaapußansi
Rauan rahnein pahoin,
Tulen tuiki polttamihin.

Item:

Mehiläinen ilman lintu,
Käy kuun keheä myöten,
Päiwän päärmättä samoa : :
Tuuck mettä Mehtolasta,
Simoa Tapiolasta : :
Tuo simoa sijwelläsi,
Mettä kielensi nenällä : :
Wojjak ylöä, wojjak päälöä,
Kerran kesteä rapaja.

Se *Neity Maria*.

Mehtola, En ren barr-skog; annat än *Tapiola*. En skogsbygd, där skogs-djur, foglar, bien och andre skogens håfvor vanckade — *Item*, *en skogs-Guda-magt*, *Pan:* anses ock i Runor, som en *Skogs-Fru*, rådande öfver djur och foglar. De titlar, hvarmed hon under tilbedjandet behedrades, äro: Mielus Mehtolan Emäntä, du benägna Skogs-värdinna:

Metän Ehtoſa Emäntä,
Mielly mejjän miehiimmäk,
Antamaan ainuaʼi,
Omas ojentamaan,
Mieluſaſta Mehtolaſta.

Du välviljoga Skogs-värdinna,
Var benägen åt oſs Skogsmän,
Til at gifva ditt enda,
Räcka åt oſs ditt egna,
Af den luſtiga, nöjſamma, ſkogs-parken.

Hon dref harar i gillren och vippſnarorne i lag med *Ukkonen*, hvarföre harſängarne bedja:

Puhas Mehtolan Emäntä,
Metän kultanen Kuningas!
Kuk en laiſka kulkemahan,
Sitä ſijmalla ſiwalla,
Karkota kari perällä,
Mjeluuſta Mehtolaſta. —

Se *Ukkonen*.

Ifrån *Mehtola* och *Tapiola*, ſkulle *Mehelàinen* anſkaffa honing til ſår-ſmörja. Se *Mehilàinen*.

Meri-Tursas, En ſtrand-bo; kallas *partalainen*, dels för det han viſtades vid hafs-ſtranden, dels för ſit långa våta ſkägg, hvarmed han kryſtade *Pohjolas* dotter ſom blef moder för 9 barn, alla afgrundens foſter. Se *Pohjolan imbi*.

Syndy neitſy Pohjolaßa,
Impi kylmäßä kyläßä,
Jek ej ſuoſtu ſulhaiſihin,
Mjelly miehijn hywijn;
Kuin tulewi immintuſka,
Pakko neitoſen panexen,
Syriin ſyöſtäxen mereen,
Kalſoin aaltein ajaxen.
Meri Turſas partalainen
Teki neiden tijnehexi,
Meren kuohuilla kowilla,
Weden wankan waalehilla;
Teki poikoa yhexän,
Yheſtä watanwäeſtä;
Pijlotteli poikiahan
Alla wijden willa waipan,
Sarka kauhtanan kahexan;
Nimitteli poikiahan:
Minkä pani pakkaiſexi . . ꝛc.

Meteliwaara, Se *Waarat*.

Metzistö, En ſkogs-lund, där afguderi bedrefs. Item, idolum, forte Priapus. — 2. *Reg*. 23: 6. 7.

Metzän-Eukko, *Tapios*-huſtru, *Metän Emäntä;* anroptes af Jägare, at gifva villebråd. Syntes ſtundom, då hon var gunſtig, med

med gyldene ringar och insvept i gyldene duk. - - - Men onådig ville sig med ringar af vidje-länkar och med ris-ruska. Henna til heder skulle sjungas **Meßän michin wirsi**, då man gick ut til skogs: Hon var ej blid då jägaren sjöng:

Mielestä Metän Emännen,	Alt efter Skogsvärdinnans godtycko,
Usein hywän Emännän	Är den goda Mors
Sormet kulta sormuxisa,	Finger understundom i gullringar,
Käet kulta käärehißä,	Händerna inveklade i gulldukar,
Jtek en soaanut (a) annillahan;	Som hon fått med sina gåfvor;
Usein pahan Emännän	Men ofta då mor är ond,
Sormet wihta sormuxisa,	Äro fingren med vidjelänckar prydde,
Käet wihta käärеißä,	Händerna omvicklade med vidjor,
Aina auttamattueßa (b).	Och altid då hjelplös.

Då *Wäinämöinen* slog på sin citra, kom ock skogs-gudinnan med alla sina skogsdjur, at lyss på den härliga musiken: **Jtekkin metän Emändä, rinnon aidalle ajain.** Se *Wäinämöinen.*

MIEHEN SYÖPÅ, Anthropophag, menniskjo-frätare — troddes vara i Norrska Lappmarken; dit hänvisas sjukdomar: ex. gr.

Mennekkös sinne sekahan (näml. til **Rutian koski**),	**Miehen syöpähän kylään,**
Tuoll on muutkin murha-miehet;	**Lapin maahan laukiaseen,**
	Pohjan pirkähän peraan. . .

MIESTEN SYÖJÄIN KYLÅ, var i *Kyrials* land, eller den ort i *Kyrials* botn, högst i Norr i Finland, där starke Resar och Anthropophager förfärade de ankommande; se föregående *miehen syöpå.* Efterföljande saga befannar det. När *Domar* (Upsala Kung) ännu var ung och låg uppå sjön, för at förvärfva sig ära och rikedom, blef han genom en häftig storm drifven emot *Kyrials-botn*, eller til det stycket af Finland, som ligger högst i *Norr* (Kemi, Cajana, Pal-

(a) *soaanut*, Savonica pronunciatio, pro *saanut*, har fått.

(b) Locat. cas. a auttamatuen -- essa -- är altid, utan at hjelpa -- contractum pro auttamattomuessa - - a auttamattomuus - uuden - hjelplöshet, ogunst.

Faldamo, Sotkamo, där *Hijsi* bodde och andre Jättar i berg; ty landet var än segelbart den tiden, emedan skeps-vrak ännu i dag finnas i flere moras i *Kemi* Socken). Han kastade sit ankare under en stor och mörk skog; han betäckte stranden och gick up, at bese landet. Där råkade han ***Hallgrim***, en ***Rese***, som var, för sina krafter och än mera för sina många konster, den farligaste. Hela vägen til hans kula var betäckt med nakna hufvudskallar och multnade ben, efter dem som han mördat och upätit. Hans grymhet var intet mindre än hans krafter, och det var et vidunder i naturen, hvars blotta åskådande kunde injaga en skräck hos det modigaste hjerta i verlden. Alla de som hördt hans namn, hyste en räddhåga för honom. Men ***Domar*** mötte honom utan fruktan. Deras strid var svår, men ***Risanöth*** (et svärd, det ***Rolf*** tagit i ***Grims*** kula; hörde Ynglinga-stammen til; dess sår läktes aldrig), flog genom sköld och hjelm), som den tiden var i ***Domars*** hand, behöll segren. ***Hallgrim*** föll, och ***Domar*** gick in i hans kula, hvarest en större rikedom, än han någonsin tilförene sedt, lyste honom i ögonen. Alla väggar voro klädde med sköldar af blänkansilfver, samt hjelmar af klaraste guld. Där hängde åtskilliga horn med ränder och bilder af den dyraste metall inlagde.

MIKKELIN *päiwä*, En stor högtid hos Norr-finnar; Se ***wuoden alkajaiset***. Alla hästar tagas då in i stall; fodras med öl, korn, granris och hermelins kött, som skal præservera dem för hufvudsjukor, m. m. Boskapen drifvas tidigt och utan ljud i fähuset, om eljest väl skall gå. Se ***Ristin päivä***.

MUNNU, En oculist i gamla Runor. **Munnu silmän Tytteriä**. Item, en af Nordens möer, som anropas af hätt-gällare, at hämta is, rim och kyla. Texten säger:

Munnu silmän tyttäriä,
Höyhenes panuttaria,
Tunnuros hyytä Pohjolasta,
Jäätä kylmästä kylästä,
Sillä hyyllä hyytele,

Jäällä tuolla jäähyttele,
Pistän hyyn hyppyseni,
Jällä jäähytän käteni,
Teen tulen tehottomaxi,
Walkian warattomaxi. . . .

MYR-

MYRRYS MIEHET, de samme som *Indomiehet*, trollkarlar och vidskeppelige, som dels med läsningar, *lugut*, *synnyt*, spåttande, flåsande och på-blåsande, med troll-Runor, *synnyt*, tro sig bota orm-hund- och vargbett, eldskador m. m.

NÄKKI, Neptunus, Svenskarnes *Åge*. Se *Weden-Emo* — Efter forntidens berättelser och skrock-sagor (Se *Urban* HJERNES *Flocker* om flere hafs-fruar). Här i Finland beskrifves *Nåcken* med långa utslagna hår naken visa sig på vatn, i solsken, på stenar vid forsfar borsta och kamba sig, eller ajustera sit ljusgula hår; äfven stundom sjunga (utan tvifvel en Siren sång eller Crocodils gråt, at låcka barn til stranden, och simmare i vatnet, dem hon kramar så at de blifva kål-blåa, suger deras blod m. m. Hvilket i sjelfva verket är kramp- eller seno-drag). Käringar och utlefvade Sjö-gastar kunna skräma lätt-trogna med tusende *Nåck*- och *hafs-fru sagor*. Se *Ahti*.

Nåkken och alla de små guda-magter, som bo i de våta Riken, voro alla framkomne, at höra *Wäinämöises* sång och harposlag, hvars like de aldrig förnummit. Se *Wäinämöinen*.

NEITONEN NOROSTA, En vattu-nymph; bodde i våta dälder; kylde och svalkade. Af dess bröst-mjölk upväxte björkar. Hon anmodades af häst-gällare, at förtaga eldens eller det heta järnets kraft.

Nouse Neitonen Norosta,
Wuotehilta hyisen pojjan,
Jäisen lapsen lappeasta;
Weck wiittasi wilusta,
Hamehensi hallan alta,
Heitä pohoillen potowan,
Kaatoowallen kattehixi;
Jottei poikasi poteisi,
Kaatowaisi kannettunsi,
Jonk on huntu huutehessa,
Aho liiwi iljanessa,
Paijan kaulus kalkkalassa.

NEMAGWELLE, En af Lappska jordiska Guda-magter, hvars hjelp ganska få meddelas. De få endast dess bistånd, som första gången omdöpas; ty Lapparne döpas med *troll-döpelse* mer än en gång; hvilket sker således, at när menniskjan blifver sjuk, gifver man henne et annat namn, och öser vatn på henne med dessa ord: Jag döper dig i detta namn N. N. och du skall lefva i detta namn N. N.

De som så således troll-namnet, så äga, tillika med namnet, *Nemoigwelle*. Som denne Lapp ser ofta *Nemoigwelle* gå för sig öfver bäckar och moras; så har han honom ock när han skall gå til kyrkan. Han dricker ock *Sarakkas* blod i samma bäck, hvar nemoigvelle står. SIDENIUS.

NEURERNE, äro stammen til *Finnar*, Lappar och Esthlänningar, som i Språk mycket liknat Hebreerne.

Se TRÄGÅRDS Utdr. af DALINS *Sv. R. hist.* 1. *Del. Cap.* 13. §. 3. *pag.* 13.

NOIDER, Lapparnes troll och vise män, som falla i dvala, under en viss fång; och hämta ifrån långt aflägsna orter något i barmen, samt berätta hvad de sedt och hördt, under sin vandel utur kroppen. Finnarne kalla denna ecstasis, *langetá loween* — Om Finnarnes *Noidat* och *Myrrys miebet* har man ej hördt sådant; utan endast, at de hoppa i raseri och gnissla med tänderna, som kallas, *olla baltioisaan*. Se *Myrrys miebet* och *Indomiebet*.

NUJJA-SOTA eller *Kluppn-sota*, Klubbe-kriget i Finland 1597. På flere ställen i Finland, Tavastland och Österbotn hölts sådane klubbe-batailler. I Padasjoki by i Tavastland på åkern vid Nystelä by har i Konung CARL IX tid år 1597 klubbe-kriget ock gått för sig, såsom ock på flere orter i Finland; hvarföre *Sáxmäki Ilmoila*, *Gamle-Carleby* jämväl äro af klubbe-kriget märkvärdige. Nästa holmen vid Nystelä åker, på hvilken de slagne blefvo begrafne, heter än *Nujja saari*. i. e. insula clavorum. Menniskjo hufvud-skallar, synas där än i dag.

Hertig CARLS affägelse gjorde öfver hela landet mycket buller. Särdeles utblossade lågan i *Österbotn* och Finland. Bönderne hade därifrån kommit til Hertigen och klagat öfver det betryck de ledo af *Clas Flemmings* Rytteri: sedan, då de nu blifvit upmuntrade, och hörde, at Hertigen af missnöje tagit afsked, blefvo de aldeles obändige: en af dem *Bengt Poutu*, samlade en stor svärm af sine likar, angrep dessa *Flemmings* Ryttare, ehvar han dem råkade, och öfvade på dem all barbarisk grymhet; hvaribland äfven Lagläsaren *Erich Olofsson* i *Woitby* mördades, för det han *höll Rustning*.

ning. Allmogens hop öktes derpå ansenligen, och valde sig en ny anförare *Jacob Ilkainen* eller *Ilkka* från *Ilmola* Socken i Österbotn, af hvilken detta buller kallades *Ilkkainens* krig eller, af dess vapen, *Klubbe-kriget.*

Afsigten var nu icke mindre, än at anfalla *Tavastland* och *Carelen*, jaga därifrån hela Konungens (*Sigismunds*) rytteri, upbränna eller sköfla *Clas Flemmings*, *Axel Kurks*, *And. Bojes* och *Anders Larssons* gårdar, samt aldeles förstöra Åbo Slott.

Clas Flemming ryckte up med sit krigsfolk från Åbo den 23. Dec. 1596, tågandes til *Birkkala* i Öfredels härad och *Björneborgs* Län, där *Bonde-hären* vid *Nockia* Sätes-gård hade sit hufvud-läger. Han lät skjuta några Falkonet-kulor genom husen, hvaraf Bönderne förskräktes.

Ilkkainen drog sig om natten tilbaka in i en stor skog, som skiljer *Tavastland* och *Österbotn;* men förlorade i afvikningen några 100 man. Han blef sedan fängslad och afrättad. Antalet på de Bönder, som fallit i detta fält-tåg, var grufveligt, och har stigit öfver 11,000, hvilket för *Österbotn* var en obotelig skada.

NYKYRI — Se *Sotakedot.*

NYRKES, gaf Ickornar. *Nyrkkes* bodde sjelf i granskogar. Se *Hittavanen.*

OHTO, *Ohtoinen*, Et Björnens namn i Runor, för dess breda änne och stora hufvud. *Tapios* starkaste djur. — Se *Tapio.*

Han anropas, at ej röra vid Boskapen (som kallas **fenda-reidet**). Och skulle han vela pröfva sina tänders och ramars styrka; så hade han därtil stockar och stenar. Dock om hans mojets grymhet vore alt för stor; så anropades Skogs-Gudinnan *Tapio*, at hon ville styra björn, och göra månan för honom mörk, sänka himmelen i moln, och förblinda hans ögon, på det han ej må se kona, som skulle vara i hans ögon som stenar och stubbar. Se *Sini sirkku.*

Ohtos födelse och höga härkomst alt ifrån himla-hvalfvet och Sju-stjernorne, med J. *Mariæ* tilhjelp, beskrifves i följande *Ohtos-synty* eller Archæologie, ifrån Kuopio i Savolax.

Missa

Missä Ohto synnyteltyi?	Hvar är *Obto* född?
Mesi kämmen käädunnyteldy?	Gull-framen vänd som et barn (vaggad)?
Kuun luona, tykönä päiwän,	Hos månan, nära vid Solen,
Otawaisten olkapäillä:	På axeln af karlvagns-stjernorne:
Sieldä on maahan laskettuna	Sedan är han nedsläpt
Hihnoisa h petisa,	I silfrade remmar (seltyg),
Kuldaisisa kätkyisä.	I gyldene vaggor.
Neitzt Maaria Emonen	J. *Maria* den lilla modren,
Wisko willoja wesillen,	Kastade ulltappar på vatten,
Kapaloita kuondaleita,	Lindor som flagor,
Selwälle meren selällen,	På de klara hafs-fjälarne,
Lakeelle laineellen;	På de vida vågorne;
Nuoita tuuli tuuwitteli,	Dem vaggade vädret,
Wein hengi heilutteli	Vatu-draget omgungade dem
Nenään metisen njemen,	Til en honings-rik udd af näset,
Saloja samoamaan,	At springa i skogarna,
Pohjan maita polkemaan:	För at träka de Nordiska länderne:
Ellys pilloja pityö,	Gör ej hvad elakt och rasande är,
Häpeseen hämmendyö,	Blanda dig ej i det nedriga (skamliga),
Emosi sinun epäsi;	Din mor förbjöd dig det;
Elä sorra sonda reittä,	Förtryck ej det gönings orena låret,
Koaha majjon kandajata.	Fäll ej mjölk-bäraren:
Enembi on Emoillen työtä,	Mera har din moder at göra,
Suuri waiwa wanhimmalle,	Din fosterska har stort besvär,
Kuin poika pahoin tekee,	När sonen gör illa,
Lapsi kangein asuu:	Dess barn förhåller sig argsint (stygsint):
Kule sikana siwuhte,	Far förbi som et svin,
Wierihte wein kalana:	Där nära bredevid som en fisk i vatnet:
Tule Tuwisa tulille,	Kom hemma vid til vårt vistnings-ställe,
Ilman Immin tietämätä.	Utan at dejan vet deraf.

Ollin

Ollin *påiwä*, Olsmessan; då tordes ingen bärga hö, af farhåga, at om då rördes vid något boskaps-foder, få skulle björnen göra skada. Då slagtades och åts Willa-wuona (et oklipt lamb ifrån våren), då skörden flöts, hvartil äfven tilreddes öl och bränvin. Då fåret inbars, skulle med al- och granqvistar vatn kastas öfver Tröskeln. Förr än man tordes smaka af alla anrättningarne, skulle däraf utgjutas något i vrån vid bänken i bordsändan och på golfvet, samt under Atto-koiwu d. ä. en helgad björklund, eller det träd, som om midsommars qvällen sättes på gården. Sirppi-juusto kokas eller bakas denna dag och ätes i Österbotn.

Otawatar, En Gudinna ifrån Karlvagn eller Sjustjernorne, som synes varit dess make; kallas i gamla troll-Runor *dagsens dotter*. Hon anropades til hjelp mot natt-tjufvar, och at igenskaffa det bortstulna.

Otawatar påiwån Tyttö
Tule tänne tarwitahan,
Omoani ettamahan,
Kadonnutta kaihtemahan - -

Se *Påiwåtår*. Med dessa kan Svenskarnes *Thiodan* jämföras, eller *Titan* hos de Latiner, som skulle köra solens vagn.

Paholainen, En ond ande, djefvul, en ond vålne, ormens stamfader — Hade ormar til briskar och följor; hvarföre ormen tituleras i troll-Runor eller dess Synty:

Mato musta maan alainen,
Toukka Tuonen karwallinen,
Rinta folki Syöjättären,
Paholaisen pajjan naula - -

Painajainen, Maran, som af mjeltsjuka fes, som en hvit nymph om nätterna under sömn; uplyser med sit sken hela rummet och trycker öfver bröstet, hvarunder de vråla och låta illa. Item *Painajainen*, som krossar barn och gör dem vindögde: fördrifves af vidskeppelige med stål och betsman, lagdt under hufvudet. Är i sjelfva verket en nerv och convulsiv sjukdom hos barn af syra —

Pakkanen, Smäll-kalla kölden, den bistra *Puhuris* Son, med dess kulna och surmulna fru *Hyyttö* anvises til *Kijron koski*, at tilisa den, om han vore i stånd. Mot kölden stod man nog, när man fick följande at skyla sig med:

Tuos mulle utunen turkki,	Hämta mig den varma ſvanſkins-tröjan,
Kanna willan karwallinen,	Bär hit den rikulligé lurſviga pälſen,
Jolla tuima turwellennek,	Hvarmed jag förvarar mig mot den biſtra kölden,
Ettei pakkanen palelek,	At ej kölden förkyler,
Kowan ilman kyskematak,	At ej den kalla luften får komma åt,
Pakkasen palelematak:	Vintern förkyla mig:
Talwen ilma Taiwaellek,	Den klare vinter-luften fare up under himmeln,
Ettei riko Ristittyä,	At den ej ſkadar någon chriſten el. gör någon enda lytter,
Eikä wismoille wiraak:	Eller verkar på huden rinnande fråſt-ſkador:
Ämmöni utunen uuwin	Min farfars, farmors varma edder-duns paulun-ſäng el. tält
Turwakeni tuotuwehon,	Må hämtas til min ſkygd,
Päälleni pujettakohon.	Jag må påklädas, öfverhöljas därmed.

Jag tror man nog ſkall ſtå ſig mot kölden ſå väl ombyltad, utan någon trollkonſt.

Pannahainen, En bannlyſt, förbannad. Därmed förſtås ofta ormen eller en elak ſtygga.

Panulan neiti, En underjordiſk troll-mö, hvars bindel upſattes med ödlor. Ödlan kallas därföre: pää-puikko Panulan nejjen — En af furierne; upammade ödlor och ormar. Se *Kyytöläinen* — Hon höll til i *Aluen-järwi* djup; plågade genom elden.

Panutar, En af ormens däggerſkor — *Juutases* ſtygga dotter. *Panattar* den ſamme; förorſakade ſveda och värk; åberopas äfven vid läſningar öfver ſår och järn-ſkador. Rauta Ruoste hettäriä, höyhenes Panuttaria, maa isänsi, maa emänsi. —

Para, ſamma ſom de Svänſkas *Bjära*; en troll-konornes villige tjenſte-ande, hvilken ſkall di mjölk af främmande koer, yſta det i ſin

i sin mage och bära i Smör-kärnan. Dess underliga födelse ses i Mag. *Christ. Er.* LENCQUISTS Disp. *de Superstitione Veterum Fennorum* P. I. p. 53.

För 100 år sedan, då man än förmodeligen var för skumögd och lätt-trogen och såg nog ofta spöken och elfvar dansa, hade man fått se detta kreatur, som til utseende skall varit luden, hvit och svart-spräcklig, mera rund än aflång (utan tvifvel en tjufaktig grannens katta), fötterne smala som en tranas, och 3 til antalet, liknade mycket en gammal dags slända. Då *Paran* klämdes imellan en dörr i et mjölk-hus och dog, sjuknade ock värdinnan samt afled straxt därefter.

När *Para*, bjäran, är född och fått lif, efter description l. c. så säges:

Kanna weita, kanna maitoa,
Tuo weita Wuoren Lukko,
Piimä Pirun-emäntä,
Pääsfä piimä pindehestä,
Maito happaman hallusta. : :

PARAN-WOITA, Bjär-smör, som i sjelfva värket är en sort blöt svamp i Rötmånan (mucor unctuosus flavus, LINN. Fl. Svec. 1282), bruka de vidskeplige bränna i tjära, salt, svafvel och piska med en vidja, då dess ägarinna, troll-konan, tros komma af med ömkan och visa sig, med förbön för sin tjenste-ande.

PÄIWÅTÅR, En af vargens foster-möer — It. dagsens brudfrämma, den sköna morgonrådnan, som frälste Solen och månen ifrån förmörkelser, som den elaka *Kuumet* anstälde. Se *Kuumet*, *Kuutar*.

PÄIWÅIN WALITZIAT, dagväljare, nämnes i Bibeln; utmärkte vissa dagar för olyckelige, af hvilka några kallades **Katehen päiwät** och **Tyhjät päiwät**, då var ej godt, at så åker, **kuiwat päiwät** 4, 5, och 6:te i nyet, ej aldeles gillade för goda. **Tuulen päiwä**, d. 2 Januarii, då skulle ej eld göras, af farhåga för eldsväda nästa sommar. *Måndag* och *Thorsdag*, gamla teknedagar.

PÅÅSIÅINEN, en väl de Christnas högtid, men af vidskeppelige mycket vanärad. Om Påsknatten sättes än skällan på skäll-koen och lior på fähus-dörren, at förhindra de flygande troll-konors ingång.

Nu sittes hela natten, och man lyss, som det kallas. De tro sig se trollkonor flygande i luften utan aërostatiska machinens tilhjelp, höra bultas, smidas, tröskas - - hvaraf spås om tilkommande ting, om årsväxt; dödsfall m. m. De flygande trollen skola ock nu föra all den ull, kohår, svansar m. m. som de samlat, til blåkulla, såsom tiondé åt Hin. (Se *Norrländska troll-väsendet* Capitain ELIN). Nu tros ock, at man ser Solen dansa om morgonen. Jämför STRELINGS *Physica.*

At derivera ordet *påäsiäinen* af Grækernas παιανισαι, Pæanem aut *apollinem* invocare (c) och παιανισμὸς, Carmen ob liberationem a malis aut præteritis, aut futuris — SUIDAS, är något tvungit, hälst Finnarne ej vetat af *Påäsiäinen* eller Påskas firande, förr än efter införd Christendom: häldre kan *ordet* vara helt och hållit *Finskt*, af primitivo *påäsen-ftä* -- jag blifver fri, slipper lös — och betyder *påäsiäinen*, vi vocis, en *lösnings*, *befrielses-dag*, i likhet med Ebreernas *passah*, transitus — en öfver eller förbigång i afseende på mord-ängeln i Egypten vid första Påsk, och öfvergången öfver röda hafvet &c.

PELLERWOINEN, En god Skogs-planteur och åkerman, dess son var *Sámpsä* — Sámpsä poika Pellerwoinen. Se *Wennon bärkä* och *Sámpsä.*

PELLON PEKKA eller *pekko*, En korn-gud; befordrade vår-säden och gaf god vört, som kallas pellon maito.

Probst. D. N. IDMAN l. c. deriverar namnet af Grækiska πηλε eller πελιθεε πηκος, cœni el. jugeri Deus -- på finska Pellon Jumala, Agri Deus — Pellon pekkoa maistaa el. juoda, är, dricka vört, eller buska, färskt gälit dricka.

PERKELE, djefvul; får flere namn — Lempo, Hiisi, Piru, Pirulainen, Peiko, Pejjakas, Pejjainen, Pendele, Ailka, Kilo, paha Kurki - - Græcis πέρκοσ, niger, nigris maculis variegatus — Sv. Hin Svarte. Hin onde. Diabolus enim, nescio qvare, nigris colori-

(c) Doct. och Probst. *Nils* IDMANS afhandl. om Finska och Grækiska Språkens gemenskap pag. 40 - 41.

loribus depingitur, nam alias format se in angelum lucis 2. Cor. II: 14. Hädan är Finnarnes talesätt: **Musta, kuin perkele:** Den samme som Svenskarnes *Loke* och *Midgards-orm*, hvarmed medel-guden *Thor* stridde; hos Lapparne den Gud, som var uphofvet til det onda. Probst. D. Nils IDMAN loc. cit. p. 35. deriverar *Perkele* af Ἀπειροκαλος, recti experientiam non habens, Decori ignarus, ineptus; men nog tvungit. Hårdragit är ock, at förege, det *Perkele* vore den märkelige *Bergelmer*, som blifvit räknad ibland Gudar, hvilken, efter *Eddas* upgift, varit en *Jotuner*, namnkunnig af visdom och kallad *Hin frode Jotun*, af hvilken *Odin* den äldre lärt regerings- och krigs-vetenskapen; men hvilken han sedermera med sit anhang drifvit ifrån säte och land. Se SCHÖNINGS *afhandl. om Tids Regering i den gl. Nordiska bist. p.* 105. Detta uphäfver ordet *perkeles* derivation af Ἀπειρόκαλος — dock säga finnarna, i anseende til *Bergelmer*, **sillä on Perkeleen konstit — wiekas kuin perkele,** illslug -- men naturligen härstammar det af περκος, svart, som är lika til uttal och betydelse, emedan ock en sådan idee än i dag åtföljer sjelfva namnet. Se *Piru*, *Hijsi* —

PERI-SOKIA, En af *Loubeatars* 9 stygga söner — En af Thussar eller Cycloper — Enögda bestar; smidde viggar åt Thor eller *Ukko* och *Ilmarinen*.

PESUAN KANGAS, En stenhögd i Pavola af Sijkajoki Socken i Österbotn, där jag d. 16 Sept. 1783 nedraserade 4 stenhögar; det är en sten-rundel, liknande en gammal skants eller fäste, *Linnat*, med 2 portar på en ganska brant högd, midt uti låg och slät utan stenar, men omkring murad af grästen. Tör hända en *Kalmisto*. Se *Linnat*, *Linna kangas*, *Kalewa*.

PIEHINGIN-WUORET -- Bergs-rygg i S. O. ifrån Landsvägen ½ ut ifrån Piehingi by i Salo Socken. Där skola än synas tecken til rum och 4 st. portar. De äro första landt-känningar för seglande ifrån *Brabestad*.

Santta PIETARI, rådde til ormens födsel — Se *Juutas*. St. *Pehr* åberopas ofta i troll-runor, i anledning af flera fåfvitska sago om hans vandel med sin mästare. Sådane Runor höra til medel-åldern för Reformations-tiden. Pi-

Pimento & Pimentola, Se *Pirulainen.*

Pinneus, filius Tapionis, aliis, *Pinneys*, *Tipion poika.*

Piru, djefvulen, *Perkele;* agerar ock smed; smider p[illegible]s pilar, som *Loke.*

Piru pijllä takoo,
Pajaßa owettemaßa,
Ilman ikunattemaßa;

Isä piillä takoo,
Poika nuo sulitelco ; ;

Hans gesäller äro *Rubo* och *Rompa* samt *Perisokia.* Finnarnes talesätt, Tulinen perkele el. piru, ger tilkänna, at han umgicks som smed med elden och det glödande järnet.

Rossæus säger, at *Ryssarne* dyrkat en Gud, under namn af *Perun*, den de föreställt under en mans bild, hållande en eldhet sten i handen, hvilken til heder de underhöllo ständigt en brinnande eld af ekträd.

För det at ordet *Piru*, tyckes hafva någon gemenskap med Græki-ska ordet πυρ, ignis, eld, den *Perserne* dyrkade som en Gud (Suidas), och den Finska *Piru* förstod sig på eldens kraft i ässjan, såsom smed, sluter Prof. Idman p. 36. loc. cit. at *elden* i Hedendomen blifvit hållen för Gud, och dyrkad under namnet *Piru*. *Eldens* dyrkan i Norden påstår *Schöning* i sin afhandl. om Tids Regering i den gamla Nordiska hist. p. 105.

Pirulainen, En ond ande af mindre slaget — Fans unge, *lång och förskräcklig*, i Runorne. *Loubeatars* Son. Pirulainen pitkä poika, hakkasi Tulisen koiwun, saareßa nimittömäßä ; ; item — alt hvad som var af *Pirus* slägt, kallas *Pirulainen*, hin ondes pak; Se *Pabolainen.* Dess tilhåll var i

Pimento eller **Pimentola**, pohjan perä, ultima *Thule;* yttersta mörkret, dels i afgrunden, dels i Norden vid *Novaja Zembla* och *Turja* (Norrige).

Ukko Turjasta tuloo,
Mies pitkä pimentolasta,
Täynnä hyytä, täynnä jäätä,

Syltä on housun lahkeesta,
Puolta toista polwen päästä,
Kahta syltä Koatiolda,

i. e.

(i. e. heusun persauxilta ifrån byxlinningen) Täynnä hyytä, täynnä jäätä— Se *Turja* & *Tuli poika*.

Denna *långa man* ifrån *Pimentola*, anropas ock som *Hofslagare*, då hästfoten slintat:

Tuli poika Pohjalasta,
Uros uudesta kylästä,
Pitkä mies Pimendolasta,
Tuo tulla tuhahteleewi,
Suoni wihko kainalessa,
Liuta keßeli seläßä;
Minä nuota anelemaan,
Anna miekkonen minullen,
Minä nuota tarwihteisin;
Tästä liuta liukahtanna,
Tästä kalwo katkennunna;
Tähän kalwo kaswattele,
Tähän liittyö lihoa,
Ellys märille männy,
Ellys wismoillen wiruos . . .

Då *elden* fans i *Aluanjärwi*, sedan flera notvarp blifvit dragne, kom ock en *stark Otter* ifrån *Pimendola* - -

Tuli mies Pimendolasta,
Mies tarkka Topiolasta,
Joka rohkeisi ruweta,
Wiilemähän wikkelästi,
Rautaisitta rukkaisitta,
Wantuitta mateisitta . .

I *Pimendola* smiddes äfven *troll-pilar*, som voro dödelige Pestskott.

Poika lähti Pohjan maahan,
Mies pieni Pimendolahan,
Nuolia teettämähän,
Wasamoita walmistamahan,
Ambu nuolia asetti,
Ruho nuolia takei,
Ramba jousta jännittääpi . .
Se *Pohjola*.

PITKÄINEN, Et *Ukkos* tilnamn. Den långe, store, hederlige, ansenlige, majestätlige *Ukko* — at betekna Guds magt i åskan och betyga vördnad för honom. Ordet förekommer i Finska Bibeln.

POHJOLA, ytterstа Norden, beskrifves såsom en mörk och förfärlig ort. Tartarus & ultima Thule — Se *Pimendola*, *Pirulainen* och *Tuli poika*.

POHJOLAN-EMÄNDÄ, både god och ond, alt efter nycker och behag; en af Nordens mägtigaste *Herskarinnor*; kunde både hjelpa och stjelpa, bota och skada; anropas därföre ofta. Hennes namn var *Loubiatar* eller *Loubeatar*, *Loweatar*, *Lowebetar* eller *Loubi*. POHJAN-

POHJAN-EUKKO, *Loaus* hustru, en Skogs-gumma i Nordan fjäll, som skulle skaffa Renar och Elgar i vipp-snaran: hade en blå mantel:

Sini wiitta Pohjan Eukko - - Säären seikelehtamaan,
Pane juonet juoxemahan, Kynnet keikelehtamaan - - -
Poikki Pohjolan joesta,

Nämligen för Rendjuret. *Pohjolan Emäntä*, den samma, Nordens värdinna — Se *Loubiatar*.

POHJOLAN IMBI el. *Neity;* en spotsk, fräck men kättjefull mö — föraktade, som Penelope, friare: men af kättjebad kastade sig i hafvet, för at svalka sin hetta; hon blef där rådd af *Meri-Tursas* och födde 9 söner, utbölingar och arge bofvar - - ibland dem *Pakkanen*, *Rijsi*, *Puhuri*, *Hyyttö*, *Mäntykoiwa* - - Runan om henna säger:

Synty Neity Pohjolassa, Jok ei suostu sulhaisihin,
Imbi kylmässä kylässä, Mielly miehijn hywiin - - -

Nordens mö, hvilken, såsom ganska kall af sig, upmanades, at svalka brännsår och eldskador:

Nouse neitonen Norosta, — Stat up ifrån den däsviga dälden,
Wuotehilda hyisen pojjan, — Ifrån din rimmiga sons barnsäng,
Ijäisen pojjan Lappeasta, — Ifrån sidan at din Ötliga (evärdeliga) Son,
Wed wijttasi wilusta, — Drag din manteau ifrån kölden,
Hame-ensi hallan alda. — Din kjortel undan frosten.

Se *Meri-Tursas.*

POHJOLAN-ORIS, En af Nordens Pegaser, som var så smäll fet, at vatten hölts på hans rygg, hvarmed brännsår svalkades. Se *Hiilitär.*

POHJOLAN-POIKA. (Se *Piru* & *Pimento*) En af Bores söner, som dräpte *Yme* (*Jumo*) och gaf honom så djupa sår, at all Rymthursa slägten drunknade i blodet — Se *Jumo* -- *Yme.*

PUHURI, Köldens Fader: Pakkanen Puhurin poika, Talwi poika Hyyhäroinen; kallas så, för det man blåser i nätvan och är ttel om fingren, aliis Pu-

Pupuli, idem: Pakkanen Pupulin poika — eljest en hare. Då tänderne skaldra af köld, säges hakkaa pupulin, pupuu eller jänexen kaalia —

Puna-Parta, anses för *Tuonis* Son och eldens vård-ande.

Puna parta Tuonen poika
Kirnusi Tulisen kirnun,
Säkedisen säywwyttcli,
Pukunissa puhtoissa,
Waatteissa walkeissa ‥ Se *Piru.*

Puskút eller *Kirouxet*, kallas de bannor och svordomar, hvarmed troll sysselsätta sig, at förgöra folk och boskap, då de i raseri gnissla med tänderne, och uphetsa mörksens andar. En trånsjuka eller annat ondt, som de tilbringat sin ovän. Af samma slag, som *Götbernes Seidur* eller kokningar, hvarmed den Finske trollkonan *Hulda* om livet bragte den Svenske Konungen *Wanland*, efter Sturlesons berättelse.

Pyhä Forss, i Ulo elf, 3 gamla mil lång; så svår och strid, at man med båt därigenom ej kan komma upp, utan nödgas de, som med båt vilja ifrån Ulo til Cajana, för berörde forss svårighet skull, släpa sina båtar och foror $\frac{3}{4}$ mil öfver land. Et lax-patu ställe är uti Pyhä forss i Muhos, som ännu kallas *Trattila* — Se *Trattila*, *Ulo* under ordet *Ubri paikat.* Se et gammalt Mscr. af 1705 af *Erik Jacobsson* Frosterus, Præp. & Pastor in *Kemi* — *Anmärkningar öfver Ulo Socken af Norra Häradet uti Österbotns Höfdingedöme.*

Pyhä-maa, utom kyrkgården, andre vidskeppelige offerställen — Se *Ubri paikat.* Än är den omenskliga ofeden här i svang, at rifva och sarga lik; afhämta de kraftigaste Amuleter, panaceer och medicamenter ifrån kyrkogårdarne; eller ock taga dädan trollpossor, at skada menniskjor och kreatur; gå om nätterne i kyrkan och rådfråga de döda; då trollet skall kläda sig in albis, eller messhaka och gå på altaret, upmana *Kejjuset*, eller de så kallade kyrk-spöken, at förfölja tjufvar, eller ovänner, eller befria en svagsint, som tros plågas af elfvar eller detta följe m. m. Se *Risti-kannot.* Ehuru detta låter otroligt, i vårt så kallade *högt upplysta*

lysta tidehvarf, får jag dock efter Assessor *Swedenborgs* exempel säga, at alt detta har jag ex *auditis & visis;* & cum Sacellano in Wöro olim, *Tunæo*, Relata refero.

QWENA-STRÖM; flumen Amazonum, vid Cajana i Österbotn, kallad af Finnarne *Åmmån-koski;* strid och faselig, där ingen än lefvande kunnat nedfara, eller stiga upföre. Bryter af de största furustockar i et ögnableck i sit brådbranta fall, som pinnor eller pärttor.

QWENLAND — Cajana Län i *Österbotn.* Et gammalt säte för de tappra amazoner och sköldе-möjor. I Konung ERIK IX eller den Heliges tid 1150 underlagd med det öfriga Finland Sveriges Krona.

Ericus Jacobi FROSTERUS, *Conrector Scholæ Uloënsis, postea Pastor & Præpositus in Pudasjärwi, tandem Præpos. & Pastor in Kiemi*, skrifver om detta land d. 14 Sept. 1705 i sina *Breves observationes ad Antiquitates Ostrobotnicas spectantes, pag.* 2 & 3. på följande sätt:

"Emedan nu Finland med *Österbotn* var medelst denne Konung "ERIKS vapn lagd under Sveriges Krona, så har detta landet den "tiden blifvit kallat *Cajania* eller Cajana, *Cajnun maa*, som det "ännu af de *Savolaxiske* kallas, och bemärker uti det Finska Språ-"ket så mycket som *Verecundus*, pudicus, tuchtig, å Finska (Sij-"wollinen) Cainulainen; ty *Österbotniske* invånare hafva altid ifrån "fordne tider betedt sig uti deras handtering, huus och umgänge "sedigare och tuchtigare, än de som boo uti Sawoland; renligare "och eljest i mycket annat vijst sig tjenstachtige emot de resande "och vägfarande: härtil kan detta lämpas, at *Hans Kongl. Maj:t*, "*Konung* CARL IX, i Österbotn har låtit i sin Kongl. Titul inflyta "de *Cajaners Konung.* Konung ERIK har låtit straxt igenom Bi-"skopen Sanct HENRIK fortplanta den Christeliga Religionen här i "landet, at församlingen af vist folks antal inrätta, så at allaredan "170 åhr therefter uti Konung MAGNI tid (som är vorden kallad "*Smek*) hafver i Österbotn varit några Pastorater, som *Kjemi*, "*Sablå* och andra Sochnar, hvilket kan bevisas af samma Konungs "bref daterat Stockholm A:o Christi 1335 på Wåhrfrudags nativitatis,

"tis, dereft desse orden stå: *Wij* MAGNUS med Guds nåde, Sveri-"ges och Noriges Konung, och *Hemming* med samma nåde Biskop "i Åbo, helsom Eder Kyrkio-Präster i *Sablå*, *Kjemi*, och *andra* "*Socbnar i Österbotn* &c. — Häraf spörjes, at den Christliga läran "långt förut hade förkåfrat sig, för än samme Konung *Magnus* re-"gerade, hvarföre ock denne Biskopen *Hemming* i Åbo är den 22, "uti hvilkens tid Församlingarne hafva haft sina Kyrko-Präster och "visse intrader til Prästes öhl tijonde &c. som Kongl. bref närmare "utvijsar: ibland dessa gamle *Sablå* och *Kjemi* Församlingar räknas "ock billigt *Pedersöre* och *Gamle-Carleby*, *Nerpis*, *Mustasaari* "med *Storkyrö*, ibland de äldsta, varandes fördenskull undran värdt, "at man in til thenne dag icke något annat document har kunnat "frambringa af de äldsta Församlingars Handlingar förutan detta "Kongl. Brefvets Copia, hvaraf fuller för 80 el. 60 åhr sedan be-"rättas originalet varit til finnandes i *Calajoki*, men nu icke mera "kan framtees, mindre, at man fått namn på dem, som the tider-"na varit Pastores uti de 350 åhr, nemligen ifrån 1335 intil 1500, "då man befinner några såsom 1525 *Michael*, Pastor i *Kalajoki*, "1558 *Canutus* Pastor i *Ijå*, *Petrus Simonis* i *Sablo*, 1558 *Tho-*"*mas Lungonis* Pastor i Limingå, 1568 *Jacobus Sigfrid* i Kyrö, "1546 *Petrus Andreæ* Pastor i Mustasaari, 1558 *Eschillus* i Kjemi, " - - - &c. Utaf thesse Pastorum Fullmachter, utgifne af Konung "GUSTAF I. och ERIK XIV. finnes ännu Copier i behåld - - - &c.

RADIEN, Lapparnes så kallade Öfverhimmelske Gud — Græcis Κραταιος, viribus potens — samma som *Ilmarinen*. *Radier*, ehuru högst uppe i Stjernhimmelen, är något ringare än *Rariet*, som skall nedsända andan til menniskjo-fostret i moderlifvet och lefverera den *Maderakka* i händer — Se *Rariet* och *Maderakka*.

Radier uptager de döda til sig, när de efter döden en lång tid hafva varit i de dödas land; Se *Tuonela*.

RAHKOI, Et spöke, som de gamle Tawaster trodde förmörka Månan. Se *Kuumet*.

RAMPA, född af *Loubeatar*, som blef hafvande af väder — var en arg skytte; sköt dödeliga peststkott. *Rubos* broder, eller en af de 9

Syskon, som *Lowebetar* födde. *Piru* var deras Fader. De Svenskars *Thoraren*, bekant för sina styggа fötter; hade en fot med 4 stygga tår och den andre med fem sådane, hvilken var styggare.

Äfven kan *Rampa* sättas i bredd med *Welint*, som fyllt de gamla sagor med sina konster. En krympling, gjorde sig en hamn af fjädrar, hvarmed han flög ifrån sit fängsle.

RANA-NEIDA, En af de Lappska Gudamagter, som bo mycket högt uppe i Stjerne-himmelen. Råder öfver de fjäll, som först om våren grönska, och gifver nytt gräs til Renens föda. Om våren göra Lapparne offer til henna, på det Renen måtte komma i tid til gräs-gång; kan jämföras med Finnarnes *Etelåtår*, Svenskarnes *Fröjja* eller *Frigga*, Romarenas *Flora*. En Gudinna, som skulle utdela skönhet och gynna kärleken.

Det är under Fröjjas namn, som man vördat jorden, på hvilken vi bygga och af hvars ymnoga qved vi alla näras.

RARIET, En ibland de förnämsta Lapske Gudar, som äro allerhögst uppe i Stjern-himmelen. Somlige säga, at han är allestädes närvarande, somlige icke; dock förstå de ej den sanna Guden med *Rariet*.

RAUNI, *Ukkos* gemål, lika med Jupiters Juno. En af Carelska afgudamagter i fordna Hedenhös, hvarom Biskop *Agricolæ* ord och rim lyda:

Ja qwin kewå kylwö kylwettijn, Silloin Ukonmalja juotiin.

(dracks skål eller minne, *Thor* til heder, som teknades med hammar-merket),

Silhen haetin Ukon wacka,
Nin joopui pika että akka.
Sintta paljo hapie sielle techtin,
Quin sekä cwltin ette nechtin.

Qwin Rauni uken naini hårsky,
Jalosti ukoi pehjasti pårsky,
Se sijs annoi ilman ja woen tulon. «

Se *Ukko*.

En Gudinna dyrkad vid vår-utsädet, hos Græker Ρεωνη, kallades Gudinnan *Juno*. *Suidas*. *Njord* och *Freijer* fingo äfven den äran efter döden, at deras minne dracks, och blefvo med dyrkan ihogkomne, at göra års-grödan ymnig och det allmänna lefvernet fridsamt.

RAU-

RAUTA MULLAN MÄKI, En hög backe imellan Sijkajoki Socken och Salo i Österbotn, ¾ mil ifrån Korsu gästgifvare-gård och ¼ fjerdedel ifrån Sorkasten suo åt Pattijoki, straxt vid Landsvägen, där äro 6 a 8 st. lapphögar, och märken til fordna tiders järn-smältning och hyttor.

RAUTA REHKI eller *Rauta Rekki*, En Järnets Gud, som behedras med Guld-hjelm — Kulta kilpi —

Se *Wuolangoinen* & *Ruojuatar*. (Ferri genius, aureo scuto insignis). Han anropas vid järnskador:

Rauta Rehki, kulta kilpi,
Tee mullen iku sowindo,
Wanno waka et. wankka weljeyesi,
Wasten syöntäni syläåk,
Wannottele wahteani.

Sedan beskrifves Myrjärnets uphof:

Etpäs silloin suuri ollut,
Etsäs suuri etsäs pieni,
Et kowin koriakana,
Kuins sas suesta sotkettihin,
Wetelästä wellottihin.
Wei sinua Rauta raukka,
Rauta raukka koito kuona,
Teräs Tenho päiwällinen,
Poikasi teki pahoa,
Lapsesi tihoa työtä,
Tule työsi tuntemahan,
Wikasi parantamaan.

RÄJJÄNNES, en updiktad ond ande; ansågs för vållande til barntrånsjukan (atrophia): Rijsi poika Rijjentehen, Rijjentehen Räjjentehen ꞉ ꞉ ꞉ Se *Rijsi*.

RÅNDÅMÄKI, Första och äldsta Biskops-sätet i Finland. Uppå Påfven Alexander III:s bref foro Hertig *Gutorm* och Arch. Biskop *Stephan* til Finland och lade Biskops-säte i *Råndåmäki*. — ÖRNHJELM *Hist. Eccl. p.* 491.

K. ERICH XIII 1453 inrättade *Räfsting*, där Biskopen i Åbo med några af Dom-Capitlet och en *Riksens Råd*, som repræsenterade Konungen, höllo Konungens Dom.

Biskoparnes värdighet var så stor, at de hade 40 vapendragare ifrån *Österlandia* eller *Fenningia*. Se Konung *Allbrechts* bref 1366 til Åbo Biskopen *Hemming*. Om Biskop *Magnus Olai Tavast* berättas, at han hade Konungslig respect af Adel och Ofrälse, hvar-

 före

före han ock kunde båda upp folk, at dämpa et upror i Satacunda — vid. GYLLENSTOLPE *in Descr. Sweogoth. L. V. C. XI.*

Rändämäki har varit den första Christna Kyrka i Finland. Biskop *Johan* var den 8:de och sidsta Biskop i Rändämäki, de bodde på landet häldre än i Staden för Hedningarnas öfverfall och raseri, som de fruktade före. Biskop *Magnus*, som var en född Finne, flyttade först til Åbo 1300.

Mot norr ifrån Rändämäki kyrka, åt höger ifrån Landsvägen, är et berg, som tjent til borg och fäste. Innom åkergärdet, åt vänster, är en grop, där vatnet 2 gångor om hösten torkas, för än vintern kommer, och kallas där på orten **Kapeetten hauta** — dem jag sjelf beság 1766.

RIJJENNES — Se *Riisi* & *Råjjånnes.*

RIJSI, En barnsjuka, troddes vara *Rijjentehes* eller *Råjjåntehes* afföda — Skulle brännas och utrotas, med den eld, som *Ilmarinen* och *Wäinämöinen* blänkte från luften — NB. at *electricera* barn torde ock ej vara oäfvet; emedan flera led- och trån-sjukor botas med electricitets-kulan. — I troll-Runor heter det härom:

Iski tulta Ilmarinen, Jolla poltan Riijen suuta,
Wälähytti Wäinämöinen . . Riijen hammasta hajotan —

RISTI KANNOT och *Petäjät*, helgade eller korssade stubbar och trän, tallar. At sådane varit af ålder i mycken helgd och högaktning ses af Påfven *Gregorii IX* bref 1228 til Biskop *Thomas* i *Åbo*, om deras afskaffande. Hans Capellan *Wilhelm* fick ock hela den tracten genom öppet bref dat. i *Noufis* 1234.

Sådane *helige lunder* och *trån* nedhögg klockaren *Påhl Lydikäinen* vid pass år 1656 i *Kuopio* i Savolax. Se *Åbo Tidning, för år 1772. N:o 14. sid. 3.*

RISTIN PÅIWÅ, Korsmessan, då fähus-väggarne och koerna korssades och en helgad sten utbars i skogen, under många löjliga ceremonier: denne dag eller d. 15 Sept. är Tavast-länningarnes, i *Hattula* och där omkring, års-högtid än i dag efter slutad skörd och inbärgning — Se *Wuoden alkajaiset*, *Kekri*, *Mickelin päivä.*

RITI-

RITIKAINEN, En orm-patron. Ormen kallas Ritikaisen rinta solki, Ahikaisen ajjan-witzas.

ROMENTOLA, En ohyggelig skog. Se *Hongatar*, där *Kati* planterade furu-trän. Honka puu Romentolasta. i. e. Sydän-maasta — Se *Kati*.

RONGOTEUS, gynnade Råg-skörden. En Carelsk afgud efter *Wexionii* och Wiborgska Biskopens *Agricolæ* upgift, Ρωγεσ el. τρυγησ Θεοσ, grani aut hordei Deus, Fennice: Rukiin Jumala, hos Finnarne än vanligt talesätt — Se *Pellon pekko*. Svenskarne dyrkade *Niord*, en berömlig Konung; dess minne draks. Efter döden dyrkad, at befrämja årsväxten.

ROSTIOF, En finsk Kung; blef så högaktad af Svenskarne, at de efter döden gåfvo honom Gudommelig heder. JOH. MAGNUS Lib. I. C. 10.

Rex Fenniæ *Rostiophus*, qui CXXV. annos ante natum Christum floruit, delectatus fuit regni sui mediterraneis. d. ä. han bodde up i landet; ty hafs-stranden var osäkrare för Sjö-röfvare.

ROTA, Lapparne *Rodaman*, Grekernas och Romarenas *Proserpina*, Finnarnes *Tuoni* och *Manalan Matti*. Har sitt tilhåll mycket djupt neder i jorden i sitt

ROTAIMO, hvart de personer komma, som icke lefvat efter deras Gudars vilja. De som äro i *Jabmiaimo* komma til *Radien*, sedan de hafva varit där en tid; men de som komma til

ROTALANDA, slippa icke därifrån, men pinas där som i helfvetet. Til *Rota* hafva Lapparne offrat och där sökt hjelp, när ingen hjelp kunde väntas hos de andre Gudar. Lapparne hafva funnit, at *Rota* kommer med sjukdomar och plågar ut menniskjan och renen, då de intet annat råd funnit, än at de hafva köpt dem ifrån sig med offer; dock hafva de icke gärna offrat til henna på det gemena vis: utan nedsatt en död häst, at *Rota* på honom skulle rida bort från dem. SIDENIUS. Se *Hiijen bevonen*.

RUHO,

Ruho, *Loubeatars* Son, smidde pilar och pestskott. Den samme som Svenskarnes *Egill*; en snäll bogspännare; sköt fogeln i flykten. Ruho jousta jännittää, Rampa rauteja pitää, ampu periskia ... v. *Piru*, *pimentola*. Han var en obäklig Rese, af de 9 onda foster, som dess moder i en nedkomst framfödde.

Akka poikia tekeepi, | Yhellä wesi kiwellä,
Saunan lautain perällä, | Yri Ruho, toinen Rampa,
Poiki poikoa yhezän, | Kolmas werinen sokia ..

Detta Nom. propr. *Ruho* fins i gamla handskrefne domar utaf åren 1378, 1391, 1398, 1400 och 1417, så at det varit länge i bruk.

Ruojuatar, n. pr. fœm. En järnets foster-moder; nästan samma som *Wuolangoinen*.

Ruostehetar, samma som *Ruojuatar*. Rauta Ruostehettäriä, d. ä. järnet af Råst-slägtet.

Ruotuswäinen, En af *Juutases* döttrar. En helfvetes furie med ormar kring hufvudet. v. *Panutar*, lik Göthernes *Gandel*. En af de underjordiska plågo-andar, plågar de osälla skuggor.

Ruskon-kiwi, En Rå-sten, i Muhos Socken. Hvarom Probsten *Erik Jacobsson* Frosterus i sitt Mscr. af 1705. *Breves observationes ad Antiquitates Ostrobotnicas spectantes p. 5. skrifver*:

"*Österbotn*, som i Hedendomen är först bebodd af Lapparne, "hvilka varit skattskyldige til Finska Regementerne jämte Ryssar och "de Svenska eller Helsingiske Föreståndare, bevises af de många "namn, som Lapparne efter sit afträde lämna måst, sedan de längre "sig i Norden begifvit, sedan landet cultivera begyntes; såsom "*Lappfjerds* Socken, *Lappo* Socken, *Lapinoja* i *Calajoki* Socken, "*Lappi* by i *Sijkajoki*, *Lappiniemi* by i *Limingå*. Lappen har "ock rodt efter Lax i Uhleå Socken och å Turcka holmen, det de "äldsta bönder af sina förfäder hördt hafva; men sedan de Finska "Regenters Regemente ändades, hvilkets gränsor alt hit til norden "sig utsträckt hafva, som den stora *Rämärks-stenen* utvijsar, som "i dag finnes 3 alnar bred, lång och hög, 4 mihl ifrån Uhleå stad,

Öster

"Öster-Norr belägen i Uleå Socken och Muhos by, kallas af lands-"folket *Ruskon kivi*, därpå finnes uthuggit den *Svenska Cronan*, "*Ryssens kors* och *Lappens hammar*, hvilka märken nu mera ej så "grant kunna igenkännas, men för några tider varit helt synlige.

RUTIA, Norge. Rutian-Tunturit, Norrske fjällen. Aliis *Rujja*.

RUTIAN KOSKI, Tunturin takana; En strid forss i Norrige. Tör hända härmed förstås *Målströmmen*, emedan Runan nämner hafs-fjälar och fund.

Tuenne tungen pöls turmiot
Rutian koskehen kowahan,
Hauwin suuren harticille,
Lohen pyrstöhön punaisen;
Johon puut tywin tulowat,
Hinat helpehin menewät,
Eli latwoin lankeawat;
Tuennema kipuja kiistän,

Tuenne waiwoja walitan,
Selwille meren selille,
Ulapoille aukeille,
Lakehille lainehille,
Se sinun etehak wiepi,
Biwan kauwas kaimeawi,
Eikä sinne kuu kuumotak,
Eikä sinne päiwä paista. ; ;

RUTIAN MERI, Norrske kusterne, Ishafvet, dädan Norrskenet (chasma Boreale; Se FONTOPPIDANS *Noriges nat. hist. Beskr.*) tros komma; finnarne kalla Norrskenet eller lysman Rutian el. Rujjan pilwet, el. Rewon-tulet. *Rujja* — samma som *Rutian meri*.

RUTIMO, Et stort Skogs-spöke, som förmörkade Månan; hakkasi Rutimo rajjan, orillaan päiwän peitti, latwallaan kuun kehitti ; ;

RUTTO, Pesten; får fri skjuts til Norrige — Se *Hijden bevonen*.

SAARIS, Et gammalt Kunga-säte i Finland, hvaraf lämningar ännu synes; i *Wirmo* Socken fordna Finska Kungars Hof och Säte. Et schytiskt namn är *Saar*, *Ser* eller *Sir*, som än brukas; betyder mägtig, stor, och stämmer öfverens med det Latinska ordet *Cæsar* eller *Aesar*, hvarmed de gamla *Hetruscer* betecknat all tings Herre och Skapare. Efter Götherne är *Saragossa* nämnt. *Saraeen* och *Saarmat*, *Saarmader* en stor och myndig man. *Hårsaar*, *Hårsir* och Ryssarnes *Saar* eller *Czaar*.

I England och Frankrike heter Konungen *Sir.* Turkiska förnämste Ministern *Visir*, aldeles som våre gamle Göther i sine fornsagor och sten-krönikor kallat dem, som i härfärder och eljest varit deras anförare, *Visir.*

Ordet *Saar* finnes i orternes namn i Finland. *Saar*, *Odin saari*, *Hermensaari*, *Mustasaari*, *Pietarsaari.* Sjelfva Finland heter *Suomensaari*, Finska Herradömet el. *Stor-Förstendömet*, det ena NB. af alla 3 *Stor-Förstendömmen* i hela Europa. Omkring *Åbo* har altså varit *sedes Imperii Fennici* — vid. *Dissert. de S:to* Henrico *p.* 53. *Cancell. R. och Prof.* Algoth Scarins *Wecko-Tidning.* sub Tit. *Saar Lovis* den *Tartariske* nation, som nämner sig *Zeremisser*, af Finska orden *Saar* och *mies*, härman — Efter Sal. Biblioth. Ass. Brenners bref p. 107 til Biskop D. Er. Benzelius hafva de ock hos sig många ordasätt och sjelfva ordet *Jumala* ur Finskan behållit.

1646 d. 20 Aug. blef detta *Saaris* med *Helgö* Ladugård i *Bjermo* med dess underhafvande bönder, som utgöra en skatt af 2491 Dal. årligen under titel af *Wasaburgs* Grefskap, gifvit åt Grefven och Bisk. *Gustaf Gustafsson;* men 1681 d. 12 Jan. återföll den åter til Kronan.

Saiwo, En Lapsk öfverjordisk Gud. Σαβοι, Baccho consecrata loca. Suidas

Saiwogwelle, (Bergfisk) som bevarar Lapske Noidens lif, när han skall begifva sig til *Jabmiaimo*, antingen til at hämta någon af sin slägt, fader eller moder upp igen, som skall vara Ren-vaktare, 1, 2, 3, 4 år och längre, eller at hämta en sjuk menniskjas själ upp igen. Se *Jabmiaimo.* — Sidenius.

Saiwo-lodde, Bergsfå, som visar väg, hvarest Noider aktar at resa, och noiden brukar *Saiwo-ladde* til at antasta andra menniskjor och *Noider*, när de äro vrede. Sidenius. Se *Saiwogwelle* och *Saiwo-serva.*

Saiwo-neides, Bergs-qvinnor, som med deras *saiwo-kidtse* (bergs-vatn) inviga och styrka noider, då de skola i strid mot hvarandra och förlöka sin styrka.

Saiwa - olmai, Bergs-Gudar hos Lapparne, tjente *Noidar*, eller dem som i Noiderskap varit flitige, och sig dem tilköpt mot andre *Noidar*. Desse *Saiwo-olmai* gifva råd, uti åtskilliga svårigheter, både uti sömn och eljest. Sidenius

Saiwo - serva. En Bergs-Ren, som Lapparne sätta mot andra Noidars *Saiwoserva*, hvilka hårdeliga stångas med hvarandra: den lapp, som äger den Ren, som mister hornet eller hufvudet, blifver sjuk och under tiden dör — i detta följe räknas ock *Saiwolodde*.

Salamåntti, En Finsk stark Otter. Beskrifves af Finnarne för priiwi ja wäkewä, riski, warsin päällen ojwallinen mies, d. ä. en braf stark, frisk, och öfver sig ypperlig, förträffelig karl. R.

Salo, Den äldsta Kyrka i *Österbotn*. *Sablo* Kyrkan, som hålles före vara den första och äldsta i hela Österbotn, hafver följande monumenter, som där finnes, neml. 1:o *Liber Missalis* Papisticus, 2:o Historia Lombardia, 3:o Revelationes Brigittæ uti pergament, 4:o Jungfru Mariæ beläte med dubbla dörrar före, af skönt arbete. 5.o S. *Brigittæ* beläte, med dubbla dörrar före, af skönt arbete. 6:o S. *Jörans* beläte. 7.o St. *Petri* och *Pauli* beläten. 8:o 3 st. små beläten. 9:o Christi Crucifix. *Probst. i Kemi Erik Jacobsson* Frosteri *brev. observ. ad antiqv. Ostrobotnicas spectantes, af 1705 i Mscr.*

Sarakka, En af Lapparnes åfvanjordiska Gudinnor af Finnarnes *Akka* eller Ζαγρευσ, Bachus infernalis, född af *Proserpina*, med *Pluto* samman aflad. Suidas. *Sarakka* är den första *Mader-akkas* dotter, som gifver barnet kropp i moderlifvet, när *Radier* har nedsänt andan. *Sarakka* har ock smärta af barns-börden, lika som qvinnan, hvilken är fruktsam och hafvande. Denna är flitigt tilbeden af hafvande qvinnor — De dricka hennas skål i bränvin och äta *Sarakka* gröt, för en god barna-födelse. Sidenius.

Såmså, Faunus, en skogs-planterare; sådde alla backar, sandmoer och kärr med träd-frön, som *wennon-bårkå* upplögde. Han var *Pellerwoises* Son, och tänkte redan i sin tid på Skogs och villa träns plantering.

Såmpsä poika Pellerwoinen
(Puihin Isäntä)
Otti wiisiä jywiä,
Seihtemiä siemeniä,
Låhti maita kylwämään,
Saloja tihittämään,
Suot kylwi, kanerwat kaswoi;
Norot kylwi, nousi koiwut;
Mäet kylwi, nousi männyt;
Kylwi kummut kuusikoixi,
Karangot kataikoxi . . .

Se *Wennon-bårkå.*

Sigmund, En Finsk Kung. *Heidrekur*, hans Bror, nämnes i *Adalriks* och *Götbildas åfventyr* 8 *Bok*, *I. D. p.* 430.

Sigtuna, En by, i Kemi Socken i Österbotn, kallad efter *Sigtuna* Stadsboer ifrån Sverige; är i förstone bebodd af Svenskar för fiskeriets skull, hvilket, såsom Regale, var åt dem bort-arenderadt; som af gamla innemot 200 års original-documenter kan bevisas.

Sinervo, En Roslands-vålne, som födde Rot-maskar; utan tvifvel en blå fjäril. Den lästes, at bortfly ifrån Rosland, på följande vis:

Sinerwo sinun isäusi,
Sinerwo sinun emänsi,
Kulaten tulit kulesa,
Heläellen heinikoßa,
Minun hengi heinihini,
Minun ruoka ruoho-oni,
Kulisten kuloßa menek,
Heläellen heinikoßa,
Minun ruoka ruohoistani,
Syömästä tätä hywää,
Kaunista kalwamasta.

Finnarne hade altså begrepp om insecternes förvandling ifrån ägg, larv och puppa til insect eller flygande fjäril, långt för Linnæi tid.

Sinisirkku, Et heders och smickrans namn åt Skogens Moder (Mehtän-Emuu), som troddes upamma Björnen in i den tjocka skogen; hyssa, gunga, styra och sköta honom:

Tuuwwitteli, tijkutteli,	Vaggade och hyssade på armarne, (Björnen)
Wijnnä willa kuontalona,	Som det varit fem ullflagor,
Kuuana pellawas kupona,	Som 6 lin-kärfvor,
Kirjawaßa kammarißa,	I den brokiga, tapezerade, utsirade, kammaren,

Kehän

Kehän kultasen sisällä,	I den dyrbara uptimbringen,
Sisällä Salon sinisen.	I den blåskiftande tjockaste skogen.

Hon skall nu ägta sin unge och fosterson Björn; därföre heter det:

Sini-sirkku pohjan neiti	Du blåskiftiga sköna Nordens nymph
Kiellås pojes peikejansi,	Neka bort (förbjud) din fosterson,
Ettei turhaan tulisik,	At han ej må komma i fåfängan (förgäfves),
Häpeschen horjatasik - -	Råka (snafva) på skam - -
- - -	- -

Sini-sirkku beskrifves efter dess ajustice, då hon blidkas således:

Hiuxet kullan suurtuassa eller suortuessa,	Dess hår i gyldene låckar,
Pää kullan wipeleessa,	Hufvudet med gyldene flijkar och bjefs,
Käet kullan käädreessä.	Händerne inveckladε i gyldene svep (dukar).

Madame *Sini-Sirkku* skulle ock hålla styr på Björn så, at han ej rörde vid Boskapen; ty det heter åter:

Sini-sirkku Pohjan neiti	Sini-sirkku Nordens mö
Peitä kulta peite-ellä,	Betäck med et gyldene täcke,
Kata kulta katte-ella,	Skyl öfver med gyldene skygd,
Wijns sikana siwutek,	För fram honom förbi som et svin,
Wyörytä weden kalana,	Vältra honom likt en hafsfisk framom,
Ohitte minun omani.	Förbi min egendom, egna hjord.

Sielujen-påiwå, dagen efter *Kekri* eller Allhelgona, då Badstugu värmes, qvastar, bad-vatn tilredes för pyhät-miehet, de heliga män, som tros komma, at bada. Den dagen drickes tappert; gås ut på visite i gårdarne, och hotas med ugnars och spislars nedstörtande, om ej bränvin gifves.

Skialwa, En Finsk Kunga-dotter, som mördade Konung *Agne* på *Fitets-nås*, sedan kalladt *Agnefit*, där nu *Stockholm* är anlagd.

Agne Skjafr Bonde var *Dags* son och efterträdare. Han for myc-ket i härnad och hade stor framgång i *Finland*. Omsider blef han af sin sednare gemål *Skjalfva*, Finska Försten *Frostes* dotter, uphängd med en guld-kjäd i et trä på den holmen i Mälaren, där *Stockholm* nu är. Ifrån den tiden kallades orten *Agnesfit*, som betyder *Agnes näs*. af BOTIN *Sv. R. Hist.* MESSENII *pentatopolis Sw.*

SODAN AJAT *Pohjanmaalla*. Stora fejde-tider i *Österbotn*. Nog många. A:o 1496 brände Ryssen *Pohjan perä* under *Sten Stures* regering. 1517 brände han andra gangen samma tract. 1597 var klubbe-strid med *Clas Flemming*. 1585 upbrände Ryssen *Limingo* kyrka och by, på 3:dje dag Jul; äfven på samma år i Augusti mänad Ijo kyrka och tog Kyrkoherden Hr. *Jacob* med dess folk och slägt til fånga. 1591 brände han andra gången Limingå kyrkan. 1714 stod Kytö slaget, hvilken tid intil 1721 kallas isson sodan eli wenäjän wallan aika = = &c.

SOTAKEDOT, Valplatser, eller fältslags-ställen; flere sådane äro i Finland, i Pälkänä, i Willmanstrand, i Storkyrö - - &c.

Nykyri, en bonde, hvarefter en gård uti *Muhos* ännu kallas, skall med sine anhörige och grannar ena reso få bemött de ströfvande Ryske partier, under stora fejden, at bloden flutit på isen och kyrkan blifvit frälst ifrån fiendens brand, hvilket skal vara händt, då Limingå kyrka af Ryssarne upbrändes år 1591.

Troll hänvisa qvesan, tandvärk och suu=waso til Suurille sotikedoille, siell on suutoinda sihea, purrapesi, kalwoapes. —

SOINI eller SOLE, En af *Kalewas* söner: får det tilnamnet *Kalkki* (en skalk). Han var en ullspegel i alt sit lefverne; redan efter födslen, då han var endast 3 nätter gammal sparkade han sönder sit lindeband, hvaraf man förstod, at han skulle blifva en god busse; han utbjöds ock såldes därföre til *Carelen* åt en smed, *Köyrötyinen* vid namn, hvarest han gjorde flera skalck-streck: han antogs först til barn-amma, men gräfde ögonen ur barnet, matade det och åt äfven sjelf; dödade det och brände up vaggan, hvarom en gammal Runa säger:

St

Se kalki Kalewan poika,
Kuin ensin emästä syndyi,
Wijdellä wesi kiwellä,
Heti kohta kolmidißä,
Karkasi kapalowyönsä;
Nähtijn hywä tulewan,
Kenitihin kelpuawan,
myytihin wierahalle,
Karjalahan kaupittihin,
Sepeille köyrötyiselle,
Pandihiinpa lasta katzomahan;
Katzoi lasta, kaiwoi silmät,
Syötti lasta, söi Itekki:
Lapsen tandilla tapatti,
Kätkyen tulella poltti.

Sedan satte hans husbonde honom at gärda; då han uprykte furur til gärdsel och ökn-granar til störar, samt vidjade med ormar: han sattes til at valla boskap: hans matmoder bakade honom et bröd, hvari hon lade en sten, däri han skar sin knif fördärfvad, då han var med boskapen i vall; hvaraf han så uphitsades, at han kallade Björnar och vargar ihop, at rifva och upäta hela boskapshjorden: af koers ben och oxars horn gjorde han sig lurar, i hvilka han blåste och dref den nya hjorden, nämligen Björnar och Vargar, til gårds, hvilka han sjelf klafvade, och ändteligen uphitsade björnen, at rifva sin matmoders lår. Så hämnades *Soini* det gäck, som matmodren spelt med honom: Runan säger:

Pani karhut kahleisiin,
Sudet rauteihin rakensi;
Neuwowolewi karhujaan,
Susillehen suin puheli:
Repäse Emännen reisi:
Tarttui karhu kandapäähän,
Repäisi Emännän reiden.
Sillä kosti piijan palkan,
Naisen naurun paransi,
Pahan waimon palkan maxo —

Se *Kalewa*, *Hijsi*-*Jätit*.

SUKKA-mieli, Asmodæus. En som stiftade oenighet imellan ägta folk, så at mannen bar svarta strumpor; anroptes at ändra de afvoge sinnen til kärlek och bättre inclination:

Sukka mieli mielen käändäjä,	Du svartstrump-ande, som' ändrar sinnen,
Mesilläs tuon mieli haudo,	Uphöta med din honings-söta trut den dårens sinne,
Haudo mieli mielettömän,	Upmök den vetvilligas hjerta,
Armahi armottoman.	Min kärestas, som är ogin, hård och obarmhertig.

SUM-

SUMBLE eller SUMBLI, En Finsk *Kung*, efter hvilken *Finland* förmenes vara nämnd **Suomen maa** —

SUMUS, En stor Sjö i Ryssland; dit förvises värkarne i får.

Tuonnema suun monean,
Summuxen wejiin pääsle;
Pohjan pitkään perään,
Jost ei pääse päiwinään ...

SYNNYTÅR, En Orm-föderska.

Sen minä micheri sanosin,
Urhcheri arwelisin,
Joka kyytä kynsin typsäis,
Kärmettä käsin pitelisi,
Syleilisi synnytärtä ..
Winga wangahan makaisi,
Kineää ala perällä,
Tihiäsä Tuomikosa,
Paxusa paju metäsä ...

SYNNYT, Archæologier öfver elden, ormen, sten, alla trän; läses öfver skador och sår af vidskeplige — Sådane äro *Tulen-synty* — Se Aloen-järvi — *Kiven-synty* — Se Kimmo — *Madon sanat* el. *Kärmeen-synty* — Se *Juutas* — &c.

SYÖJÅTÅR, n. pr. fœm. **naaras piru** — **puoli pirua.** Et halft troll. En af Anthropophagerne, grym och stor kött-äterska. Se *Mieben syöpä*.

Ödlan kallas dess bröst-brisk — **Syöjättären rinta selki** .. &c. Af *Syöjätärs* spott växte tomt-ormen — **Syöjätär merellen sylki** .... &c. anses äfven för en Stenarnes patronella — **Kiwi kimmon kammon poika, Syöjättären syämmen syrjä** ...

TAPIO, En Skogs-Gud, under hvilkens styrsel alla skogs-djur stå; han har magt, at gifva dem i Jägarens händer, och släppa dem därut. Var Gud öfver Jagt-redskap. AGRICOLA.

TAPIO och TAPION WAIMO, En Skogs-Gudinna, den Jägare anropade om villebråd. Hennes heders-titel är mält, **Tuo Tarkka Tapion-waimo.**

TAPIOTAR — **Waimo tarkka, suuri sulkain Emuu,** du noga agtgifvande Skogs-värdinna, du stora Fjäder-Fänas moder. Item:

Metzän Lukko, Raunis karwa . . dref harör, foglar och smärre djur i giller, flakor och snaror.

Mielus Mehtolan Emändä, Du goda, gunstiga, Skogs-värdinna,
Tapiolan Tarkka neito, Löfskogens agtansinna Mö,
Wedä riistaista rekiä, Drag en rik el. fyld släda af pelteri,
Tawaroista taluttele, Led an dina skatter,
Kohden kulda langojani. Åt mina vippsnaror af messing, som blänka som guld.

TAPIO, ofta sjelfva *Skogen;* Björn däri är i Norden Herre och Kung öfver djuren. Titleras i Runor: **Kuldanen Kuningas Tapien kainalosa.** d. ä. En Konung och Herre för alla andra skogsdjur här i Norden, residerar i den dystra skogen. Björn får ock det namnet *Ohtoinen — v. Ohto & Ukkonen.*

Tapio, sjelfva Skogs-Rån, blir ock för dess ålder och vördsamma skägg hedrad med det namnet *Ukko,* då Björn och harar (**metsän kapeet**) af honom anhålles. Om harar heter:

Anna Ukko uuhiasi, **Tuuwwos ilman tuusimata,**
Anna ojnahat omansi . . . **Waromata waaputtele . . .**
Ukko kullainen kuningas,

Tapio skulle ock beskydda boskapen för Björnen och andra skogens villdjur:

Mehän (metzän) kullainen kuningas, **Ymbäri nenän nykerön (nykerän),**
Mehän Hippa halliparta, **Kuin ej pihlaja pitäne,**
Pane panta pihlajainen, **Niin sä rautanen rakenna . . .**

Åt *Tapio* låfvades en tupp til offer — **Kukko sinulle, kukko kaikelle kylälle,** och i slutet af troll-Runor står ofta **Kukko! Kukku!** likſom *Socrates* på sin dödsstund bad offra en tupp åt Hälso-Guden *Æsculapius.*

TAPIOLA, Löfskog; Tapios trygga hemvist in i tjockaste skogen -- Se *Mehtola.*

Item, Jagt och Skogs-Gudinnan *Diana.* Titleras:

Tapiolan Tarkka waimo, **Heti mehtä mieltyköön . .**
Metän Ehtosa emäntä . . **Mielly mejjän miehihimma,**
Jos lähen minä metällen, **Kostus mejjän koirihimma.**

M TARA-

TARANIS, de Scythers Högsta Gud — för hända *Taurione*, Diana, culta a *Tauris* Scythiæ populis. SUIDAS.

TARAN UKKO, gift med Taranis — En Lappsk och Finsk Öfver-Gud. Finnes i inscriptionerna, hvilka än finnas i Dalmatien samt vid Heilbron i Schwaben —

TIAKKA, in plurali *Tiakat*, fordom *Diar* eller Präster; förklarade Gudarnas vilja; förestodo afguda-tjensten och voro tillika folksens domare; nu kallas klockare och ringare kyrkjo-betjening, så i Rysland som Norra delen af Österbotn, *Tiakar*.

TIETÅJAT, Se *Indomiebet*, *Noider*, *Myrrysmiebet*.

TIERMES, En Lappsk öfver-gud, som rådde öfver åskan, thordön, regnboge, samt menniskjors hälsa, lif och död — Grækernes Ἑρμησ, Mercurius, Διο ἑρμησ, Deus Hermes, famosissimus hic fere per orbem Deus, cui varias tribuebant ethnici functiones — är i lika rang med *Biegfolmai* (och *Thorden*, Lapsker Luft-gud); råder öfver väder och vind, öfver hafvet och vatnet. Har fått offer, på det han skulle nedlägga hafsens storm. SIDENIUS. Kan jämföras med Æolus, Neptunus och Finnarnes *Ilmarinen*.

TIJTTY, En ödlans stamfader — **Iki Tijtty äjjyn poika.**

TONTTU, En hus-gud, *Lar*, gick och rustade i en gård om nätterna; var af många slag; *Jywä Tonttu* bar hem skylar och ökte sädes-bingen. *Raba-Tonttu*, samma som *Kratti* — *Paska-Tonttu* drog gödsel til gårds — Han skulle hvar morgon få et gröt-fat med smör-öga och flere rätter; hölts i mycken heder; Ficks på et besynnerligt sätt til gårds; Den som ville hafva honom borde Påsknatten taga et par märr-ranckor om halsen och gå omkring kyrkan 9 gångor — då tomten mötte honom, och frågade, hvad vil du ha? Om han då i sin häpenhet sade, *paskaa*, gödning; så fick han ock til öfverflöd, så at alt öfverflödade af den varan. — Sade han ock pengar, spanmål: så hämtade *Tontten* alt; därföre ock ordstäfvet är, där alt är i öfverflöd, **Tonttu sillä on, Tonttu kantaa** — *Tomten måtte båra åt honom.*

Tont-

Tonttu, Hushållnings-guden, Græcis: Θωθ, Θωυθ, Mercurius — SUIDAS.

TOUKO-LEIPÅ, Et ſtort bröd, ſom bakas i Julii månad. *Ukko*, åſkan eller Thor, til heders; men brytes ej, utan förvaras i lädesbingen tils vårlåningen följande år, och då med viſſa cæremonier utdeles gårdsfolket at äta af.

TORDEN (Thordön), Lapparne fruktade den, ſom en Gud, ſom oftaſt blifver vred och ſlär ſtora ſtycken af bergen, nedfäller trän och ſlår få och menniſkjor ihjäl: ty åſkan buldrar ofta i Lappmarken för de höga fjällen ſkull. När han i ſin vrede låtit höra ſig i luften, hafva de låfvat honom offer, hvilket de ockſå hållit — SIDENIUS.

Samma ſom Finnarnes *Ukko* och *Ilmarinen*, Se *Tiermes*.

TORNIO, Staden i Wäſter-Norrland, kommer före i Runor, ſåſom en ort hvadan ſkinn-varor fås. — Af Räf-fångare heter det om Räfven:

Toriu on tuotu Torniosta,
Tappelun Tapiolasta,
Toaatani on sotasta soaanut,
Isän polwen korkeunna,
Äitin wärttänän pitußa.

Det är: med trätor hämtad från Torneå, med ſtrid ifrån Tapiola — Min farfar har fått den från kriget, då han var ſin fader knäs hög, få lång ſom modrens ſlända —

— It. ſamma med *Ymes* land (nu Umeå), där Rimthuſſarne berättes hafva blifvit dränkte i Yme Jättens blod. Se *Jumo*.

TUISKO, En Finſk Kung. item de Teutoners, eller gamla Tyſkars. Deras bygd — *Tuiſkuland*. *Tuiſku*, Fennica wox — Sv. Urväder. Tulee kuin Tuisku — on se Tuiskun nähnyt —

TULEN SYNTY, ord, ſom läſes i troll-Runor öfver brännſår och eldſkador, om eldens uphof. Archæologia ignis — Se *Aloen Järvi*.

TULI POIKA POHJOLAINEN, En kall buſe ifrån Norden, ſom ſkall ſläcka elden och förtaga deſs ſveda, anropas på detta ſättet:

Tuli poika Pohjolainen!
Tule tummenna tuleja,
Walkiaista warwentelek;
Neuses maasta mamman Lukko,
Kana rautanen kawcak,
Syömään Tulen kipuja,
Tulen liencä lakkimahan.
Hyinen Tyttö, jäinen poika,
Tuli hyiseen kotaan,
Kiwiseen kellarijn,
Täynnä hyytä, Täynnä jäätä ..

Du eldens Son, Norrbagge!
Kom lät elden tasna,
Minska eldens hetta (låga);
Stig upp ifrån jorden du gamla mormor,
Stig hastigt up du järn-höna,
At upäta eldens svedor,
At läpja lågans velling.
Den rimmige flickan, isige gossen,
Kom i den rimfulle kåtan,
I den sten-kellaren,
Full med rim, full med is - -

Se det följande under *Turja*.

TULKKILA, Et bonde-hemman i Kemi, där den Påfviske tolcken bodde. Guds-tjensten skedde här i landet i fordna tider på Latin af de Påfviske Präster, som icke förstodo landets språk; därföre de nödgades bruka med sig å Predikstolarne tålckar, som hafva uttolkat, hvad predikanten på latin först predikade, på Finska för menigheten; häraf kallas ännu i dag et bonde-hemman i *Kiemi*, *Tulckila*, hvarå den Påfviske Translatoren eller *tålcken* bodt hafver — Probsten *Erik* FROSTERUS i sina *observ. ostrob.* 1705 i Mscr. skrifver härom således:

"Til et prof af denna *Påfviske Tålcken*, berättade för mig fordom Probsten och Kyrkoherden i *Kemi* Sal. Hr. *Johan Tuderus*, "som förvisso haft denna tradition utaf sina förfäder; nämligen, "när den Påfviske Predikanten å en Juhldag hafver läsit *Esaiæ II. Cap. v. I.* och i anledning deraf betygat, at Christus skulle födas "af Jesse root, har Translator på Finska tålckat, och sig intet bättre "förstått, än meningen skulle vara af *gjässen* eller en *gåds*, hvaröfver menigheten begynt lee, har den Påfviske Predikanten varnat "honom til at rätta sig; men han sagt på Finska: *Jos ej hån ole hanhen jalast, nijn olkohon warpahast.* h. e. är han ej född af "foten, så må han vara född af gås-tån. Samma fins i Biskopens "*Pauli Justens* relation utförligare.

TUONI,

TUONI, Se efter *Turſas*.

TURILAS, En ſtark Jette, ſom gungade klippor, hällar och berg, lika ſom bollar: Musta mies wäki Turilas, ſepä Kiikutti kiweä, waaputti wahan neneä. Honom liknade *Stark Otter* i Svenſka ſagor, hvars namn ännu lefver i fruktan efter hans död, och aldrig lärer dö. *Swerkker* plägade ſlå handen i berget ſå hårdt, at hvar led ſyntes i faſta ſtenen. *Elgtbor* vadade i hårda bergs-klippan. Sådane Jettar kalla Finnarne *Wäki-Turilas*.

TURJAN-MAA — Æthiopien, de Blåmänners, de brända Æthiopiers hemviſt. Hiſkeligen långt aflägſne varma länder, hvarom Finnarne ſjelfve ſäga: ſe on kaukana, Ho! Herra Jumala ſitä matkaa! Det är: Bevars! dit är en grufvelig lång väg! item, et *föraktligt* namn på aflägſna orter; faſt ock under et ſådant namn utmärkes orter, där ſvartkonſter brukades.

TURJAN-MERI, Nord-Sjön, Ishafvet.

TURJAN TUNTURIT, Norrſka ſjällen — item Alperne. *Turjan kallio*, Norriges klippor, dit *Rutto* förviſes — Se *Hijjen bevonen*.

Ukko Turjaſta, en kall buſe, ſom förtar eldens värkan — Se *Tuli poika* — Ukko Turjaſta tulo . . . Se följande under T. *pimentola*.

TURKKA, Et fordom rikt laxfiſke med Pata i Uhleå Elf, ¼ mil ifrån Uhleå Stad; var det förnämſta Krono-fiſke i fordna tider; men nu förſämradt, för åmynningens upgrundande.

TURRI-TURRAS el. TURRISAS, Finſka Krigs-Guden, ſom gaf ſeger. Mars, lika med Svenſkarnas *Thyr*, mäſt afhållen af de gamla Kämpar.

I *Euräpää* i *Carelen* är *Tyriän-wuori*, där dennes boning varit, och kallas än *Tyrjän-Ajjä*. Inbyggarena tro, at han än ſpökar förr krig, och ſlår på trumma i ſkyn, hvaraf de ſpå krig inſtunda.

Biſkop *Agricola* räknar *Turriſas* ibland Tavaſtarnes afgudar, och ſäger i ſina bekanta rim: Turiſas annoi woiton ſodaſt, gaf ſeger i krig.

krig. Synes öfverensstämma med Θουρασ, de Assyriers Kung, näst *Ninus*, som sedan blef kallad Mars, eller Θουριοσ, bellicosus Mars. Andre finna likhet i *Thor*, de Göthers Öfver-Gud eller Krigs-Guden. *Thyrarting* kallas Fältslag i gamla Svenska historien.

TURSAS, Se *Meri Tursas.*

TUONI, Wallhall, döden — v. *Manala* och *Marta.* brukas i Finska Psalmboken och Bibeln ofta för döden, grafven, förruttnelsen, helfvetet och förgängelsen — Se *Radier.*

TUONELA, Dödsens tillstånd och underjordiska Rike, full med förruttnelse — it. Audins-åkrar eller de dödas hemvist. Tuonella käydä, Tuonelassa waeltaa — falla i dvala, bortdåna, komma in ecstast; à Græc. Θανειν — Sv. dåna, animo delinqui, εθανον, θανησ, Macedones, Scytharum vicini mortem appellabant δανον, Teste *Plutarcho*, inde Fennorum *Tuoni*, död.

I *Tuonela* trodde de gamla finnas alt hvad som härpå jorden förnögde — där var ägta nöjen — fisk, fläsk, korn, m. m. hvarföre de ock med sina döda satte i högen i hedentimma, knifvar, spjut, pilar, mat, kläder, ringar, husgeråd, pengar, gull, silfver, och trodde, at de gingo updaga och räknade sina skatter än after döden. Se *Jabmiaimo.* Sådane qvarlefvor har funnits i ättehögarne äfven i *Laibela* Socken i Österbotn.

Emedan nu i *Tuonela* sans korn, gäddor och flere ätlige varor, kan man föreställa sig lätt, et Turkiskt paradis, där nectar drickes utur gyldene skålar, och de gamla Göthers *Glysfiswallar*, eller de sällas hemvisten efter döden, hvarest dygdens vänner fägnades. De gamlas föreställningar, i verldenes barndom, voro mycket sinlige; dock slutes billigt häraf, at de trodde själens odödlighet och et annat bättre lif efter detta.

TUONEN NEITO, En af Parcerne; dödsens brudfrämma. Bor på *Kipumäki* eller *Kipuwuori.* Har en *Pandoræ* ask i handen, full med plågor, med et måladt lock.

Kippu Tytti Tuonen neito,
Kipuja kekeiloopi,
Kipu wuoren kukkuralla,

Kirjo kansi kainalossa,
Kirjo wakkanen käessä,
Itkiä tihuttelcepi - -

Tuo-

TUONENOHRA el. OTRA, brådd af korn i Wallhall; förekommer i Runor, älven som *Tuonenhauki*, en Gädda, för älskare af hvardera i andra lifvet; likasom *Odens galt* i Svenska sagor; ty fläsket var en lif-rätt för Götherne här i lifvet.

Wäinämöinen lade *Tuonen otra* til sträng-pinnar i sin harpa. Pani naulat kandelesen, orahasta Tuonen Otran, Tuonen hauwin hambahista * * *

TUULETAR, Väder-gudens Æoli väna Fru, vaggade och omrunkade de upväxande Furu-trän, som Skogs-möjan *Kati* planterade — Se *Kati*, *Lemmätär*, *Kangatar*.

TYRJÅN KOSKI, En strid forss i Norrige, eller Mälströmmen — Tuosta tywy Tyrjän koski. Run. It. Tyysty ennen Tyrjän koski, wesi Jordanan wäsähti el. joki Jortanan kunehuk — i. e. kuiwu, lugna — stadna i loppet.

TYRJÅN-WUORI, Se *Turri*.

TYYTIKKI (Orawan Emuus — pjenk waimo) Tapion neiti,

Metzän pijka pikkuruinen,
Aukase rahanen aitta,
Mun metälle mäntyäni,
Luinen lukkosi murennak,
Mieluußa mehtolaßa,
Et Emäntä ßenekkään,
Jos et anna ajallani,
Jijälläni ilmuutak * * *

Ickornarnes Patronessa.

UHRI PAIKAT, Offerställen; sådane hade Finnarne så väl som Lapparne, så i hedendomen, som än nästan til våra tider, flere, såsom helgade lunder, stora trän, furun och tallar, stenar, hällar, berg, källor, kyrkor och kyrko-gårdar, dit mjölk, pengar, ja, ända til knappnålar offrades, at återså sin syn, hälsa — och den som tog af källan eller Offerstället, sådane dit lagde persedlar, troddes krossas, få ögonsjuka, blifva blind. I *Hattula* Socken i Tavastland är en sådan sten, där regn-vatten stannar i en ihålighet, där flera surögde tvätta sig och offra dit nålar; det finnes ock källor och träsk, som man besöker för at löga sig. v. *Eräpyhä* & *Pyhä maa*, *Janakkala* källa &c.

Prob-

Probsten *Er.* FROSTERUS i *Anmärkn. öfver Ulo Socken i Mscr.* berättar om *Offerställen* följande:

"Beträffande gl. offerställen, så kunna icke monge af them mera "namngifvas, förutan hvad som skedt på *Kebkoses* hemman ¼ mihl "ned ifrån Mohos kyrka på norra sidan af Elfven, hvars första å-"boer kommit ifrån *Kandalaxi* Sochen i Ryssland, på hvilket hem-"man en korsboda mitt på gården varit, i hvilken boda blifvit off-"rat genom särskilte fönster för gåss- och flickebarn, sölfver, tenn, "penningar &c. tå the skulle föras ther förbi til kyrkan at döpas, "efter alle barn i annor händelse hafva fått något lyte, så at the "antingen blifvit döfve, blinde eller dumbe o. s. v.

En Soldat stjelpte bodan i elfven. Gården som förr varit förmögen blef utfattig.

Trattila et lax-patu ställe uti Pyhä fors och Muhos Capell-gäld; har ätven varit offer-ställe, där en vid namn Philippus offrat kokad lax i en *tratt*, at ärnå godt lax-fänge, då hans granne åt up det och sade, Ruton rualle, Jumala rohkiast andamaan. h. e. fort til mats och fort at ernå lycka af Gudi.

Ulo Salö kyrka är et offer-ställe, i synnerhet på 2:dra dag Jul.

Landshöfdingen Friherre *Conrad Gyllenstjerna* har, efter gjordt löfte, vid et särdeles tilfälle skänkt til detta Capell en Silfver-kalk, med drifvit arbete, samt en rar liten Communion-kanna, med et långt glas-rör samt foten och locket af Sölfver förgylde, med dess namn och vapn.

Er. FROSTERI *Mscr. l. c. p.* 5. 11 & 10.

Ukko, Den äldsta Finnarnes Gudamagt, näst *Jumala*. Dyrkades vid vår-utsädets görande (AGRICOLA) i parallel med *Wäinämöinen* och *Ilmarinen*. Äldre än *Fornioter*, Finnarnes Stamfader, och efter döden tilbeden som Gud — Se *Åbo Tidning*. N:o 20, för år 1772.

Honom tilägnas flere egenskaper och värf. Han anropades til alla företaganden, och fruktades för dess ålder och magt.

Den

Den famme, fom *Thor*, ty Finnarne kalla än Thordön eller åſkan, **Ukko**, *ukkoſen ilma, ukon ilmajylinä, ukko jylisee.* Än talas ock om åſk-viggen, fom man tror fig hitta där åſkan nedſlagit; en fvart hård ſten-kil. Sammalunda hade *Thor* en vigg, til tecken at han var utdelare af mandom och ſtyrka. *Thors* ſkål fignades med hammar-märket och blef drucken til ſtyrka och mandom — Sammaledes dracks *Ukkos* ſkål — Se defs gemål *Rauni.*

Ukko hos Finnarne var altſå den famme fom *Thor* hos Svenſkarne, *Taranis* hos Celterne, och *Atia* eller *Ajja* hos Lapparne — Se *Taranis* och *Taran-ukko.*

Ukko ſkulle befatta fig med alt; han ſkulle beſkydda alt, äfven boſkapen i ſkogen: hvarföre man, då den utſläptes, önſkade:

Piäk pilweſſä kärkäjät,
Säkehisä ſelwät neuwot,
Ettei noita kyllin foiſi,
Kaihi wiljaltan witoiſi;
Wähän minulla olliſik,
Ahollen ajettawia,
Päällen pälwen pantawia . .

Pantu Akka paimeneri
Lucja karjan kahtojari,
Iſkekk Ukko uta puuta,
Kemauta kongeleta,
Miekalla tuli terällä,
Kurikalla kultaiſella . . .

Item, vid Björn-jagten ſjöngs: **Ukkoſeni lintuſeni, käyppä kaiten karjan maita . . .**

Ukko, kallas ock *Pitkäinen*, eller den längſte och Högſte, äfven *Iſäinen* och *vanha mies*, at beteckna defs Faderliga omſorg och allmagt. Ehuru *Ukko* var *Åſke-Guden;* få ägde han dock ej enfam den magten at dundra; ty *Wäinämöinen* och *Ilmarinen* kunde ock låta blixt och dunder fara fram.

Ukko gaf ſtyrka åt fvaga, mot Bergs-troll, (dem han med fin åſkevigg kroſſade) tillika med fin maka *Maan Emoinen* och tilbådos bägge på en gång fåledes:

Ukon weima taiwahaſta,
Maaſta Maan Emoiſen weima
Wäireni weimareni,
Pirua puſertamaan,
Kamulaiſta kaatamaan . . .
Annas wielä Ukko uuluanſi,

Wäkeänſi mies wäkewä,
Wäireni weimareni,
Ettän taitaiſin tapella,
Että mä häjyn häwitän,
Tuiki tuimenettomaan,
Perkele peri katoon . . .

Se *Rauni* & *Tapio.*

Ukkos magt sträkte sig altså icke allenast til luften, utan ock til Skogs-lundarne; hvarföre han af Harfängare anropas:

Kostu korpi, mielly mehtä,
Taiwu ainenen Tapio,
Metän Ukko halliparta,
Ota kullat kullistasi,
Hopiaiset housustasi,
Anna Ukko kindaisi,
Anna Ukko kirwestäsi,
Jolla puuta hakkailen . . .

Ukko tycks hafva likhet med ὠγενοσ, Ogenus, antiquus Deus, Ukko, ὠχοσ et Nom. propr. i Grækiskan. Emedan *Ukon malja* skulle drickas, eller *Thors skål*, såsom Bisk. *Agricola* säger, vid vår-utsädet; så kan *Ukko* sättas i bredd med *Frejjer*, en Svensk afgud, hvars minne äfven dracks i samma affigt, näml. at befordra god årsväxt och befrämja ymnoghet och välsignelse på alt — Och emedan *Ukko* nu i Finskan betyder appellative, en gammal gubbe eller man; så får man räkna, ifrån *Ukkos* tider de lycklige *Arilds tider*, som voro under *Frejjer*, som var i sin regering en lycklig Konung, och blef därföre äfven efter sin död dyrkad, til at välsigna årsväxten — I hans tid svettades honing utur ekarne, floderne runno med mjölk och guld maldes på qvarnarne. Så sjunga Skalderne, och de enfaldigare tro det; men det är ej annat än Biskötseln. (Se *Mehiläinen*). Boskapsskötseln och åkerbruket var i högsta flor; de skötte sina bien, vårdade sina hjordar, brukade sina åkrar, hvaraf de *njöto rika kårfvor*. Det var det *guld*, som de slogo på sina qvarnar. Ej under om *Finnarne* drucko *Ukkos* minne om våren, förväntande af *Ukko* en god kornskörd, at få godt öl til *Wuoden Alkajaiset* och *Joulu*.

Ukko skulle bevara i krig, hvarföre han åkallades således:

Ukko kultainen Kuningas,
Waari wanha Taiwahinen,
Tee minulle kiwinen miekka,
Eli rautainen rakenna,
Eteheni seisomahan,
Miehen päätä päästämähän.

Se *Wäinämöinen*.

Ukko skulle drifva Hararne i gildren:

Ukko kuldainen Kuningas,
Tuuwwos ilman tuusimatta,
Warowutta waaputtele,
kynsin kytjyrelle (kynnyrelle),
Käpälön kahan eteen . . .

UKKONEN -- sen i diminut. Väder- och Åske-Gud — anroptes äfven vid harfångst således;

Ukkoseni ajneseni!
Nostas pilwi luetehesta,
Toinen lännestä lähetä,
Kolmas ijästä iske,
Lomatusten loukautak,
Sa-a hyytä, sa-a jäätä,
Näille puillen puhtaille,
Warwuille walanteille.

Det är: väck up dina väder-ilar ifrån alla streck, lät snöga rim och is på mina giller-stickor - - -

I sällskap med *Mebtola mor* dref han på hararne — Se *Mebtola.*

Til honom sjelf heter det:

Metän kultanen kuningas,
Anna Ukko lampaasi (uuhiasi),
Lupi Luppa karwasesi;
Juoxe wimpura wipuhun,
Pyyrö silmä pyyreen - - -

Se *Tapio.*

ULAPPALA, Koiran Emuu, Canum nutrix. En hund-patronessa i gamla Runor; kallas, i anseende til det at hundarna födas blinda, Pohjolan sokea umpi, Ulappalan umpi silmä; skulle hämta mjölk åt hälgällare,

Lypsä tänne maitoansi,
Tipauta nisuriansi,
Rauwan rahnein pahoin,
Tulen tuiki pelttamihin - -

UROS — Se *Weden kuningas.*

UXAKKA, Maderakkas andra dotter, af Lappar tilbeden. Hon skulle förändra dotter til son i moderlifvet. Lapparne hafva offrat til henna; ty Lapparne synes vara bättre betjente med piltebarn än pigbarn, som icke kunna hållas til fiskeri eller skytteri. För sine piltebarn offra de, at få behålla dem til *Leib-olmai* tjenst, som är skytteri, efter som *uxakka* är altid i oenighet med *Leib-olmai* och emot honom. SIDENIUS.

WAARAT, Berg, månge sådane äro i landet, dem Jättiläiset tros hafva upstaplat — Se *Linnat, Jätit.*

Metelin-waara, et högt berg emellan Liminga och Uhleå Soknar, på hvilket man kan se 7 kyrkor på en gång. *Er. Frosteri Mscr. l. c.*

Waawatar, famma fom *Wauwutar*, en fom har en at fkrika; en plågo-qvinna, i hvilkens ullvant fvedorne ifrån får fkjutfades af troll. Tuonne kijrehin kipuja, Waawuttaren wanttuifeen (i. e. Waawutar, joka otta kipuja luoreen — kiputyttären fifar — fyfter åt Kipu Tyttö) Se *Kiwutar*, *Kipumäki* - - -

Waiwiotar, En gammal troll-kåna, fom troddes vara Vargens fofter-moder — *Woabetar*, ex pronunciatione Savon. idem.

Wangamoinen, En ftark kål-brännare och fvidje-karl, född af *Wanga* med fadren *Winga*. Herre öfver ormar och ödlor.

Lieneekö minußa miestä,
Ukon pojaßa urosta,
Wangamoiseßa waroa?
Tämän pulman purkajata,
Tämän jaxon jaxajata? . .

Wara mies, Vargernings eller Referve-karl, deriveras af *Waregis*, Väringar, Nordifke kämpar, fom tjente andra Konungar; de gingo ut ifrån Norden i krigstjenft hos andra — Hinc Fennorum *Wara-mies*, faft än et i fednare tider antagit ord af waregis, väringar, fom voro hädan ifrån Norden och tjente fom lifvagt Kejfaren i Conftantinopel - -

Wauwutar, En plågo-möja — Se *Kiwutar* och *Waiwiotar*.

Wåinen — idem ac *Wäinämöinen* — Se *Kiwutar*.

Wåinåmöinen eller *Wainemoinen*; en af de förnämfta Finfka Gudamagter; befkrifves näft *Ilmarinen*, fåfom rådande i *luften*, *vatnet* och *elden*: Wälähytti Wäinämöinen pimiäßä pohjolaßa, ljungade i den mörka Norden. Smidde järn, eller åtminftone länte fin eld därtil.

Wäinämöinen walkia walosa,
Tuli wuori arpal arpelamaan,
Aarneen hautoi hawitsemaan,
Maita matkustelemaan,
Rotkot wuorten waeltelemaan,
Wieläpä runno rohkiasti,
Mäen laxesa fywäßä,
Wuoren fuuren runnakosa,
Siellä pä sinä wammuxet rakeñat,
Keihät teräwät teroitat . .
Teräwixi teit teräxet . . .

Wäi-

Wäinämöinen kallas i gamla *Finska Runor* redan för Reformation den *äldste Guden*, Himmelske Fadren, *synbart och ljusligen kände Guden. Græc.* φαινομενοσ, lucens, splendens. φαναιοσ Ζευσ, splendidus Jupiter, nitidus — est & cognomen *Apollinis*. SCAPULA.

Wäinämöises kaftan, råck och vepa var så förvarande, at den anropades til et Palladium i häftigaste striden; hvarom det heter:

Waippa wanhan Wäinämöisen, Sepä tänne tuotuwohon,
Kaapu kauka Lappalaisen, Suurillen sotikeoillen . . .

Wäinämöinen ansågs för så helig, at hans svett skulle bota, därföre anropas **Hiki wanhan Wäinämöisen.**

Han kallas ock för sin ålder och styrka samt vördsamma person **Ukko wanha Wäinämöinen** . . .

Han är ofta med *Ilmarinen* i sällskap i hedenhös tiden; men efter Påfviska lärans införsel i landet, måste han vara i sällskap med **Neitzu Maaria Emonen**, som tyckes taga högra handen, såsom et fruentimmer. Då af en *Carelare* frågades, hvilka han trodt vara de högsta Guda-magter i hedendomen, svarade han: **Itte wanha Wäinämöinen ja neitty Maria Emonen**, utan at göra skilnad på tiden. — Än sedan Christendomen infördes och en någorlunda Guds kännedom upkom, blandas den Sanne Högste Guden af de anropande ibland med de fordna inbillade högsta magterna: ty ofta står i gamla Runor: **Itze Ilmoinen Jumala, itze wanha Wäinämöinen, itze Seppä Ilmarinen, Neity Maria Emonen tässä myöskin tarwitahan, tämä jaxo jaxamahan, tämä päästö päästämähän** . . När de voro så många, så måste, om den ena ej hjelpte, den andra hjelpa.

Wäinämöinen berättas hafva haft en besynnerlig rolig *klädedrägt*. Hans *bälte* var beprydt med *fjädrar* och *plumer*. — Han synes varit bevingad som Mercurius, och klädd som en *American* i dun, som ses af efterföljande Runa, där *Maria* anmodas, at nappa en vingfjäder af *Wäinämöises* skärp, at smörja med:

Siwalla simanen siipi	Ryck en honingsfull vinge
Wyöltä wanhan Wäinämöisen,	Ifrån den gamla Wäinämöises bälte (midja),
Wyöltä ajnosen kapeen.	Den förnämste mannens lif.

 Wäi-

Wäinämöises barn voro en dotter *Kimmtar*, och en son, af mariage de conscience, med en hafs-fru aflad, som kunde bota bölder; han åberopas i följande stycke.

Sala poika Wäinämöisen!	Du Wäinämöises naturliga (i löndom aflade) Son!
Nosta miekkasi merestä,	Lyst up dit svärd ifrån hafvet,
Lapiosi lainehista,	Din spade (tre-uddiga gaffel) ifrån vågorne,
Jolla ruhtat rupia,	Hvarmed du krossar utslaget,
Eli painat paisuita - -	Eller ock kryftar bölderna - -

Hafsvatnet torde ock vara torkande och helande i synnerhet när en *Wäinämöises* son blef Doctor.

Fogelfängare, Jägare och skogsmän anropa *Wäinämöinen*, at slå på *sin Harpa*, på det dess ljufliga klang, må locka fram alt villebråd — såsom följande **Linnun-pytåjån sanat** gifva vid hand:

Itte wanha Wäinämöinen
Teki kalliolla kandeletta.
Kust on koppa kandeleßa?
Koiwusta wisa-perästä.
Kust' on naulat kanteleßa?
Tammesta tasaiset orat.
Kust on kielet kanteleßa?
Jouhista hywän orihin,
Lemmon warsan wahteista - -
Ite wanha Wäinämöinen
Kuhtu piijat, kuhtu pojjat,
Soittamahan sormillansa.
Ej ilo ilolle käynyt,
Soitto soittollen tajonnut.
Kuhtu miehet naimattomat,
Kuhtu nainehet urohot.
Ej ilo ilolle käynyt,
Soitto soitolle tajonnut.
Ite wanha Wäinämöinen
Otti soiton sormillensa,
Käänsi käyrän polwillensa,
Kanteleen kätensä alle:
Wasta ilo ilolle käwi,
Soitto soitolle tajoisi.
Ej sitä metäßä ollut,
Neli jalkasta jalka,
Lintu parwia parasta,
Jek ej tullut tuskuttain,
Karhukin ajdalle kawahti,
Soitettua Wäinämöisen.
Mielus Mehtolan Emäntä,
Tapiolan tarkka neito,
Wedä rijstasta rekiä,
Tawaraista taluttele,
Kohden kulta langojani.

Sammaledes anropade *Fiskare Wäinämöinen*, som likaledes då förfärdigade en *Harpa*, hvarpå han spelte så ljufligt och kraftigt, at *Fi-*

at *Fiskarne* sprittade af glädje, sjelfver *Hafs-Fruu*, Sirener och Delphiner högde sig up på vattubrynet och på hafs-stranden, at lyss — Ja, sjelfva *Wäinämöinen* var så pathetisk och rörd af sin musique, at tårarne af glädje nedtilrade; såsom föregående och flere sådane gamla Runor tydeligen gifva tilkänna. O! en oförliknelig virtuose!

WÅINÅMÖINEN el. ÅINEMÖINEN, Poëternes Patron. Sjelf den ypperste Skald — Finlands Apollo — Harpors (Kandeles) stämmare och Fabriqueur. En ypperlig Orpheus, som med sin sång feck näcken, fiskar och alla skogs-djur, at glättigt lyss och röras.

Skaffade, som en Promothæus, elden på jorden; ljungade i lag med sin yngre Bror *Ilmarinen;* bygde skepp och båtar — Den unge Resen *Joukawainen* disputerte med honom om styrka, men blef illa belönt — Se *Joukkawainen.*

Den kunnige och vördige *Wäinämöinen* bygde sjelf prämar och håpar; hvarom Runan berättar:

Ite wanha Wäinämöinen
Weisti wuorella wenettä,
Kalliolla kalkutteli:
Ej kirwes kiween koske,
Ejkä kalka kalliohon = =

Wäinämöinen ansågs ock i krig för en skyds-gud; hvarföre hans vepa vördades som et palladium mot skott, bly och krut:

Waippa wanhan Wäinämöisen,
Kaapu kauko Lappalaisen,
Sepä tänne tuoturwehon,
Suurilta sotikedoilda,
Weri pellon penkereiltä = =
Jenga suojasta sotinen,
Jonga tappelen takoa = =

Wäinämöiuen öfverträffade Svenskarnes berömlige Skalder *Eiwinder* och *Smider*, berömlige för sin konst, at leka på harpa. Hans öde hade gömt honom ytterst i Norden, men hans själ var dock ädel i sina tankar. Han hade en särdeles gåfva, at röra alla sinnen när han slog på sin harpa och sjöng sina dikter. Det fick hans medtäflare den unga Jätten *Joukkawainen* erfara. Hans infällen voro lifliga och hans tankar höga. Han sjöng de framfarna hjeltars beröm, om verldenes grundläggning, om eldens uphof, om de skapade ämnens förborgade natur, och luften daldrade, och ber-

bergen gåfvo genljud; han beklagade den ömkelighet och fåfängelighet, mellan hvilka det menskliga lifvet delas, och de dödelige smulto i tårar. Han kunde beveka de hårdaste hjertan til medömkan, och upmuntra de sorgsnaste sinnen til frögd. Ofta hade *Weden Emåntå*, Hafs-frun, Näcken och *Åge*, med de andra små Gudamagter, som bo i det våta, dansat på vatnet, när han suttit vid stranden och stämt sina strängar. Ofta hafva de Råd-andar, som bo i backar och lundar samlat sig för honom och lekt, när han slagit på sin harpa. Man sade, det den mägtige och vise allfadren *Kaweb* eller *Hallbordur*, den samme som *Apollo*, vore hans fader, och hade lärt honom, at handtera strängar. Och det, at han kunde beveka stenhårda bröst, och til lek och lust upmuntra halfdöda hjertan, gaf de enfaldigare anledning, at tro, det stenar och liflösa ting, björnar och skogs-djur, näckar och fiskar, *Tapio* och *Mehtola*, med foglar och yrsän rördes af hans spel, och samlades at lyss på hans gudomliga sång.

Då den gamle harpo-slagaren, vår Finska Orphæus, slog på sin harpa, sattes hela naturen til sjöss och lands i rörelse; och förtjenar den Acten här in extenso at afskrifvas, såsom et mäster-stycke, som trotsar all Grækisk och Italiensk musik:

Sittek wanha Wäinämöinen	Sedan satte sig den gamla vördiga *Wäinämöinen*
Istuxen itek ripahan,	Sjelf på stolen (sätet),
Otti soiton sormillehen,	Tog stränga-spelet emellan sina fingrar,
Käänsi käyrän polwillehen,	Vände det utgröpta krokiga instrumentet på sina knän,
Kantelen kätensä alle.	Harpan stälde han på sin hand.
Soitti wanha Wäinämöinen;	Den vördige *Wäinämöinen* spelte;
Wasta ilo ilolle kävi,	Då blef det en fullkomlig glädje utaf,
Soitto soitolle tajusi.	Och spelet liknade en riktig concert.
Ej sitä metässä ollut,	Det var ej i skogen något
Jalan neljän juorewata,	På fyra fötter löpande,
Koiwin koikelehtamata,	På sina långa ben (belingar) skänglände,

Jok

Jok ej tullut kuulemahan,	Som icke kom at lyss,
Tehessä Isän iloa,	Då fadren sjelf väkte glädje,
Wäinämöisen soitellessa:	Då Wäinämöinen sjelf spelte:
Karhukin aidalle kawahti,	Sjelfva björnen äfven sprang hastigt up mot gärdes-gärden,
Soitettua Wäinämöisen.	Då *Wäinämöinen* flog på harpan.
Ej sitä metässä ollut,	Ej fans någon i skogen,
Kahen siiwen siukawata,	Som flyger hvinande med två vingar,
Jok ej tullut tuiskuttain,	Som ej kom lika som ur och damb,
Ei sitä meressä ollut,	Ej heller af alt hvad i sjön fans,
Ewän kuuden kulkewata,	Som rörs med sex fenor,
Kaheran waeltawata,	Simmar af och an med åtta årar,
Jok ej tullut kuulemahan.	Som icke kom at lyss (höra).
Itekkin Wein (weden) Emäntä,	Sjelfva vatnens moder (hafs-frun),
Rinnoin ruohölle rejahti,	Kastade sig bröstgänges mot sjöstrand-grufet,
Wetäy wesi kiwelle,	Och makade sig på en strand-hälla',
Wahtallehen waiwoaren.	Dragandes sig up besvärligen på buken.
Itestänni Wäinämöisen	Af sjelfva gubben *Wäinämöises* ögon
Wedet juorit silmistähän,	Tildrade tårarne,
Kaseammat karpaloita,	Något större än tranbär,
Pyyliämmät pyyn munia,	Litet drygare än hjerp-ägg,
Reheille rinnoillehen,	På hans vidöpna, breda, modiga bröst,
Rinnoiltahan polwillehen,	Och ifrån bröstet på knän,
Jaloilla jalkansa päälle,	Och dädan på föttren;
Putoisit wesi pisarat	Hans tårar (vattudroppar) föllo
Läpi wijden willa waipan,	Genom fem ylle-vepor,
Sarka kauhtanan kaheran.	Genom 8 valmars jackor.

WÅKI TURILAS — Se *Turilas*. En Jätte och stark Otter.

WÅSI WITA — *Wäinen poika* — En stark Rese; *Wäinämöises* afföda.

WEDEN EMOINEN eller *Weden Emä*, dref fiskar i nät och not-varp, samma som *Ween eller Wein Emäntä*. Hon kom at lyss på *Wäinämöises* ståtliga musik. Itekki Weden-Emäntä wetihin (wetäy) wesi kiwelle, waiwousi wattalolle — Se *Näkki*.

WEEN - KUNINGAS och *Ween Emäntä*, (Neptunus med dess hafs-fru) Sirene, anroptes af Fiskare.

Hafs-Regenten beskrifves hafva en flokig hatt och vått skägg; til honom lyda orden:

Rätti-hattu, tuores parta,
Lähes kansani kalaan,
Kerallani Tuoresehen . . .
Ween kultanen kuningas,
Annas aika ahwenia.

Rätti hattu i. e. ween isäntä, kuningas weessä — Hafs-Frun kallas, We-en armas anti waimo — item:

Ween Ehtosa Emäntä,
Sinä olet waimoista wakanen,
Annas mulle ahwenia,
Kuletteles Kuukupoja,
Käytteles marut mahoja,
Hiekan hieromattomia,
Päiwän paistamattomia,
Alta aaltojen sywien,
Kalaisista kaarteista,
Awarasta ajtastasi . . .

En *Vattu-Rå*, som κατ᾽ ἐξοχὴν simplement kallas *Uros* el. *Ukko*. En man, en gubbe; beskrifves som liten, oansenlig, med långt hår och skägg; men ganska tiltagsen och stark, som tordes gripa i eld-fisken, det hvarken *Wäinämöinen* eller J. *Maria* vågade sig til — Härom lyder *Runan* til *Uros*, denna karlvulne mannens, heder, vid eldens fångst ifrån *Aloen-järvi*, således:

Mies musta meresta nousi,	En svart karl steg up ifrån hafvet,
Uros aallosta yleni,	En modig man reste sig up ifrån böl-jan,
Kolmen sormen korkuinen,	Tre fingers hög,
Neljän peukalan pituinen,	Fyra tums lång,
Wähän kuollutta parembi,	Litet bättre än en död,
Katonutta kauhiambi.	Haskligare än en afliden.
Jalasa kiwiset Kengät,	På foten hade han sten-skor,
Pääsä paasinen kypärä;	På hufvudet en hjelm af hafs-häl-lan;

Hiwus

Hiwus kannolla takana,	Dess hår hängde baktil på hälarne,
Parta rinnolla edessä - - -	Och skägget frammantil på bröstet - -

Denne tappre *Uros* blef den skiljesman, som slet trätan imellan *Wäinämöinen* och *Joukkawainen*, då han företedde sig i följande armatur:

Ej ennen ero tullut,	Det blef ingen skilnad.
Kuin Uros meresta syndyi,	Förän *Uros* föddes (reste sig up) från hafvet,
Rautalakki Lainehista,	Den med järn-hjelmen ifrån vågorne,
Rauta kinttahat kässä.	Hafvande järnhandskar på händerna.

Denne *Uros* måtte vara den samma, som *Meri-Tursas*. Se *Meri-Tursas*, *Aloen-järwi*, *Joukawainen*.

"Alle forntidens Resar äro icke annat än sinnebilder och varelser, dem Skalde-konsten diktat, med hvilka alla gamle folkslag betecknade deras *stora förfäder*, när de ville föreställa deras fällsynta hjelte-bedrifter. At vara stor på moraliskt sätt, var icke kändt i dessa grofva tider; man kände ingen annan storhet än et *vildt mod* med *ovanlig styrka*, och alt bestod uti en laglös *våldsamhet*.

At göra Skalde-bilden så mycket större och förskräckeligare, kunde den icke starkare uttryckas än under namn af Jättar och vidunder.

Detta är dessutom naturens eget språk, som icke behöfver något härma och efterfölja.

De gamle *Nordiske Folken* beskrifva uti sina Skalde-qväden alla *sina hjeltar*, såsom *dylike Resar*; af samma beskaffenhet äro Grækernas nio alnar höge *Aloider* och *Titaner*, hvilke hade en styrka, som ingen kunde emotstå, och lade hela berg ofvan på hvarandra — Djärfve nog, at dymedelst vilja bestorma sjelfva himmelen." — Jerusalems *Betraktelser öfver Religionens förnämsta Sanningar*, 2 Del. *sid.* 188.

Sådant är språket äfven uti *sångstycken* om *Wäki Turilas*, *Uros*, *Joukkawainen* m. m.

WEINÅMÖINEN, WEINEMÖINEN el. WEINEMOINEN, anses af några för et fruentimmer, och kallas *Akka wein Emoinen*, — af weli, vatten-*wèin* och *Emoinen*, lilla mor, sjö-fru. Se *Kiwutar*.

WENDLER, Se *Aate* och *Winder*.

WENNON-HÅRKÅ, En stark drag-oxe, in i tystaste skogen, som upplögde det *Sámpsá Pellervoinen* sådde med trä-frön.

Wennon hårkå Uljamoinen
(Puiden Hewonen, joka puita kyn-
ti, wåkewå kyntåjå)
Låhti maita kyntåmåån,
Saloja wakoamaan,
Suot kynti, kanerwat kaswoi;
Mået kynti, nousi månnyt · ·

WESI HIJSI, En ond ande, eller vattu-råderska (Wesi-piru). De vidskepplige säga sig än i dag, kunna upmana henne från vatnet, och bära henne i et vattu-käril, at skada nästan, i synnerhet tjufvar, som skola plågas af henne, eller blifva sur-ögda m. m. Eljest är denna, naturligt vis, en vattu-syrsa (Larva Dytisci), som upäter agn och fisk för fiskare, då fiskeriet vantrifves.

WILLATAR, En troll-häxa, som födde och upammade Ormen. En *Juutases* maitresse.

WILINER, Se *Aate*, *Joter* och

WINDER, Et folk, som förmenas hafva gifvit *Finland* sit namn. Hos dem hade visheten sit Tempel.

Windernes Tempel voro upfylda med vidskeppelser. De brände ljus vid de dödas grifter och läste där sina sånger.

WINDLAND, Beboddes af Winderna. *Finland.* Det är knapt något land i Norden, som til större ymnoghet, under et omildt luftstreck, genom invånarenas outtrötteliga arbetsamhet, gifver alt, hvad til det menskliga lefvernets nödtorft och beqvämlighet betarfvas. Dess fördelaktiga hamnar befrämja dessförutan handeln, och dess flaggor blifva ärade i de fjärdar, där de synas; invånarena äro höfliga i sina åtbörder och behagliga i sit umgänge; Mot sin Konung trogna; i sina tankar förvetna, och i alla kroppsens öfnin-

öfningar ſkickeliga; i faran oförſkräkte; i ſegren ädelmodiga och i alla ſina beſlut ſnara. Se *Adalrik* och *Götbildas Äfventyr*. 8. *Bok*. 1 *Del*. *p*. 430. Se *Arngrim*, *Sigmund*.

WINGA, En Satyr, ſom beſofde *Wanga*, hvaraf föddes *Wangamoinen*. **Winga wangahan makaiſi** ; ; deras affföda blefvo ödlor.

WIRAN-KANNOS, Befordrade hafver-växten.

WUODEN-ALKAJAISET, En ſlags Högtid, efter Finſka nations ſmak, på åtſkilliga tider om hösten efter ſlutad tröſkning och inbärgning, då måltider hållas och drickes väldeligen. *Norra Öſterbotningen* firar *Mickels-meſſan* eller *Kekri*, Allhelgona, ſedan ſlagten gått för ſig; då af det ſlagtade ätes ſtekt och ſjudit. Kallas ock *Sonnin-pejjahaiſet* — d. ä. Ox-graföl — Se *Riſtin-päiwä*, *Kekri*.

WUOLA-HATTARA. fœm. Uxor Vulcani, forte Venus.

Wuolahetar, den ſamma. **Raut on poika Wuolahinen, Wuolahattarin tekemä**, eller **Rauta poika Wuolatteren — Rauta poika Wuolangoiſen, Emä rauwwan Ruojuatar.**

WUOLANGOINEN, Järnets fader, Vulcanus. Därmed förſtås i Runor et myrjärn, ſom tages up ifrån kärr, myror och löſa dälder. vid. *Ruojuatar*.

WUOLAINEN, Den ſamme, eller en af Cycloperne. *Wuolahatars* man.

WUOREN-WÅKI, Bergs-Troll. Flere batailloner af dem kunde framviſa ſig; arbetande i berg, ſmälte och förädlade metaller — Röfvade bort Prinſeſſor och vackra flickor. Höres ofta i gamla Sagor. v. *Haltia*.

WUOTAR, En ſmörje-kokerſka och pulfver-häxa. **Wuotar woitein tekiä, keſät keitti woiteita** ; ; anropades då man fått contuſion af något träd.

YFVER-BOER, kallas Nordens inbyggare; och än hos oſs, de ſom bo up i landet i Sockne-ſkatorne — Sättas mot *Kainulaiſet*.

Yme, Dräptes af *Bores* Söner. Se *Pohjolan poika* och *Jumo.*

Ymes Land, vårt Västerbotn, Umeå och Lappland.

Yrjånå — Nom. propr. viri. St. *Jöran.* vid. *Jyryn-päiwä.* — Då Boskapen om våren utsläptes ifrån Fähuset, skulle en karl gå så långt i skogen, som koerna pläga gå i bete, och ropa öfverljudt 3 gångor dessa orden: **Sanct Yrjånå! tuo karjas kotiin.** Detta skulle betyda så mycket, at *Sanct Jöran*, som var en *Hus-Gud*, rådande öfver hus-folket och gårds-boskapen, skulle drifva kona hem om aftonen, på det de ej måtte blifva i skogen liggande öfver natten.

Äinemöinen, Samma som *Wäinämöinen.*

Åmmån koski, Samma som *Qwenaström* i Cajana. Förmenes hafva sin uprinnelse af en *källa*, kallad *Kulda kaiwo*, guldbrun, eller guld-källa; ligger under *Maanselkä* eller Landt-ryggen, å hvilkens ena sida vatnet löper mot *Öster* Norr ut i *Hvita* hafvet; men å den andra sidan mot väster in Sinum bothnicum. Här var Cajana Borg eller Slott bygdt, som sprängdes af Ryssarne 1715.

NB. De öfrige ord, som begynnas på Ä och Ö, sökas under A och O.

Österbotn, Se *Qwenland*, *Ruskon-kivi*, *Kainulaiset*, *Kainunmaa.*

Konung Erik IX gjorde *Korsholm* til et Herra-säte, lät befästa det och nämnas af det heliga korset. Den ypperste af Rikets Råd i Sverige, *Erik* Puke, blef A:o Christi 1400 den förste Höfvitsman på *Korsholm.* Han lefde i Engelbrechts och Konung Carl VIII:s Knutssons tid. 10 Socknar i *Österbotn* behålla deras *Finska Språk*, hvarutinnan de fulleligen differera sin emellan i anseende til pronunciation, och eljest de, som bo närmare åt Ryska gränsen och Savolax, några particulariteter hafva; men Språket är dock enahanda.

Sedan

Sedan landet kom under Sveriges lydno, är det straxt besatt med Föreståndare eller Ståthållare, Domare, Fougdar med flere *Esvallan personat*.

Ifrån år 1400 hafva följande *Landshöfdingar* varit här i *Österbotn* til år 1734.

A:o 1400 Erik *Puuke* — på Korsholm.
1540 Mats *Mårtensson* — på Korsholm.
1564 Hans *Swänske* — på Korsholm.
1570 Petrus *Bagge* — på Uhleåborg.
1597 Hans *Mönich* — på Uhleåborg, då *Flemmings* klubbekrig stod i Ilmola.
1600 Isaak *Behm* — på Uhleåborg.
1611 Erik *Haare* — tilförordnad Befallningsman öfver Uleå och Cajanaborgs Fästning samt dess Län.
1622 Christopher *Werenstedt* — på Uleåborg.
1626 Johan Månsson *Ulfsparre*.
1630 Ernest *Creutz* — på Uleåborg.
1635 Melchior *Werenstedt* — på Uleåborg och Landshöfdinge öfver Öster-Norrlanden.
1646 Hans *Kylle* — på Uhleåborg.
1650 Erik Akeson *Soop* — på Uhleåborg.
1656 Thure *Ribbing* — på Uhleåborg, Landshöfdinge öfver Öster-Norrlanden.
1660 Johan *Graan* — på Uhleåborg, Landshöfdinge öfver Öster- och Wästerbotn.
1676 Diedrich *Wrangel* — på Uhleåborg.
1687 Gustav *Grasse* — på Korsholm.
1694 Johan *Ehrensköld* — på Korsholm.
1707 Lorentz *Clerck* — General-Major, Landsh. och Friherre.

1720

1720 Reinhold Wilh. *von Essen*, blef Landshöfdinge öfver Österbotn med Cajanaborgs Slått och Län år 1720. Dödde d. 3 Maji 1732 uti *Uleå*, därest han ock blef begrafven. Var General Major.

1733 Broderus *Rålamb*, Landsh. och Friherre. Kom til Österbotn 1733. Assomnade 1734. Var en ganska litterat Herre.

Sednare tiders Höga Herrar, detta Lands Styresmän, äro i så färskt minne, (såsom Herrar, Grefv. och Riddare, v. CREUTZ — G. A. PIPER, GROTH, L. GÖÖS, JÄGERHORN, (Carl Magnus) som dog d. 29 Apr. 1782. Landshöfdinge i *Ubleåborg*, den första efter Österbotns delning i 2:ne Län), at man i en *urgammal antiquitets-samling*, ej velat inblanda så höga namn.

Hvad för öfrigt rörer *Österbotn* och dess öden, hörer egenteligen til Historien och Geographien; men denna sidsta Artikel om *Österbotn*, har man endast velat hit foga som appendix, tagen ifrån gamla papper.

